

PRIRUČNIK O ZAŠTITI LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA

**U SKLADU SA KONVENCIJOM IZ 1954. GODINE O STATUSU
LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA**

ŽENEVA, 2014. GODINE

UNHCR
The UN
Refugee Agency

PRIRUČNIK O ZAŠTITI LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA

**U SKLADU SA KONVENCIJOM IZ 1954. GODINE O STATUSU
LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA**

ŽENEVA, 2014. GODINE

UNHCR
The UN
Refugee Agency

Sadržaj

PREGOVOR	1
UVOD	3
A. KONTEKST U KOME JE DONESENA KONVENCIJA IZ 1954. GODINE	3
B. UNHCR I APATRIDIJA	4
C. PREDMET PRIRUČNIKA	4
D. APATRIDIJA I DE FACTO APATRIDIJA	5
E. UTVRĐIVANJE KO JE LICE BEZ DRŽAVLJANSTVA	6
F. STATUS LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA	7
DIO PRVI: KRITERIJUMI ZA UTVRĐIVANJE APATRIDIJE	9
A. DEFINICIJA	9
B. OPŠTA RAZMATRANJA	10
C. TUMAČENJE IZRAZA	11
(1) “nijedna država”	11
(a) Koje države treba ispitati?.....	11
(b) Što je „država“?.....	11
(2) “ne smatra svojim državljaninom u skladu sa odredbama svoga zakona”	12
(a) Značenje izraza „zakoni“	12
(b) Kada se lice „ne smatra državljaninom“ po zakonima i praksi neke države?	12
(i) <i>Automatski i neautomatski načini sticanja ili oduzimanja državljanstva</i>	13
(ii) <i>Identifikacija nadležnih organa</i>	13
(iii) <i>Evaluacija dokaza nadležnih organa u neautomatskim načinima sticanja i oduzimanja državljanstva</i>	14
(iv) <i>Evaluacija dokaza nadležnih organa kod automatskih načina sticanja ili gubitka državljanstva</i>	15

(v) Razmatranja kada je praksa države u suprotnosti sa automatskim načinima sticanja državljanstva	16
(vi) Procjenjivanje državljanstva u odsustvu dokaza o stavu nadležnih organa	16
(vii) Uloga konzularnih organa.....	16
(viii) Ispitivanje kod nadležnih organa.....	17
(ix) Nedosljedan tretman od strane nadležnih organa.....	17
(x) Državljanstvo stečeno greškom ili u lošoj namjeri.....	18
(xi) Uticaj postupka po žalbi/postupka revizije	19
(xii) Pitanja vremenskog trenutka	20
(xiii) Dobrovoljno odricanje od državljanstva.....	20
(xiv) Koncept državljanstva	21

DRUGI DIO: POSTUPCI ZA UTVRĐIVANJE APATRIDIJE

A. OPŠTA RAZMATRANJA.....

(1) Pregled.....	23
(2) Utvrđivanje apatridije i pravo na državljanstvo	23

B. USPOSTAVLJANJE POSTUPAKA UTVRĐIVANJA

(1) Osmišljavanje i lociranje postupaka utvrđivanja statusa	25
(2) Dostupnost postupaka	26
(3) Proceduralne garancije.....	26

C. KOORDINIRANJE POSTUPAKA ODREĐIVANJA STATUSA IZBJEGLICA I LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA

D. PROCJENA DOKAZA.....

(1) Vrsta dokaza	30
(2) Pitanja dokaza	32
(3) Teret dokazivanja.....	32
(4) Standard dokazivanja	32
(5) Odmjeravanje dokaza	33
(6) Pasoši	34
(7) Upiti prema stranim organima i njihovi odgovori.....	34
(8) Intervjui	35
(9) Pitanja kredibilitnosti.....	35

E. DODATNA PROCEDURALNA RAZMATRANJA.....

(1) Grupno utvrđivanje statusa	37
(2) Pritvaranje	38
(3) Uloga UNHCR-a	40
(4) Ispitivanje rješenja u inostranstvu	40
(5) Dodatne procesne i dokazne zaštitne mjere za specifične grupe	40

F. UTVRĐIVANJE APATRIDIJE U SITUACIJAMA U KOJIMA SE NE PRIMJENJUJE KONVENCIJA IZ 1954. GODINE	42
---	----

DIO TRI: STATUS LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA NA NACIONALNOM NIVOU

43

A. MEĐUNARODNO PRAVO I STATUS LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA

43

- (1) Paralele između statusa izbjeglica i lica bez državljanstva
- (2) Pregled standarda postupanja koji se zahtijeva po Konvenciji iz 1954. godine
- (a) Prava na postepenoj, uslovnoj skali.....
- (3) Međunarodno pravo o ljudskim pravima

B. LICA U MIGRATORNOM KONTEKSTU

49

- (1) Lica koja iščekuju utvrđivanje statusa apatridije
- (2) Lica kojima je potvrđen status apatrida – pravo boravka
- (3) Kada je zaštita dostupna u drugoj državi.....
 - (a) Kada je apatridija rezultat gubitka/lišenja ili dobrovoljnog odricanja od državljanstva u dobroj namjeri
 - (b) Kada apatridija proističe iz nedobrovoljnog odricanja od državljanstva kao stvar pogodnosti ili izbora
 - (c) Razmatranje lokalnih veza.....

C. LICA U „SVOJOJ ZEMLJI“

55

D. STATUS LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA KOJA NISU OBUHVAĆENA KONVENCIJOM IZ 1954. GODINE

55

ANEKS I – KONVENCIJA IZ 1954. GODINE O STATUSU LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA*

59

ANEKS II – KONVENCIJA IZ 1961. GODINE O SMANJENJU BROJA LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA*

75

ANEKS III – LISTA DRŽAVA UGOVORNICA KONVENCJE IZ 1954. GODINE O STATUSU LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA I KONVENCJE IZ 1961. GODINE O SMANJENJU BROJA LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA

84

ANEKS IV – IZVODI IZ REZOLUCIJA GENERALNE SKUPŠTINE

87

ANEKS V – IZVODI IZ ZAKLJUČAKA IZVRŠNOG KOMITETA UNHCR-a

89

* Ujedinjene nacije, Međunarodni ugovori, br. 360, str. 117

* Ujedinjene nacije, Međunarodni ugovori, br. 989, str. 175

PREDGOVOR

Tokom protekle decenije došlo je do obnovljenog zamaha u okviru međunarodne zajednice, uz podršku Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice (UNHCR), za rješavanje teškog položaja u kome se nalaze lica bez državljanstva. Kako to jasno navodi Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, svako ima pravo na državljanstvo. Bez državljanstva, pojedinci se suočavaju sa egzistencijom koju karakteriše nesigurnost i marginalizacija. Apatridi spadaju među najranjivije osobe na svijetu, često im se osporava uživanje prava, kao što su jednakost pred zakonom, pravo na rad, obrazovanje ili zdravstvenu zaštitu. Uprkos aktivnostima koje preduzimaju mnoge države na sprječavanju ili smanjenju apatridije putem mjera kao što su reforma nacionalnih propisa o državljanstvu, i dalje raste broj apatrida. Lica bez državljanstva postoje u gotovo svakoj zemlji. A pojedine porodice apatridi su već generacijama.

Konvencija iz 1954. godine o statusu lica bez državljanstva je centralni instrument na koji se oslanja međunarodni režim zaštite apatrida. Njome se utvrđuje univerzalna definicija „lica bez državljanstva“ i postavljaju osnovna načela za postupanje prema licima u tom položaju. Konvencijski okvir i danas je podjednako relevantan kao što je bio u vrijeme donošenja, a nadopunjavao je kako se razvijalo međunarodno pravo za ljudska prava. Dok Konvencija iz 1961. godine o smanjenju broja lica bez državljanstva predviđa sveobuhvatan niz instrumenata za iskorjenjivanje apatridije, Konvencijom iz 1954. godine se osigurava da oni koji se nađu u situaciji apatridije ne budu osuđeni na obespravljeni život bez dostojanstva i sigurnosti. UNHCR sa zadovoljstvom izdaje ovaj priručnik na 60-tu godišnjicu konvencije.

U vrijeme objavljivanja priručnika, konvencija iz 1954. godine ima 80 država potpisnica, a brojna pristupanja konvenciji tokom protekle tri godine potaknuta su kampanjom za suzbijanje apatridije koju je vodio UNHCR. Veća usmjerenost na apatridiju vidi se i u povećanju broja zemalja koje uspostavljaju postupke za utvrđivanje lica bez državljanstva. Iako su ti postupci primjereni samo manjem broju lica bez državljanstva širom svijeta koja su u statusu migranata, ipak su presudni, jer se njima predviđa put za sticanje statusa koji je usaglašen sa standardima kako konvencije iz 1954. godine, tako i međunarodnog prava za zaštitu ljudskih prava. U slučaju lica bez državljanstva koja se nalaze u sopstvenoj zemlji potreban je drugačiji pristup, koji prepoznaje njihovu suštinsku vezu sa tom zemljom putem, recimo, rođenja ili dugotrajnog boravka. Države sve više uviđaju koristi od reformi zakona i javnih politika kako bi se takvim licima odobrilo državljanstvo i to ne samo po pojedince koji se nalaze u toj situaciji, već i uopšte po stabilnost i kohezivnost sopstvenog društva.

UNHCR izdaje ovaj priručnik u skladu sa svojim ovlaštenjima i odgovornostima u pogledu rješavanja pitanja apatridije. Inicijalno su te odgovor-

nosti bile ograničene na lica bez državljanstva koja su izbjeglice, kako je to predviđeno paragrafom 6 (A) (II) Statuta UNHCR-a i članom 1 (A) (2) Konvencije iz 1951. godine o statusu izbjeglica. Od tada je mandat proširen nizom rezolucija Generalne skupštine, a pogotovo rezolucijama 50/152 iz 1995. godine i 61/137 iz 2006. godine kojima se UNHCR-u povjerava odgovornost za lica bez državljanstva uopšte. Odgovornosti UNHCR-a uključuju utvrđivanje, sprječavanje i smanjenje apatridije, te zaštitu lica bez državljanstva.

Sadržaj ovog priručnika po prvi put je objavljen 2012. godine u vidu tri smjernice UNHCR-a koje se odnose na, redom: definiciju lica bez državljanstva, postupke za utvrđivanje apatridije i status lica bez državljanstva po nacionalnim zakonima.* Kao zamjena za te smjernice, tekst ovog priručnika preslikava njihov sadržaj uz minimalne izmjene, uglavnom da bi se izbjeglo ponavljanje, te da bi se ažuriralo upućivanje na publikacije UNHCR-a. Ujedno su dopunjeni neki sitniji nedostajući elementi utvrđeni nakon objavljivanja smjernica. Ovaj priručnik, kao i smjernice prije njega, nastao je na osnovu niza ekspertske konsultacije sprovedenih povodom pedesete godišnjice Konvencije iz 1961. godine o smanjenju broja lica bez državljanstva.[†] Priručnikom se ne razmatraju pitanja sprječavanja i smanjenja apatridije, budući da se njima bave posebne smjernice.

Namjera je ovog priručnika da predstavlja vodič za državne službenike, sudije i praktičare, kao i zaposlene u UNHCR-u i sve ostale koji su uključeni u rješavanje problema apatridije. Nadamo se da Priručnik predstavlja vrijedan materijal kako prilikom utvrđivanja apatridije, tako i prilikom razrade i sprovođenja zakona i javnih politika koje se odnose na zaštitu lica bez državljanstva.

Volker Türk

Direktor

Odjeljenje za međunarodnu zaštitu

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice

Ženeva, jun 2014. godine

* Vidjeti UNHCR, *Smjernice o apatridiji br. 1: Definicija „lica bez državljanstva“ iz člana 1 stav 1 Konvencije iz 1954. godine o statusu lica bez državljanstva*, 20. februar 2012. godine, HCR/GS/12/01, <http://www.refworld.org/docid/4f4371b82.html>; UNHCR, *Smjernice o apatridiji br. 2: Postupci za utvrđivanje da li je neka osoba lice bez državljanstva*, 5. april 2012. godine, HCR/GS/12/02, <http://www.refworld.org/docid/4f7dafb52.html>; i UNHCR, *Smjernice o apatridiji br. 3: Status lica bez državljanstva na nacionalnom nivou*, 17. jul 2012. godine, HCR/GS/12/03, <http://www.refworld.org/docid/5005520f2.html>

[†] Vidjeti UNHCR, *Ekspertski sastanak - Koncept lica bez državljanstva po međunarodnom pravu („Zaključci iz Prata“)*, maj 2010. godine, <http://www.refworld.org/docid/4ca1ae002.html>; i UNHCR, *Ekspertski sastanak – Postupci za utvrđivanje apatridije i status lica bez državljanstva („Zaključci iz Ženeve“)*, decembar 2010. godine, <http://www.refworld.org/docid/4d9022762.html>

UVOD

A. KONTEKST U KOME JE DONESENA KONVENCIJA IZ 1954. GODINE

1. Do apatridije dolazi u raznim kontekstima. Dešava se u migratornim situacijama recimo, među strancima koji su izgubili ili su lišeni svog državljanstva, a da nisu stekli državljanstvo države uobičajenog boravka. Međutim, najveći broj lica bez državljanstva nikada nisu ni prelazili granice, već žive u „svojoj zemlji“¹. Njihova teška sudbina postoji *in situ*, odnosno u zemlji u kojoj već dugo prebivaju, a u mnogim slučajevima to je i zemlja njihovog rođenja. Za te osobe, apatridija je često rezultat problema izazvanih načinom na koji su osmišljeni i na koji se sprovode zakoni o državljanstvu.
2. Nakon završetka Drugog svjetskog rata, u prvi plan je izbila potreba za preduzimanjem međunarodnih aktivnosti na zaštiti lica bez državljanstva i izbjeglica. U tom smislu, Konvencija iz 1954. godine o statusu lica bez državljanstva (Konvencija iz 1954. godine) ima isto porijeklo kao i Konvencija iz 1951. godine o statusu izbjeglica (Konvencija iz 1951. godine). U početku je bila predviđena kao Nacrt protokola uz sporazum o izbjeglicama. Međutim, kada je usvojena Konvencija iz 1951. godine, protokol je ostavljen u formi nacрта i upućen na posebnu pregovaračku konferenciju na kojoj je pretočen u samostalan sporazum koji se odnosi na lica bez državljanstva. Tekst konvencije iz 1954. godine i Lista država ugovornica nalaze se u Aneksu I, odnosno u Aneksu III.
3. Konvencija iz 1954. godine ostaje jedini međunarodni sporazum koji je konkretno previđen za regulisanje standarda postupanja sa licima bez državljanstva². Upravo iz tog razloga, ova je Konvencija od presudne važnosti za obezbjeđivanje zaštite ove ranjive grupe.

1 Fraza „u svojoj zemlji“ preuzeta je iz člana 12 stav 4 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, a koristi se u skladu sa tumačenjem koje mu daje Komitet UN za ljudska prava.

2 Konvencija iz 1961. godine o smanjenju broja lica bez državljanstva odnosi se na izbjegavanje apatridije prvenstveno putem zaštitnih mjera koje se uspostavljaju u nacionalnim zakonima, a time se vremenom ova pojava smanjuje. Posebni protokol koji se tiče apatridije iz 1930. godine, koji je stupio na snagu 2004. godine, ne bavi se pitanjima standarda postupanja, već konkrentim obavezama države prethodnog državljanstva. Taj protokol ima veoma mali broj država ugovornica.

B. UNHCR I APATRIDIJA

4. UNHCR izdaje ovaj priručnik u skladu sa svojim mandatom da rješava pitanje apatridije. U početku su odgovornosti UNHCR-a bile ograničene na lica bez državljanstva koja su u izbjegličkom statusu, kako je to predviđeno stavom 6 (A) (II) Statuta UNHCR-a i članom 1 (A) (2) Konvencije iz 1951. godine. U tom svojstvu, UNHCR je bio uključen i u izradu Konvencije iz 1954. godine. Kako bi preuzeo i funkcije predviđene članovima 11 i 20 Konvencije iz 1961. godine za smanjenje broja lica bez državljanstva (Konvencija iz 1961. godine), rezolucijama Generalne skupštine 3274 (XXIX) iz 1974. godine i 31/36 iz 1976. godine proširena su ovlaštenja UNHCR-a kako bi obuhvatila i lica na koja se odnosi ta konvencija. Kancelariji su povjerene dužnosti vezane za lica bez državljanstva uopšte Rezolucijom Generalne skupštine 50/152 iz 1995. godine, kojom je potvrđen Zaključak 78 Izvršnog komiteta UNHCR-a. Nakon toga je Generalna skupština svojom Rezolucijom 61/137 iz 2006. godine potvrdila Zaključak 106 Izvršnog Komiteta koji predviđa četiri široke oblasti odgovornosti za UNHCR: identifikacija, prevencija i smanjenje apatridije, te zaštita lica bez državljanstva. Izvodi iz relevantnih rezolucija Generalne skupštine i zaključaka Izvršnog komiteta dati su u Aneksu IV, odnosno u Aneksu V.

C. PREDMET PRIRUČNIKA

5. Odredbe Konvencije iz 1954. godine spadaju u tri kategorije: one kojima se utvrđuje definicija „lica bez državljanstva“, one koje se odnose na njihova prava i obaveze, te završne odredbe koje se tiču pitanja kao što su pristupanje konvenciji i saradnja država ugovornica sa UNHCR-om. Ovaj Priručnik predstavlja smjernice za odredbe koje potpadaju pod prve dvije kategorije.
6. Ovaj priručnik je predviđen kao pomoć za vlade, kreatore politika, donosiocice odluka u upravnim postupcima, pravosuđe, NVO, pravne savjetnike, zaposlene u UNHCR-u, kao i ostale aktere prilikom tumačenja i primjene Konvencije iz 1954. godine kako bi se omogućila identifikacija, te odgovarajuće postupanje sa licima na koja se konvencija odnosi. Osim toga, priručnik će biti relevantan i u raznim drugim situacijama, kao što je tumačenje drugih međunarodnih instrumenata koji se odnose na lica bez državljanstva i apatridiju i povezane termine, ali ih ne definišu. U tom smislu konstatujemo da Konvencija iz 1954. godine još uvijek nije dostigla isti nivo ratifikacije/pristupanja kao što je to slučaj sa Konvencijom iz 1951. godine i drugim međunarodnim ugovorima u oblasti ljudskih prava. Otuda postoji samo ograničena praksa u pojedinačnim državama, uključujući i sudsku praksu nacionalnih sudova, u pogledu primjene konvencije iz 1954. godine, a pogotovo što se tiče tumačenja člana 1 stav 1. Bez obzira na to, smjernice date u ovom priručniku ipak

uzimaju u obzir postojeće prakse država ugovornica Konvencije iz 1954. godine i rezultate niza ekspertske konsultacije koje je održao UNHCR.

D. APATRIDIJIA I *DE FACTO* APATRIDIJIA

7. Konvencija iz 1954. godine utvrđuje univerzalnu definiciju „lica bez državljanstva“ u članu 1 stav 1. Lica koja potpadaju pod član 1 stav 1 ponekada se označavaju kao „*de jure*“ lica bez državljanstva, mada se taj termin ne upotrebljava u samoj konvenciji. Nasuprot tome, u završnom aktu Konvencije iz 1961. godine upućuje se na „*de facto*“ lica bez državljanstva, sa implicitnim upućivanjem na završni akt Konvencije iz 1954. godine³. Za razliku od izraza „lice bez državljanstva“ kako je definisano članom 1 stav 1, izraz *de facto* apatridija se ne definiše ni u jednom međunarodnom instrumentu niti postoji poseban ugovorni režim u pogledu ove kategorije lica (upućivanje u Završnom aktu Konvencije iz 1961. godine je ograničeno i neobavezujuće po svojoj prirodi)⁴. Mora se voditi računa da lica koja se kvalifikuju kao „lica bez državljanstva“ po članu 1 stav 1 Konvencije iz 1954. godine budu priznata kao takva i da se na njih greškom ne upućuje kao na *de facto* lica bez državljanstva, jer se može desiti da ne dobiju zaštitu garantovanu po Konvenciji iz 1954. godine. Ovaj priručnik se bavi nizom pitanja koja se odnose na identifikaciju i zaštitu lica bez državljanstva kako su definisana u članu 1 stav 1 Konvencije, a opet izbjegava da ih kvalifikuje kao *de jure* lica bez državljanstva, jer se taj termin ne javlja nigdje u samom ugovoru.

3 Stav 3 Završnog akta Konvencije iz 1954. godine sačinjen je kako bi konkretno rješavao položaj *de facto* lica bez državljanstva. Ova preporuka zahtijeva da se pogodnosti koje donosi konvencija prošire i na pojedince za koje države smatraju da imaju valjane razloge iz kojih su se odrekli zaštite svoje zemlje državljanstva. Što se tiče Završnog akta Konvencije iz 1961. godine, mada ne definiše *de facto* apatridiju, daje preporuku da se na takva lica primjenjuju odredbe Konvencije iz 1961. godine kako bi pribavili „efektivno državljanstvo“.

4 Što se *de facto* apatridije tiče, pogledati, na primjer, Odjeljak II.A. Ekspertskog sastanka UNHCR-a *Koncept lica bez državljanstva po međunarodnom pravu* („Zaključci iz Pratoa“), maj 2010. godine, <http://www.refworld.org/docid/4ca1ae002.html>: (1) *De facto* apatridija tradicionalno se vezuje za ideju efektivnog državljanstva i neki učesnici su bili stanovišta da državljanstvo nekog lica može biti neefektivno kako u okviru njegove ili njene zemlje državljanstva, tako i van nje. Međutim, postojala je široka podrška sa strane ostalih učesnika pristupu datom u materijalu za diskusiju pripremljenom za potrebe tog sastanka koji definiše *de facto* lica bez državljanstva na osnovu jedne od osnovnih funkcija državljanstva u međunarodnom pravu, odredbe o zaštiti od strane države njenih državljanata u inostranstvu. (2) Definicija je sledeća: *de facto* lica bez državljanstva su lica van države svog državljanstva koja nisu u stanju ili, iz valjanih razloga, ne žele da se stave pod zaštitu te države. Zaštita u tom smislu se odnosi na pravo diplomatske zaštite koju vrši zemlja državljanstva kako bi se ispravio međunarodno nezakonit čin protiv jednog od njenih državljanata, kao i diplomatska i konzularna zaštita i pomoć generalno, uključujući i u odnosu na povratak u zemlju državljanstva.

E. UTVRĐIVANJE KO JE LICE BEZ DRŽAVLJANSTVA

8. Iako Konvencija iz 1954. godine utvrđuje međunarodnu pravnu definiciju „lica bez državljanstva“ i standarde postupanja na koja takvi pojedinci imaju pravo, ne propisuje nikakav mehanizam za identifikaciju lica bez državljanstva kao takav. Ipak, iz Konvencije iz 1954. godine implicitno proističe da države moraju identifikovati lica bez državljanstva pod njihovom jurisdikcijom kako bi prema njima obezbijedile odgovarajuće postupanje da bi ispunile svoje obaveze preuzete po Konvenciji⁵. Ovaj priručnik daje savjete o načinima osmišljavanja postupaka za utvrđivanje apatridije, uključujući i pitanja dokaza koja se javljaju u takvim mehanizmima. Pri tome, priručnik se bavi postupcima koji za cilj imaju konkretno, ako ne i isključivo, da utvrde da li je neko lice bez državljanstva. Nadalje, fokus je na priznanju statusa lica bez državljanstva kako su definisana u Konvenciji iz 1954. godine i na obavezama država koje su strane ugovornice ove konvencije. Razmatraju se i države koje nisu obavezane ovim ugovorom, kao i pitanje identifikacije *de facto* lica bez državljanstva.
9. Samo je relativno mali broj država uspostavio postupke za utvrđivanje apatridije, a nisu svi jako dobro regulisani. Postoji sve veće interesovanje za uvođenje ovakvih mehanizama. Apatridija nije sudski relevantna činjenica po međunarodnom pravu. Otuda, priznavanje apatridije igra važnu ulogu u unapređenju poštovanja ljudskih prava lica bez državljanstva, posebno putem pristupa sigurnom zakonskom statusu i uživanju prava koja su predviđena licima bez državljanstva po Konvenciji iz 1954. godine.
10. U interesu je i samih država da uspostave postupke za utvrđivanje apatridije. Time se uvećava sposobnost država da poštuju svoje obaveze po Konvenciji iz 1954. godine. U zemljama u kojima apatridija nastaje među miješanim migratornim kretanjima, postupci za utvrđivanje apatridije pomažu vladama da procijene obim i profil populacija lica bez državljanstva na sopstvenoj teritoriji, te da tako utvrde koji su vladini servisi potrebni. Osim toga, identifikacija apatridije pomaže u smanjenju broja lica bez državljanstva time što se utvrđuju suštinski razlozi za nastajanje apatridije i novi trendovi.

5 Države su to prepoznale u odnosu na uspostavljanje postupaka za utvrđivanje statusa izbjeglica iako Konvencija iz 1951. godine o ovome ništa ne govori. Pogledati Zaključak Izvršnog komiteta broj 8 (XXVIII) iz 1977. godine, paragraf a; Zaključak Izvršnog komiteta broj 14 (XXX) iz 1979. godine, paragraf f; i Zaključak Izvršnog komiteta broj 16 (XXXI) iz 1980. godine, paragraf h. Pogledati UNHCR, *Zaključci koje je usvojio Izvršni komitet za međunarodnu zaštitu izbjeglica, 1975-2009. godine* (Zaključak broj 1 – 109), 2009. godina, <http://www.refworld.org/docid/4b28bf1f2.html>

F. STATUS LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA

11. Licima bez državljanstva u načelu se osporava uživanje niza ljudskih prava i sprječava ih se da u potpunosti učestvuju u društvenom životu. Konvencija iz 1954. godine rješava tu vrstu marginalizacije time što se licima bez državljanstva obezbjeđuju osnovna prava. Odredbe ove konvencije, zajedno sa primjenljivim standardima međunarodnog prava o ljudskim pravima, utvrđuju minimalna prava i obaveze lica bez državljanstva u državama koje su strane ugovornice Konvencije iz 1954. godine. Status koji se odobri licu bez državljanstva u nekoj strani ugovornici, odnosno prava i obaveze lica bez državljanstva po nacionalnim propisima, moraju odražavati te međunarodne standarde.

12. Ovaj priručnik ima za cilj da pomogne državama kako bi osigurale da licima bez državljanstva bude priznat takav status u njihovim jurisdikcijama. Bavi se kako postupanjem države prema licima za koja se utvrdi da su bez državljanstva u skladu sa Konvencijom iz 1954. godine, tako i položajem lica koja iščekuju ishod postupka za utvrđivanje apatridije. Priručnik razmatra i položaj lica bez državljanstva u zemljama koje nisu potpisnice Konvencije iz 1954. godine, kao i onih lica za koja se smatra da su *de facto* apatridi. Iako se prema svim licima bez državljanstva mora postupati u skladu sa međunarodnim standardima, postupanje prema njima može da varira zavisno od konteksta u kome dolazi do nastanka apatridije. Iz tog razloga, ovaj priručnik se prvo bavi relevantnim standardima međunarodnog prava, a zatim posebno razmatra obuhvat statusa lica bez državljanstva za ona lica koja su u migratornom statusu i za ona koja se nalaze „u svojoj zemlji“⁶. Dodatno se razmatra i odnos između izbjeglica i lica bez državljanstva. Iako ista osoba može biti lice bez državljanstva po Konvenciji iz 1954. godine i izbjeglica po Konvenciji iz 1951. godine, izbjeglica bez državljanstva mora, kao minimum, da uživa zaštitu po Konvenciji iz 1951. godine i međunarodnom pravu za izbjeglice.

6 U paragrafu 142 ovog priručnika ispituje se priroda prava pojedinca da ostane u „svojoj zemlji“ u skladu sa članom 12 stav 4 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

DIO PRVI: KRITERIJUMI ZA UTVRĐIVANJE APATRIDIJE

A. DEFINICIJA

13. Članom 1 stav 1 Konvencije iz 1954. godine daje se definicija lica bez državljanstva kako slijedi:

U smislu ove Konvencije, termin "lice bez državljanstva" označava lice koje nijedna država ne smatra svojim državljaninom u skladu sa odredbama svoga zakona.

Konvencija ne dozvoljava izjavljivanje rezervi na član 1 stav 1, te je tako ova definicija obavezujuća za sve države ugovornice ove konvencije. Osim toga, Komisija za međunarodno pravo je zaključila da definicija iz člana 1 stav 1 predstavlja običajno međunarodno pravo⁷. Ovaj priručnik se ne bavi članom 1 stav 2 Konvencije iz 1954. godine koji predviđa okolnosti pod kojima su osobe koje potpadaju pod definiciju „lica bez državljanstva“ isključene iz zaštite po ovoj konvenciji.

⁷ Pogledati stranu 49 publikacije Komisije za međunarodno pravo, *Članovi o diplomatskoj zaštiti sa komentarima*, 2006., u kojoj se navodi da se „bez sumnje može smatrati“ da je definicija iz člana 1 „postala običajna po svojoj prirodi“. Ovaj komentar se može naći na <http://www.refworld.org/docid/525e7929d.html>. Tekst člana 1 stav 1 Konvencije iz 1954. godine koristi se u Članovima o diplomatskoj zaštiti radi definisanja lica bez državljanstva.

B. OPŠTA RAZMATRANJA

14. Član 1 stav 1 Konvencije iz 1954. godine treba tumačiti u skladu sa uobičajenim značenjem teksta kada se čita u kontekstu i vodeći računa o cilju i svrsi konvencije⁸. Kako je navedeno u njejoj preambuli i u *Travaux Préparatoires*, cilj i svrha Konvencije iz 1954 godine jeste da osigura da lica bez državljanstva uživaju najšira moguća prava⁹. Namjera autora konvencije bila je da se poboljša položaj lica bez državljanstva regulisanjem njihovog statusa. Bez obzira na to, kao opšte pravilo, poželjnije je posjedovanje državljanstva nego priznanje statusa i zaštita kao lica bez državljanstva. Iz tog razloga, u težnji da se osigura da svi oni koji potpadaju pod obuhvat Konvencije iz 1954. godine uživaju zaštitu po njenim odredbama, važno je voditi računa o tome da se pojedinci koji posjeduju državljanstvo prepoznaju kao takvi i da se greškom ne identifikuju kao lica bez državljanstva.
15. Član 1 stav 1 primjenjuje se kako na kontekste koji uključuju migraciju, tako i na one koji ne podrazumijevaju migraciju. Neko lice bez državljanstva možda nikada nije ni prešlo neku međunarodnu granicu, već je živjelo u istoj državi cijelog svog života. Međutim, neka lica bez državljanstva su možda istovremeno i izbjeglice ili lica koja imaju pravo na komplementarnu zaštitu¹⁰. Ona lica bez državljanstva koja potpadaju pod obuhvat Konvencije iz 1951. godine imaće pravo na zaštitu po tom instrumentu, što je pitanje koje se detaljnije razrađuje u trećem dijelu ovog priručnika.
16. Svaka osoba je lice bez državljanstva od momenta kada se steknu uslovi iz člana 1 stav 1 Konvencije iz 1954. godine. Otuda je bilo koji nalaz neke države ili UNHCR-a da neko lice zadovoljava test iz člana 1 stav 1 samo deklaratoran, a ne konstitutivan po svojoj prirodi¹¹.

8 Pogledati član 31 stav 1 Bečke konvencije iz 1969. godine o ugovornom pravu kojim se postavlja ovo primarno pravilo tumačenja. U članu 31 predviđaju se ostali faktori relevantni za tumačenje odredbi međunarodnih ugovora, dok su dodatni načini tumačenja navedeni u članu 32.

9 Pogledati drugi i četvrti stav preambule:

Imajući u vidu da su Ujedinjene nacije u raznim prilikama pokazale duboku zabrinutost za lica bez državljanstva i ulagale napore da licima bez državljanstva obezbijede najšire moguće korišćenje tih osnovnih prava i sloboda,...
Imajući u vidu da je poželjno da se reguliše i poboljša položaj lica bez državljanstva jednim međunarodnim sporazumom,...

(Upućivanje na „osnovna prava i slobode“ predstavlja pozivanje na Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima koja se pominje u prvom stavu preambule).

10 Na primjer, možda potpadaju pod režim supsidijarne zaštite Evropske unije predviđen Direktivom Savjeta 2004/83/EC od 29. aprila 2004. o minimalnim uslovima i položaju državljanata trećih zemalja ili lica bez državljanstva za sticanje statusa izbjeglice, odnosno statusa lica kojima je potrebna međunarodna zaštita, i sadržaj garantovane zaštite. Uopštenije pogledati UNHCR Zaključak Izvršnog komiteta broj 103 (LVI) iz 2005. godine o komplementarnim oblicima zaštite, <http://www.unhcr.org/43576e292.html>.

11 Implikacije ovoga u smislu suspenzivnog djetstva postupaka utvrđivanja i postupanja prema pojedincima koji iščekuju ishod utvrđivanja njihovog statusa apatrida razmatraju se u drugom i trećem dijelu ovog priručnika.

17. Član 1 stav 1 može se analizirati tako što će se definicija razdvojiti na svoja dva sastavna elementa: "ne smatra svojim državljaninom u skladu sa odredbama svoga zakona" i „nijedna država“. Kada se utvrđuje da li je neka osoba lice bez državljanstva u skladu sa odredbom člana 1 stav 1, često je najpraktičnije prvo razmotriti pitanje „bilo koje države“, jer se time ne samo sužava opseg ispitivanja prema državama sa kojima ta osoba ima veze, već ujedno može i na samom početku da isključi iz razmatranja subjekte koji ne zadovoljavaju koncept „države“ po međunarodnom pravu. I zaista, u pojedinim slučajevima samo razmatranje ovog elementa može da bude odlučujuće, kao u situacijama kada jedini subjekt sa kojim neka osoba ima neku relevantnu vezu nije država.

C. TUMAČENJE IZRAZA

(1) "nijedna država"

(a) Koje države treba ispitati?

18. Iako je definicija iz člana 1 stav 1 formulisana u negativnom obliku („nijedna država ne smatra svojim državljaninom“), ispitivanje u smislu toga da li je neko lice bez državljanstva ograničava se na države sa kojima neko lice ima relevantnu vezu, pogotovo se tu misli na rođenje na njenoj teritoriji, porijeklo, brak, usvajanje ili uobičajen boravak. U pojedinim slučajevima, ovime se obuhvat ispitivanja može ograničiti samo na jednu državu (ili, pak, na jedan subjekt koji nije država)¹².

(b) Što je „država“?

19. Definicija „države“ u članu 1 stav 1 slijedi opšti razvoj ovog izraza u međunarodnom pravu. U tom smislu ostali su relevantni kriterijumi iz Konvencije iz Montevidea iz 1933. godine o pravima i obavezama država. Prema toj konvenciji, država se konstituiše kada neki subjekt ima stalno stanovništvo, definisanu teritoriju, vlast i sposobnost da stupa u odnose sa drugim državama. Ostali faktori državnosti koji su se nakon toga iskristalisali u međunarodnom pravnom diskursu uključuju efektivnost datog subjekta, pravo na samoopredjeljenje, zabranu korišćenja sile i pristanak države koja je prethodno vršila kontrolu nad odnosnom teritorijom.¹³

¹² Pitanje što predstavlja relevantnu vezu razmatra se u drugom dijelu ovog priručnika u kontekstu standarda dokazivanja potrebnih za utvrđivanje apatridije.

¹³ Kada neki entitet tvrdi da je nova država, ali je način na koji je nastao uključivao kršenje norme *jus cogens*, to bi pokrenulo pitanja u pogledu njegove kvalifikovanosti za državnost. Norma *jus cogens* predstavlja načelo običajnog međunarodnog prava koje se smatra peremptornim po svojoj prirodi, odnosno da ima prvenstvo u odnosu na bilo koju drugu obavezu (bilo običajnu ili ugovornu), da je obavezujuća za sve države i da veću težinu u odnosu na nju može da ima samo neka druga peremptorna norma. Primjeri *jus cogens* normi uključuju zabranu korišćenja sile i pravo na samoopredjeljenje.

20. Da bi neki entitet bio „država“ u smislu člana 1 stav 1, nije neophodno da njegova državnost uživa opšte priznanje ili da je priznao veliki broj država ili da je primljen za članicu Ujedinjenih nacija. Ipak, takvo priznanje ili prijem predstavlja snažan dokaz državnosti¹⁴. U međunarodnoj zajednici može doći do razmimoilaženja mišljenja da li je određeni entitet stekao državnost. To dijelom odražava složenost nekih od obuhvaćenih kriterijuma i njihove primjene. Čak i kada se objektivno čini da neki entitet zadovoljava kriterijume pomenute u prethodnom paragrafu, mogu postojati države koje iz političkih razloga odlučuju da se uzdrže od priznanja ili aktivno ne priznaju taj entitet za državu. Prilikom sprovođenja postupka utvrđivanja u skladu sa članom 1 stav 1, donosilac odluke može imati tendenciju da se ugleda na zvanični stav svoje države u pogledu pravnog subjektiviteta određenog entiteta. Međutim, takav pristup bi mogao da dovede do odluke na koju bi više uticao politički stav vlade države koja sprovodi postupak utvrđivanja nego položaj tog entiteta po međunarodnom pravu.
21. Kada se uspostavi neka država, u međunarodnom pravu postoji snažna prezumpcija ka njenom kontinuitetu bez obzira na efektivnost njenih vlasti. Otuda, država koja izgubi efektivnu centralnu vlast zbog internih sukoba i dalje ipak može da bude „država“ za potrebe člana 1 stav 1.

(2) “ne smatra svojim državljaninom u skladu sa odredbama svoga zakona”

(a) Značenje izraza „zakoni“

22. Upućivanje na „zakone“ u članu 1 stav 1 treba tumačiti široko da ne obuhvata samo zakonske propise, već i ministarske uredbe, propise, sudsku praksu (u zemljama sa tradicijom precedentnog prava) i, gdje je to primjereno, uobičajenu praksu¹⁵.

(b) Kada se lice „ne smatra državljaninom“ po zakonima i praksi neke države?

23. Da bi se utvrdilo da li se neko lice smatra za državljanina u skladu sa odredbama zakona neke države, potrebna je pažljiva analiza toga kako ta država primjenjuje svoje propise o državljanstvu u praksi u slučaju nekog pojedinca i sve odluke po reviziji/žalbi koje su mogle imati uticaj na status tog pojedinca¹⁶. To je kombinovano pitanje koje obuhvata i činjenice i propise.

14 Ipak, skrećemo pažnju na dugotrajnu debatu o konstitutivnoj nasuprot deklarativnoj prirodi priznanja država. Doktrina o konstitutivnosti smatra akt priznanja preduslovom državnosti, dok ona o deklarativnosti tretira priznanje tek kao dokaz statusa po međunarodnom pravu. Ti različiti pristupi doprinose i složenosti utvrđivanja državnosti nekog entiteta u pojedinim slučajevima.

15 Sličan pristup zauzima se i u članu 2(d) Evropske konvencije o državljanstvu iz 1997. godine.

16 Taj pristup odražava opšte načelo zakona dato u članovima 1 i 2 Haške konvencije iz 1930. godine o određenim pitanjima koja se odnose na koliziju zakona o državljanstvu.

24. Primjena ovog pristupa prilikom ispitivanja položaja nekog lica u praksi može da dovede do zaključka koji se razlikuje od onog koji se izvlači iz čisto formalističke analize primjene nacionalnih propisa zemlje na slučaj nekog pojedinca. Data zemlja možda u praksi ne sprovodi slovo zakona, možda čak ide toliko daleko da ignoriše njegovu suštinu. Upućivanje na „zakone“ u definiciji apatridije u članu 1 stav 1, stoga, obuhvata i takve situacije u kojima se pisani zakoni značajno modifikuju kada se dođe do njihove primjene u praksi.

(i) Automatski i neautomatski načini sticanja ili oduzimanja državljanstva

25. Većina država ima kombinaciju automatskih i neautomatskih načina promjena vezanih za državljanstvo, uključujući i načine putem sticanja, odricanja, gubitka ili lišenja državljanstva¹⁷. Kada se utvrđuje da li se neko lice smatra državljaninom neke države ili je lice bez državljanstva, korisno je utvrditi da li su na državljanstvo datog lica uticali automatski ili neautomatski mehanizmi ili načini.
26. Automatski načini su oni kod kojih se promjena državljanstva dešava po sili zakona (*ex lege*)¹⁸. Sljedstveno automatskim načinima, državljanstvo se stiče čim se steknu uslovi predviđeni zakonom, kao što su rođenje na određenoj teritoriji ili rođenje djeteta roditelja koji su državljani određene države. Nasuprot tome, kod neautomatskih načina potrebna je radnja pojedinca ili državnog organa prije nego što dođe do promjene državljanstva.

(ii) Identifikacija nadležnih organa

27. Da bi se utvrdilo da li neka država smatra neko lice za svog državljanina, potrebno je identifikovati onu instituciju ili institucije koje su nadležni organi za pitanja državljanstva u datoj zemlji sa kojom to lice ima relevantne veze. Nadležnost se u ovom kontekstu odnosi na organ koji je zadužen za odobravanje ili ukidanje državljanstva licima ili za pojašnjenje statusa državljanstva kada se državljanstvo stiče ili ukida automatski. Nadležni organ ili organi se razlikuju od jedne države do druge, a u mnogim slučajevima postoji više od jednog nadležnog organa¹⁹.

17 Skrećemo pažnju da se izrazi gubitak i lišenje koriste ovdje na isti način kao i u Konvenciji iz 1961. godine: „gubitak“ se odnosi na ukidanje državljanstva po sili zakona (*ex lege*), a „lišenje“ se odnosi na ukidanje državljanstva koje iniciraju nadležni organi države.

18 Skrećemo pažnju da fraza „u skladu sa odredbama svoga zakona“ u članu 1 stav 1 nije sinonim sa „po sili zakona“. Fraza „po sili zakona“ je fraza sa konkretnim značenjem (koja se koristi, recimo, u Konvenciji iz 1961. godine) koje podrazumijeva mehanizam koji je po svojoj prirodi automatski. Definicija lica bez državljanstva obuhvata državljanstvo stečeno ili ukinuto kako putem neautomatskih, tako i putem automatskih mehanizama.

19 Iz prethodno iznesenog slijedi da su irelevantni stavovi državnog organa koji nije nadležan da odlučuje o statusu državljanstva.

28. Neke države imaju jedno centralizovano tijelo koje se bavi pitanjima državljanstva koje onda predstavlja nadležni organ u svrhu analize statusa državljanstva. Druge države, pak, imaju nekoliko organa koji mogu da odlučuju o državljanstvu, od kojih se svaki može smatrati za nadležni organ zavisno od okolnosti. Dakle, nije neophodno da nadležni organ bude neki centralni državni organ. Neki lokalni ili regionalni upravni organ može da bude nadležni organ, kao i konzularni službenik²⁰, a u mnogim slučajevima niži službenici lokalne uprave predstavljaju nadležni organ. Mogućnost da odluku takvog službenika kasnije može preinačiti neki viši službenik sama po sebi ne isključuje da se i prvi službenik tretira kao nadležni organ u svrhu analize po članu 1 stav 1.
29. Identifikacija jednog ili više nadležnih organa obuhvata i utvrđivanje toga koja zakonska odredba ili odredbe koje se odnose na državljanstvo mogu biti relevantne u slučaju datog pojedinca i koji organ/organi su nadležni da ih primjenjuju. Da bi se utvrdile relevantne zakonske odredbe potrebno je uraditi procjenu lične anamneze datog lica, kao i razumijevanje zakona date države koji regulišu pitanja državljanstva, uključujući i tumačenje i primjenu, odnosno neprimjenu u određenim slučajevima, zakona o državljanstvu u praksi.
30. Identitet i broj nadležnih organa u konkretnom slučaju zavisi prvenstveno od sledećih faktora:
- da li treba razmotriti automatski ili neautomatski način sticanja, odricanja ili oduzimanja državljanstva, i
 - da li treba ispitati više od jednog događaja vezanog za državljanstvo.
- (iii) Evaluacija dokaza nadležnih organa u neautomatskim načinima sticanja i oduzimanja državljanstva*
31. Identifikacija nadležnog organa kada se radi o neautomatskom načinu promjene državljanstva relativno je jednostavna. Za mehanizme koji zavise od radnje ili odluke nekog državnog organa, taj organ će biti nadležni organ.
32. Na primjer, ministarstvo u vladi koje odlučuje o zahtjevima za naturalizaciju biće nadležni organ u odnosu na taj mehanizam. U načelu je stav tog organa odlučujući. Neki neautomatski mehanizmi koji podrazumijevaju neku radnju koju preduzima država ne daju nikakvo diskreciono pravo odnosnim službenicima; ako neko lice ispunjava uslove predviđene zakonom, od tog službenika će se zahtijevati da sprovede konkretnu radnju, odnosno da odobri ili oduzme državljanstvo²¹.

²⁰ Pogledati paragrafe 39-40 ovog priručnika.

²¹ Skrećemo pažnju da se ne može zaključiti da je neko lice državljanin (ili da je lišeno državljanstva) dok se takav postupak ne okonča, pogledati paragraf 50 u daljem tekstu.

33. Kod neautomatskih mehanizama gdje se zahtijeva neka radnja države radi sticanja državljanstva, u principu postoji dokument kojim se evidentira ta radnja, kao što je potvrda o državljanstvu. Takav dokument biće presudan prilikom dokazivanja državljanstva. U odsustvu takvih dokaza, može se pretpostaviti da neophodna radnja nije preduzeta i da državljanstvo nije stečeno²². Ta pretpostavka državljanstva može se poništiti naknadnim izjavama, radnjama ili dokazima od strane nadležnog organa kojima se navodi da je državljanstvo stvarno dodijeljeno.

(iv) Evaluacija dokaza nadležnih organa kod automatskih načina sticanja ili gubitka državljanstva

34. U slučajevima kada do sticanja ili gubitka državljanstva dolazi automatski, nijedan državni organ nije aktivno uključen u promjenu statusa niti se zahtijeva ikakav aktivan korak koji bi preduzelo dato lice. Do takve promjene dolazi po sili zakona (*ex lege*) kada se zadovolje propisani kriterijumi. U većini zemalja državljanstvo se stiče automatski bilo rođenjem na teritoriji odnosne države ili po porijeklu roditelja. Državljanstvo stiče automatski i većina lica na koje utiče državna sukcesija²³. Neki zakoni predviđaju automatski gubitak državljanstva kada se steknu određeni uslovi, kao što su propisani periodi boravka u inostranstvu ili propuštanje registracije ili davanja izjave u navedenom roku.
35. Kada se državljanstvo stiče automatski, uobičajeno država ne izdaje dokumenta u okviru tog mehanizma. U takvim slučajevima u načelu izvod iz matičnog registra rođenih predstavlja dokaz o mjestu rođenja i od kojih roditelja, pa time predstavlja dokaz za sticanje državljanstva, bilo kao *jus soli* ili *jus sanguinis*, a ne formalnu osnovu za sticanje državljanstva²⁴.
36. Kada se razmatraju automatski načini sticanja ili gubitka državljanstva, nadležni organ je bilo koja državna institucija koja je ovlašćena da odlučuje o državljanstvu nekog lica u smislu pojašnjenja tog statusa, a ne u smislu odlučivanja o davanju ili oduzimanju državljanstva. Primjeri takvih tijela su organi zaduženi za izdavanje pasoša ili, u ograničenom broju država, matičari (kada se državljanstvo navodi u izvodima iz matičnih registara, posebno matičnog registra rođenih). Moguće je da se u nekom konkretnom slučaju pojavi više od jednog nadležnog tijela

22 Zahtjevi za naturalizaciju ili druga dokumenta koja se dostave u neautomatskom postupku vezanom za državljanstvo ne kvalifikuju se kao dovoljan dokaz u pogledu određenja države u vezi statusa državljanstva za to lice.

23 U nekim slučajevima državne sukcesije, međutim, državljanstvo države nasljednika nije automatsko, već se primjenjuju neautomatski načini sticanja državljanstva. Pogledati dokument Komisije za međunarodno pravo, Članovi o državljanstvu fizičkih lica u odnosu na sukcesiju država sa komentarima, 3. april 1999. godine, <http://www.refworld.org/docid/4512b6dd4.html>, što se tiče pregleda praksi raznih država.

24 *Jus soli* i *jus sanguinis* se odnose na dva glavna principa koja određuju sticanje državljanstva u pravnim sistemima država na osnovu rođenja, odnosno na osnovu porijekla.

jer više organa može legitimno da zauzima stav u pogledu državljanstva određenog lica u postupku vršenja svojih predviđenih aktivnosti.

(v) Razmatranja kada je praksa države u suprotnosti sa automatskim načinima sticanja državljanstva

37. Kada nadležni organi neko lice tretiraju kao nedržavljanina iako se čini da to lice zadovoljava kriterijume za automatsko sticanje državljanstva po sili zakona date države, onda je njihov stav, a ne slovo zakona, taj koji opredjeljuje zaključak da ta država ne smatra takvo lice za svog državljanina. Taj scenario često nastaje u situacijama kada je diskriminacija protiv određene grupe široko rasprostranjena među organima vlasti ili kada se, u praksi, sistematski ignoriše zakon koji reguliše automatsko sticanje državljanstva rođenjem i kada se umjesto toga od pojedinaca zahtijeva da dokazuju dodatne veze sa odnosnom državom²⁵.

(vi) Procjenjivanje državljanstva u odsustvu dokaza o stavu nadležnih organa

38. Mogu da postoje i slučajevi u kojima neko lice nikada nije stupilo u kontakt sa nadležnim organima neke države, možda zato što je sticanje državljanstva bilo automatsko na rođenju, a da je to lice živjelo u regionu u kome nema javnih službi i koje nikada nije podnijelo zahtjev za izdavanje ličnih isprava ili pasoša. U takvim slučajevima je važno procijeniti opšti stav date države u smislu državljanstva lica koja se nalaze u sličnom položaju. Ako država ima dobre rezultate u smislu priznavanja, na nediskriminatoran način, državljanstva svima koji izgleda da potpadaju pod obuhvat relevantnog zakona, recimo na način na koji se rješavaju zahtjevi za izdavanje ličnih karti, to može biti pokazatelj da je dato lice državljanin odnosne države. Međutim, ako to lice pripada grupi čijim pripadnicima se redovno odbija izdavanje ličnih isprava koje se izdaju samo državljanima, to može predstavljati naznaku da odnosna država to lice ne smatra za svog državljanina.

(vii) Uloga konzularnih organa

39. Uloga konzularnih organa zaslužuje posebnu pažnju. Konzulat može da predstavlja nadležni organ zadužen za preduzimanje neophodnih koraka u neautomatskom mehanizmu. To se, recimo, dešava kad se propisima odnosne države zahtijeva da se djeca njihovih državljanina rođena u inostranstvu registruju u konzulatu kao preduslov za sticanje državljanstva roditelja. Kao takav, konzulat u zemlji rođenja takvog djeteta predstavljaće nadležni organ i njegov stav o državljanstvu tog

²⁵ Kada zakoni neke države predviđaju automatsko sticanje državljanstva, ali u praksi država postavlja dodatne zahtjeve za pojedince radi sticanja državljanstva, to ne negira automatsku prirodu zakona o državljanstvu. To prije pokazuje da ta država u praksi ne smatra one koji ne ispunjavaju vanzakonske zahtjeve za svoje državljanine, čime potencijalno čini da oni postaju lica bez državljanstva u skladu sa definicijom iz člana 1 stav 1.

lica biće presudan, pod pretpostavkom da se ne mora razmotriti i neki naknadni mehanizam. Ako se nekom licu odbije takva registracija ili ako bude spriječeno u podnošenju zahtjeva za državljanstvo, to lice se ne smatra državljaninom u smislu člana 1 stav 1.

40. Konzulati mogu biti nadležni organi i u drugom smislu. Kada pojedinci traže pomoć konzulata, recimo pri produžavanju pasoša ili dobijanju pojašnjenja sopstvenog državljanstva, od konzulata se legitimno zahtijeva da zauzme stav o državljanstvu datog lica u okviru svojih ovlašćenja u pružanju konzularne zaštite. Pri tome, konzulat postupa kao nadležni organ. To je slučaj i kada odgovara na upite od strane drugih država u pogledu državljanstva nekog lica. Kada je konzulat jedini nadležni organ da zauzme stav o državljanstvu određenog lica, po pravilu njegov stav je odlučujući. Kada su i drugi nadležni organi takođe zauzeli stavove o državljanstvu određenog lica, njihovi stavovi se moraju odmjeriti u odnosu na stav zauzet od strane konzularnih organa²⁶.

(viii) Ispitivanje kod nadležnih organa

41. U nekim slučajevima neko lice ili država mogu da traže pojašnjenje statusa državljanstva datog lica kod nadležnih organa. Takva potreba se obično javlja tamo gdje postoji automatski način sticanja ili gubitka državljanstva ili kada je neko lice možda steklo ili lišeno državljanstva u neautomatskom mehanizmu, ali nema nijedan dokument kao dokaz. Takvi odgovori mogu da naiđu bilo na ćutanje ili odbijanje odgovora od strane nadležnog organa. Zaključke u pogledu izostanka odgovora treba izvlačiti tek nakon isteka razumnog vremenskog roka. Ako je generalni pristup nadležnog organa da nikada ne odgovara na takve zahtjeve, nikakav zaključak se ne može izvlačiti iz činjenice izostanka odgovora samo na osnovu te činjenice. Nasuprot tome, kada neka država redovno odgovara na takve upite, izostanak odgovora u principu predstavlja snažnu potvrdu da to lice nije državljanin. Kada nadležni organ dostavi pro forma odgovor na upit i kada je jasno da taj organ nije ispitao konkretne okolnosti položaja datog lica, takav odgovor ima malu težinu. U svakom slučaju, stav nadležnog organa po upitu o statusu državljanstva treba odmjeriti u odnosu na stav koji je zauzeo neki drugi nadležni organ ili organi koji su uključeni u slučaj za konkretno lice.²⁷

(ix) Nedosljedan tretman od strane nadležnih organa

42. Procjena stavova nadležnih organa postaje složena u slučajevima kada jedno isto lice različiti državni akteri nedosljedno tretiraju. Na primjer, nekom licu je možda dozvoljeno da bude korisnik javnih davanja, koja

26 Pogledati i paragraf 44 o relativnoj težini koja se daje tijelima zaduženim za izdavanje ličnih isprava koje pominju status državljanstva.

27 Skrećemo pažnju da u slučajevima neautomatske promjene državljanstva za koje je potrebna neka radnja države, postojanje (ili nepostojanje) dokumenata koja se uobičajeno izdaju u okviru postupanja date države biće odlučujuće za utvrđivanje državljanstva. Pogledati paragraf 33.

su i po zakonu i u praksi rezervisana za državljane, ali sticanjem punoljetstva odbija mu se izdavanje pasoša. Zavisno od konkretnih okolnosti slučaja, nedosljedan tretman može da predstavlja kršenje prava državljanina, posljedicu toga da to lice nikada nije steklo državljanstvo odnosno države ili činjenicu da je dato lice lišeno državljanstva ili ga je izgubilo.

43. U slučajevima kada postoji dokaz da je neko lice steklo državljanstvo putem određenog neautomatskog mehanizma koji zavisi od radnje nekog državnog organa, naknadno uskraćivanje od strane drugog državnog organa prava koja su u principu obezbijedena državljanima ukazuje na to da je došlo do kršenja prava tog lica. Ipak, pod određenim okolnostima priroda naknadnog tretmana može ukazivati na to da je ta država promijenila svoj stav o državljanstvu datog lica ili da je državljanstvo oduzeto.
44. Čak i kada je sticanje ili oduzimanje državljanstva nastupilo automatski ili putem preduzimanja radnje od strane nekog pojedinca, često državni organi naknadno potvrđuju da je državljanstvo stečeno ili oduzeto. To se u principu radi kroz postupke za izdavanje ličnih isprava. U odnosu na mehanizme za sticanje ili gubitak državljanstva, bilo automatski ili putem formalne radnje koju preduzima pojedinac, veća težina se daje stavu nadležnih organa zaduženih za izdavanje ličnih isprava koje predstavljaju dokaz o državljanstvu, kao što su pasoši, uvjerenja o državljanstvu i lične karte, u slučaju da se one izdaju samo državljanima²⁸.

(x) Državljanstvo stečeno greškom ili u lošoj namjeri

45. Kada je radnja nadležnog organa u neautomatskom mehanizmu preduzeta greškom (recimo, zbog pogrešnog razumijevanja zakona koji se primjenjuje) ili u lošoj namjeri, to samo po sebi ne čini nevažećim državljanstvo datog lica stečeno na takav način. To proističe iz redovnog značenja izraza korišćenih u članu 1 stav 1 Konvencije iz 1954. godine. Isto važi i ako se državljanstvo lica promijeni na osnovu prevarnog zahtjeva datog lica ili zahtjeva koji sadrži slučajne greške u pogledu materijalnih činjenica. U svrhe ove definicije, davanje državljanstva po nekom neautomatskom mehanizmu smatra se važećim čak i kada ne postoji zakonska osnova za takvo što²⁹. Međutim, u nekim slučajevima država, kada otkrije grešku ili lošu namjeru uključenu u dati postupak dodjeljivanja državljanstva naknadno preduzima radnje kojima lišava to lice državljanstva i to treba uzeti u obzir prilikom utvrđivanja stava te države o sadašnjem statusu tog lica.

28 I zaista, drugi organi se mogu konsultovati sa ovim nadležnim organom kada zauzimaju stav o državljanstvu određenog lica.

29 Mora se praviti razlika između takve situacije i one u kojoj se nekome ko nije državljanin jednostavno obezbjeđuju privilegije koje uživaju državljani.

46. Uticaj prevarne radnje ili greške prilikom sticanja državljanstva treba razlikovati od prevarnog sticanja isprava koje se mogu predočiti kao dokaz državljanstva. Takve isprave neće nužno podržati nalaz o postojanju državljanstva jer u mnogim slučajevima neće biti povezane ni sa kojim nacionalnim mehanizmom, automatskim ili neautomatskim, koji je primijenjen u odnosu na dato lice.

(xi) Uticaj postupka po žalbi/postupka revizije

47. U slučajevima kada se državljanstvo nekog lica preispituje u postupku revizije ili u postupku po žalbi, bilo od strane sudskog ili nekog drugog organa, njihova odluka se mora uzeti u obzir. U zemljama koje generalno poštuju vladavinu prava³⁰, odluka tijela koje odlučuje po žalbi/reviziji uobičajeno će predstavljati stav te države u pogledu državljanstva datog lica u smislu člana 1 stava 1 ako su po lokalnim propisima njihove odluke obavezujuće za izvršnu vlast³¹. Tako, kada organi naknadno postupaju prema nekom licu na način koji nije saglasan sa nalazom u pogledu državljanstva tog lica koji je dalo reviziono tijelo, to predstavlja nepoštovanje prava državljanina, a ne pokazatelj da neko lice nije državljanin.
48. Drugačiji pristup može biti opravdan u zemljama u kojima izvršna vlast može nekažnjeno da ignoriše stavove sudskih ili drugih revizionih organa (čak iako su njihovi nalazi po zakonu obavezujući). To se, recimo, može desiti u državama gdje je u državnim institucijama široko rasprostranjena praksa diskriminisanja određene grupe. U takvim slučajevima bi bio odlučujući stav državnih organa da pripadnici takvih grupa nisu državljanin, a ne stav sudskih organa koji možda podržava prava koja proističu iz državljanstva za pripadnike takvih grupa.
49. Mogu se javiti i situacije u kojima presuda nekog suda u predmetu koji se ne odnosi direktno na dato lice ipak ima zakonske implikacije po državljanstvo tog lica. Ako se presudom mijenja, na osnovu domaćih zakona, državljanstvo takvog lica, to će u načelu biti konkluzivno u pogledu državljanstva tog lica (što podliježe kvalifikaciji vezano za vladavinu prava kako je navedeno u prethodnom paragrafu). To se može desiti, na primjer, kada u jednom određenom slučaju tumačenje

30 „Vladavina prava” se opisuje u Izvještaju Generalnog Sekretara UN iz 2004. godine kao:

... načelo upravljanja po kome sva fizička lica, institucije i subjekti, iz javnog ili privatnog sektora, uključujući i samu državu, snose odgovornost u skladu sa zakonima koji su javno proglašeni, koji se ravnopravno sprovode i po kojima se nezavisno sudi, te koji su u saglasnosti sa međunarodnim normama i standardima ljudskih prava...

Pogledati dokument Savjeta bezbjednosti UN, *Vladavina prava i tranziciona pravda u društvima u kojima je sukob u toku ili je završio: Izvještaj Generalnog sekretara*, 23. avgust 2004., S/2004/616, <http://www.refworld.org/docid/45069c434.html>, stav 6.

31 Izuzetak bi bio kada bi po domaćim propisima sudski nalaz bio samo preporuka, a da nije obavezujući za organe.

odredbe koja reguliše mehanizam za automatsko sticanje državljanstva ima takvo dejstvo da cijelu grupu ljudi dovodi pod obuhvat te odredbe, a da nije potrebno da oni ili država preduzmu ikakvu radnju³².

(xii) Pitanja vremenskog trenutka

50. Državljanstvo nekog lica treba utvrditi u vreme odlučivanja o tome da li su uslovi za sticanje državljanstva ispunjeni u skladu sa Konvencijom iz 1954. godine. Taj postupak se ne bavi ni prošlošću ni budućnošću. Pitanje na koje treba dati odgovor je da li je u trenutku utvrđivanja u skladu sa članom 1 stav 1 određeno lice državljanin odnosno zemlje ili zemalja. Iz tog razloga, ako je neko lice ušlo u proces sticanja državljanstva, ali ti postupci još nisu okončani, to lice se ne može smatrati državljaninom u smislu člana 1 stav 1 Konvencije iz 1954. godine³³. Slično tome, kada su zahtjevi ili postupci za gubitak, lišenje ili odricanje državljanstva samo djelimično ispunjeni ili obavljani, to lice je i dalje državljanin u smislu definicije lica bez državljanstva.

(xiii) Dobrovoljno odricanje od državljanstva

51. Dobrovoljno odricanje od državljanstva odnosi se na čin slobodne volje kojim se neko lice odriče svog državljanstva. To se u principu vrši u vidu usmene ili pisane izjave. Naknadno oduzimanje državljanstva može da se dešava automatski ili po diskrecionoj volji organa³⁴. U nekim državama dobrovoljno odricanje od državljanstva se smatra za osnov za isključenje datog lica iz obuhvata člana 1 stav 1, međutim, to nije dozvoljeno po Konvenciji iz 1954. godine. Svrha i cilj ovog međunarodnog ugovora, omogućavanje licima bez državljanstva da uživaju svoja ljudska prava, podjednako su relevantni i u slučajevima dobrovoljnog odricanja, kao i nedobrovoljnog oduzimanja državljanstva. I zaista, u mnogim slučajevima do odricanja je došlo sa legitimnim ciljem, recimo radi ispunjenja uslova za sticanje drugog državljanstva, i to lice je možda očekivalo samo kratak period apatridije. Pitanje slobodnog izbora pojedinca nije relevantno kada se utvrđuje kvalifikovanost za priznavanje statusa lica bez državljanstva u skladu sa članom 1 stav 1; to je, međutim, možda relevantno za pitanje postupanja koje je nastupilo nakon toga. Oni koji su se dobrovoljno odrekli svog državljanstva možda mogu ponovo da steknu to državljanstvo, za razliku od drugih lica bez državljanstva. Dostupnost zaštite u drugoj državi može imati uticaja na status koji će se dodijeliti prilikom priznanja, a to pitanje se razmatra u trećem dijelu ovog priručnika.

32 Na primjer, to bi bio slučaj kada sud presudi da neka odredba zakona o državljanstvu koja reguliše da pojedinci rođeni na njenoj teritoriji prije određenog datuma automatsko stiču državljanstvo važi za čitavu neku etničku grupu, uprkos suprotnim izjavama vlade.

33 Isti pristup se primjenjuje i kada to lice nije iskoristilo ili iscrpilo pravne lijekove u odnosu na odbijanje ili oduzimanje državljanstva.

34 Treba praviti razliku između dobrovoljnog odricanja i gubitka državljanstva usljed propusta da se zadovolje formalnosti, uključujući i situaciju kada je dato lice upoznato sa relevantnim zahtjevima, a ipak odlučuje da ih ignoriše.

(xiv) *Koncept državljanstva*

52. Prilikom procjene zakona o državljanstvu određene države važno je imati na umu da se terminologija koja se koristi za opis „državljanina“ razlikuje od zemlje do zemlje. Na primjer, za taj status mogu se koristiti razni termini, recimo „građanin“, „podanik“, „*national*“ na francuskom i „*nacional*“ na španskom. Nadalje, u jednoj državi mogu da postoje različite kategorije državljanstva sa različitim imenima i pripadajućim pravima. Konvencija iz 1954. godine teži da ispravi negativni efekat, u smislu dostojanstva i sigurnosti, po lice koje ne zadovoljava temeljni aspekt sistema za zaštitu ljudskih prava – postojanje odnosa državljanin-država. Kao takva, definicija lica bez državljanstva iz člana 1 stav 1 obuhvata koncept državljanina koji odražava formalnu vezu, političke i pravne prirode, između pojedinca i određene države. To se razlikuje od koncepta državljanstva koji se tiče pripadnosti nekoj vjerskoj, jezičkoj ili etničkoj grupi³⁵. Kao takav, koncept državljanina iz ovog međunarodnog ugovora u saglasnosti je sa tradicionalnim shvatanjem ovog izraza po međunarodnom pravu; odnosno, lica nad kojima neka država smatra da ima jurisdikciju na osnovu državljanstva, uključujući i pravo da pokreću postupke protiv drugih država zbog njihovog lošeg postupanja.
53. Kada države dodijele zakonski status određenim grupama ljudi nad kojima smatraju da imaju jurisdikciju na osnovu veze putem državljanstva, a ne boravka, onda je lice koje pripada toj kategoriji „državljanin“ u smislu Konvencije iz 1954. godine. U načelu, kao minimum, takav status se povezuje sa pravom ulaska, ponovnog ulaska i boravka na teritoriji države, ali mogu postojati i situacije gdje se, iz istorijskih razloga, ulazak dozvoljava samo na neurbane teritorije koje pripadaju određenoj državi. Činjenica da se različite vrste državljanstva unutar jedne države vezuju za različita prava ne sprječava da se njihovi nosioci tretiraju kao „državljanin“ u smislu člana 1 stav 1. Isto važi i za činjenicu da su u nekim državama prava vezana za državljanstvo manja nego što ih uživaju državljanin drugih država ili čak su i manja od onih koja se zahtijevaju u smislu međunarodnih obaveza vezanih za ljudska prava³⁶. Iako problem umanjnih prava može pokrenuti pitanja vezano za djelotvornost državljanstva i kršenja međunarodnih obaveza vezano za ljudska prava, to nije relevantno za primjenu na definiciju lica bez državljanstva po Konvenciji iz 1954. godine³⁷.

35 To značenje termina državljanstvo može se, na primjer, naći u definiciji izbjeglice u članu 1A(2) Konvencije iz 1951. godine u odnosu na frazu „bojeći se opravdano da će biti progonjeno zbog svoje rase, svoje vjere, svoje *nacionalnosti*...“ (kurziv dodat).

36 Skrećemo pažnju da su relevantna prava koja se *generalno* vezuju za državljanstvo, ne da li se ta prava zaista i poštuju u konkretnom slučaju jednog pojedinca.

37 Istorijski posmatrano, ne čini se da je postojao ikakav zahtjev po međunarodnom pravu da državljanstvo ima konkretan sadržaj u smislu prava pojedinaca, nasuprot tome što se njime stvaraju određene međudržavne obaveze.

54. Ne postoji zahtjev za „stvarnom“ ili „efektivnom“ vezom koji bi bio implicitan u konceptu „državljanina“ u članu 1 stav 1³⁸. Državljanstvo, po svojoj prirodi, odražava vezu između države i pojedinca, često na osnovu rođenja na njenoj teritoriji ili na osnovu porijekla i to je često očigledno u kriterijumima za sticanje državljanstva u većini država. Međutim, neko lice i dalje može da bude „državljanin“ u smislu člana 1 stav 1 uprkos tome što nije rođeno niti uobičajeno boravi u državi na čije državljanstvo pretenduje.
55. Po međunarodnom pravu, države imaju široko diskreciono pravo prilikom davanja i oduzimanja državljanstva. Takva diskreciona ovlašćenja mogu biti ograničena međunarodnim ugovorom. Posebno postoje brojne zabrane u globalnim i regionalnim ugovorima o ljudskim pravima koje se odnose na diskriminaciju po osnovima kao što su rasa, koje se primjenjuju u pogledu davanja, gubitka i lišavanja državljanstva³⁹. Zabrane u smislu običajnog međunarodnog prava nisu toliko jasne, mada bi jedan primjer bilo lišavanje na osnovu rase.
56. Odobravanje, odbijanje ili oduzimanje državljanstva u suprotnosti sa međunarodnim obavezama ne smije se tolerisati. Nezakonitost na međunarodnom nivou, međutim, generalno je nebitna u smislu člana 1 stav 1. Alternativa bi značila da bi se lice kome je oduzeto državljanstvo na način koji nije u skladu sa međunarodnim pravom ipak smatralo „državljaninom“ u smislu člana 1 stav 1; situacija koja je u raskoraku sa ciljem i svrhom Konvencije iz 1954. godine⁴⁰.

38 Ti koncepti su nastali na polju diplomatske zaštite, to je oblast običajnog međunarodnog prava koja reguliše pravo neke države da preduzme diplomatske i druge radnje protiv druge države u ime svog državljanina čija prava i interese je povrijedila ta druga država. Komisija za međunarodno pravo je nedavno potvrdila zašto ti koncepti ne bi trebalo da se primjenjuju van uskog niza okolnosti; pogledati stranu 33 Članova o diplomatskoj zaštiti sa komentarima, fusnota 7 ovog priručnika.

39 Primjer je član 9 Konvencije iz 1979. godine o eliminaciji svih vidova diskriminacije nad ženama koja garantuje da sve žene treba da imaju ista prava kao i muškarci u smislu mogućnosti da prenose državljanstvo na svoju djecu i u odnosu na sticanje, promjenu ili zadržavanje državljanstva (tipično nakon sklapanja braka sa strancem).

40 Izuzetak od opšteg pristupa mogu biti situacije u kojima kršenje međunarodnog prava dovodi do kršenja neke peremptorne norme međunarodnog prava. U takvim okolnostima, države mogu biti pod obavezom da ne priznaju situacije koje proističu iz tog kršenja za zakonite. To može uključivati nepriznavanje statusa državljanstva, uključujući, možda, i kako se taj status tretira prilikom utvrđivanja po članu 1 stav 1. Tačan opseg ove obaveze po običajnom međunarodnom pravu ostaje stvar rasprave.

DRUGI DIO: POSTUPCI ZA UTVRĐIVANJE APATRIDIJE

A. OPŠTA RAZMATRANJA

(1) Pregled

57. Vladini službenici mogu naići na pitanje da li je neko lice bez državljanstva u nizu različitih konteksta, što je samo odraz presudne uloge koju državljanstvo igra u svakodnevnom životu. Na primjer, razmatranje državljanstva je relevantno prilikom podnošenja zahtjeva za izdavanje pasoša ili ličnih isprava, traženja zakonitog boravka ili zaposlenja u javnom sektoru, kod vršenja biračkih prava, služenja vojnog roka ili pokušaja ostvarenja pristupa servisima koje organizuje vlada. Pitanje državljanstva i apatridije može da se javi kada se osporava pravo neke osobe da boravi u zemlji u postupcima udaljenja. Prilikom utvrđivanja statusa izbjeglice, državljanstvo često predstavlja ključ za utvrđivanje zemlje (zemalja) u odnosu na koje treba ocjenjivati navode lica o stvarnom strahu od progona. Procjena apatridije je neophodna kada lice traži primjenu zaštitnih mjera predviđenih Konvencijom iz 1961. godine. Ti primjeri ilustruju da je utvrđivanje apatridije neophodno u čitavom nizu sudskih i upravnih postupaka. Ipak, ovaj priručnik se bavi postupcima koji se sprovode konkretno, ako ne i isključivo, radi utvrđivanja da li je neko lice apatrid.

(2) Utvrđivanje apatridije i pravo na državljanstvo

58. Postupci za utvrđivanje apatridije u principu pomažu državama da ispune svoje obaveze po Konvenciji iz 1954. godine. Međutim, možda ih nije primjereno primjenjivati na određene populacije apatrida. Apatridija može da nastane i u migratornom i u ne-migratornom kontekstu, a profil lica bez državljanstva u određenoj zemlji može da se uklapa u jedan ili drugi scenario ili može biti kombinovan. Neke populacije apatrida u nemigratornom kontekstu ostaju u „svojoj zemlji“ i na njih se može upućivati kao na *in situ* populacije.⁴¹ Za te grupe, postupci utvrđivanja za potrebe pribavljanja statusa lica bez državljanstva nisu primjereni zbog njihovih davno uspostavljenih veza sa tim zemljama. Na

41 Fraza „svoja zemlja“ preuzeta je iz člana 12 stav 4 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (ICCPR) i na osnovu njenog tumačenja koje je dao Komitet UN za ljudska prava.

osnovu postojećih međunarodnih standarda i prakse države u oblasti smanjenja broja lica bez državljanstva, takve veze uključuju dugotrajan uobičajeni boravak ili boravak u vrijeme državne sukcesije. Zavisno od okolnosti populacije koja se razmatra, državama se može savjetovati da sprovedu ciljane kampanje u vezi državljanstva ili napore na verifikaciji državljanstva, a ne postupke utvrđivanja apatridije⁴².

59. Ciljane kampanje u vezi državljanstva sprovode se sa ciljem rješavanja situacije apatridije dodjelom državljanstva, a ne identifikacijom lica bez državljanstva da bi im se priznao taj status. Čitav niz zemalja je sproveo takve kampanje za davanje državljanstva populacijama dugotrajnih apatrida na svojoj teritoriji, u nekim slučajevima uz pomoć UNHCR-a. Čak i kada države sporovode kampanje za dodjelu državljanstva, i dalje je korisno uspostaviti postupke za utvrđivanje apatridije za ona lica bez državljanstva koja ne spadaju u *in situ* populaciju, jer profil lica bez državljanstva u određenoj zemlji može biti kombinovan ili se može mijenjati vremenom.
60. Postupci za verifikaciju državljanstva pomažu pojedincima na određenoj teritoriji gdje imaju teškoća u pribavljanju dokaza o svom statusu državljanstva. Takvi postupci često uključuju pristupačan, brz i jednostavan proces za dokumentovanje postojećeg državljanstva, uključujući i državljanstvo druge države.
61. Proceduralni zahtjevi kako kampanja za državljanstvo, tako i postupaka verifikacije državljanstva biće slični onima koji se u praksi koriste za utvrđivanje apatridije, jer treba da odražavaju vidove dokaza dostupnih u zemlji i teškoće sa kojima se podnosioci zahtjeva suočavaju prilikom dokazivanja svog statusa državljanstva. Nekada se može i bez dokumentarnih dokaza, već da umjesto njih bude dovoljno svjedočenje pod zakletvom pripadnika zajednice da neko lice zadovoljava relevantne kriterijume po zakonima o državljanstvu, kao što su rođenje na njenoj teritoriji ili porijeklo.

42 Pogledati paragraf 50 dokumenta, *UNHCR Radnje na rješavanu apatridije: Strateška bilješka, mart 2010. godine*, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4b9e0c3d2.html>: ... resurse ne treba opredjeljivati za formalno utvrđivanje apatridije gdje je realan neposredan cilj sticanje, ponovno sticanje ili potvrda državljanstva od strane takve populacije. To je obično slučaj za one situacije koje se već dugo protežu u kojima cijela jedna populacija ima značajne veze samo sa državom čiji su rezidenti.

B. USPOSTAVLJANJE POSTUPAKA UTVRĐIVANJA

(1) Osmišljavanje i lociranje postupaka utvrđivanja statusa

62. Države imaju široka diskreciona prava pri osmišljavanju i funkcionisanju postupaka za utvrđivanje apatridije budući da ta pitanja Konvencija iz 1954. godine ne pominje. Lokalni faktori, kao što su procijenjena veličina i raznovrsnost populacije lica bez državljanstva, kao i složenost zakonskih i pitanja evidencije koja treba ispitati, utiču na odabir pristupa. Ipak, kako bi takvi postupci bili djelotvorni, utvrđivanje apatridije mora biti konkretan cilj datog mehanizma, mada ne nužno i jedini.
63. Sadašnje prakse država variraju u smislu lociranja postupaka za utvrđivanje apatridije unutar nacionalnih upravnih struktura, što odražava razmatranja koja su specifična za datu zemlju. Države se mogu opredijeliti između centralizovanog i postupka koji sprovode lokalni organi. Poželjniji su centralizovani postupci, jer tada postoji veća vjerovatnoća da će se razviti neophodna stručna znanja među službenicima koji sprovode utvrđivanje statusa. Obezbeđivanje lakog pristupa podnosiocima zahtjeva koji se nalaze u različitim dijelovima zemlje može se omogućiti putem raznih mjera: recimo, da se dozvoli podnošenje pisanih zahtjeva lokalnim kancelarijama koje ih dalje prenose centralnom organu za utvrđivanje statusa, koji onda može da koordinira i usmjerava odgovarajuće ispitivanje relevantnih činjenica na lokalnom nivou, uključujući i lični razgovor sa podnosiocem zahtjeva.
64. Utvrditi da li je neko lice bez državljanstva može biti složeno i izazovno, ali je u interesu kako države tako i samih lica bez državljanstva da postupci utvrđivanja budu što je moguće jednostavniji, pravičniji i efikasniji. U tom smislu, neke države mogu da razmotre mogućnost prilagođavanja postojećih upravnih postupaka kako bi uključili utvrđivanje apatridije. Faktori koje treba razmotriti uključuju administrativni kapacitet, postojeća znanja o pitanju apatridije, kao i očekivani obim i profil populacije lica bez državljanstva. U svakom kombinovanom postupku presudno je da je definicija lica bez državljanstva jasno razumljiva i da se pravilno primjenjuje, te da se poštuju proceduralne zaštitne mjere i standardi dokazivanja.
65. Neke države se mogu odlučiti da integrišu postupke utvrđivanja lica bez državljanstva u nadležnosti imigracionih organa. Druge države mogu utvrđivanje lica bez državljanstva povjeriti tijelu koje je zaduženo za pitanja državljanstva, recimo onom zaduženom za prijem zahtjeva za naturalizaciju ili provjeru zahtjeva za prijem u državljanstvo. To je posebno primjereno kada je vjerovatno da su odnosna lica dugotrajni rezidenti države.

66. Kako neka lica bez državljanstva mogu biti i izbjeglice, države mogu da razmotre i mogućnost kombinovanja utvrđivanja lica bez državljanstva i statusa izbjeglice u okviru istog postupka. Zahtjevi vezano za povjerljivost za slučaj kada prijave podnose tražioci azila i izbjeglice mora se poštovati bez obzira na vid ili lociranje postupka utvrđivanja lica bez državljanstva⁴³.
67. Uzimanje u obzir resursa, kako finansijskih, tako i ljudskih, zauzima značajno mjesto u planiranju postupaka za utvrđivanje lica bez državljanstva. Zemlje u kojima postoje postupci za utvrđivanje lica bez državljanstva imaju mali broj podnosilaca zahtjeva. Troškovi se mogu izbalansirati uštedama ostvarenim oslobađanjem drugih administrativnih mehanizama kojima bi se inače lica bez državljanstva mogla obratiti, kao što su zahtjevi za ostale oblike imigracionog statusa.

(2) Dostupnost postupaka

68. Kako bi postupci bili pravični i efikasni, mora se osigurati njihova dostupnost. Širenje informacija, uključujući i putem ciljanih informativnih kampanja, kada je to primjereno, i savjetovanja u vezi postupaka, olakšava pristup mehanizmu za lica bez državljanstva. Budući da pojedinci nekada nisu upoznati sa postupcima za utvrđivanje apatridije ili oklijevaju da se prijave za dobijanje statusa lica bez državljanstva, korisno bi bilo da postupci imaju ugrađene zaštitne mjere koje dozvoljavaju organima države da iniciraju postupak.
69. Svako na teritoriji države mora da ima pristup postupcima za utvrđivanje apatridije. Nema osnova u Konvenciji da se zahtijeva od podnosilaca zahtjeva za utvrđivanje statusa apatrida da zakonito borave u zemlji. Takav zahtjev je posebno nepravičan s obzirom na to da neposjedovanje državljanstva uskraćuje mnogim licima bez državljanstva posjedovanje upravo onih dokumenata koja su neophodna za zakoniti ulazak ili boravak u bilo kojoj zemlji.
70. U konvenciji ne postoji ni osnov za određivanje vremenskih rokova u okviru kojih pojedinci mogu da traže status lica bez državljanstva. Takvim rokovima mogu se proizvoljno isključiti neka lica iz dobijanja zaštite po Konvenciji iz 1954. godine.

(3) Proceduralne garancije

71. Postupci za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva treba da budu propisani zakonom. Zakonsko definisanje postupaka osigurava pravičnost, transparentnost i jasnoću. Proceduralne garancije su temeljni elementi postupaka za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva. U ovom kontekstu su neophodne nužne procesne garancije koje treba integrisati

43 Radi daljih detalja vezano za koordinaciju postupka utvrđivanja statusa izbjeglica i lica bez državljanstva pogledati paragrafe 78-82.

u postupke po zakonu o upravnim postupcima, uključujući i postupke utvrđivanja statusa izbjeglice. Stoga se države podstiču da uključe sledeće zaštitne mjere:

- da organi čine široko dostupnim informacije o kriterijumima prihvatljivosti, postupku utvrđivanja i pravima vezanim za priznanje statusa lica bez državljanstva na nizu jezika; svim podnosiocima zahtjeva obezbeđuju se usluge savjetovanja na jeziku koji razumiju;
 - da postoji pravo na razgovor sa službenikom zaduženim za donošenje odluke;
 - da se zahtjevi dostavljaju u pisanoj formi i po potrebi se obezbeđuje pomoć u vezi sa tim;
 - da je dostupna pomoć u vezi prevoda u odnosu na pisane zahtjeve i intervju;
 - da svaki član porodice ima pravo da dostavi zaseban zahtjev;
 - da odrasla osoba može da podnese zahtjev u ime djeteta od nje zavisnog, a da postoje i posebne proceduralne garancije za djecu bez pratnje;
 - da dijete ima pravo da se njegov ili njen glas čuje kada je sposobno da formira i izražava mišljenje;
 - da podnosiocima zahtjeva treba obezbijediti pristup pravnom savjetovanju; kada postoji besplatna pravna pomoć, treba je ponuditi podnosiocima zahtjeva bez finansijskih sredstava;
 - da se utvrđivanje radi na osnovu okolnosti pojedinačnog slučaja uz pozivanje na nacionalne informacije vezano za zakone i prakse u pogledu državljanstva u relevantnim državama, uključujući i informacije koje se odnose na zakon i praksu tokom perioda u prošlosti koji su relevantni za slučaj koji se razmatra;
 - ako se odlučivanje vrši u sudskom okruženju, taj postupak treba da bude inkvizitorni, a ne stranački;
 - da se odluke donose u pisanoj formi uz obrazloženje;
 - da se odluke donose i saopštavaju u razumnom vremenskom roku;
 - da postoji pravo žalbe; i
 - da se garantuje pristup UNHCR-u.
72. Kako bi se osiguralo da postupci budu pravični i efektivni, države treba da se uzdrže od uklanjanja lica sa svoje teritorije dok se iščekuje ishod procesa utvrđivanja.
73. Pravo na pojedinačni razgovor, te neophodna pomoć u vezi prevoda tokom čitavog procesa su od presudne važnosti da se osigura da podnosilac zahtjeva ima priliku da u potpunosti predstavi svoj slučaj i

da obezbijedi i pojasni informacije koje su od materijalnog značaja za njegov/njen zahtjev. Te proceduralne garancije ujedno omogućavaju donosicu odluke da ispita sve nejasnoće u pojedinačnom slučaju.

74. U interesu je svih strana da se proces utvrđivanja lica bez državljanstva sprovodi što je ekspeditivnije moguće, što podliježe obezbjeđivanju razumnog vremena za prikupljanje dokaza. Neke zemlje su utvrdile vremenske rokove u okviru kojih organi koji vode proces utvrđivanja treba da donesu odluku o zahtjevu za priznavanje statusa lica bez državljanstva. U zahtjevima za koje su neposredno dostupni dokazi jasni, a zahtjev za priznavanjem statusa lica bez državljanstva očito dobro utemeljen, u pravičnim i efikasnim postupcima može biti potrebno nekoliko mjeseci da se donese konačna odluka o utvrđivanju statusa.
75. U principu je nepoželjno da se odluka u prvom stepenu donese u roku dužem od šest mjeseci od podnošenja zahtjeva, jer to produžava period koji podnosilac zahtjeva provodi u nesigurnom položaju. Međutim, pod izuzetnim okolnostima može biti primjereno da se dozvoli da postupak traje do 12 mjeseci kako bi se obezbijedilo vrijeme za ispitivanje u pogledu statusa državljanstva datog lica u drugoj zemlji, gdje je vjerovatno da će u tom periodu stići cjelishodan odgovor⁴⁴.
76. Djelotvorno pravo žalbe protiv negativne odluke u prvom stepenu predstavlja suštinsku zaštitnu mjeru u postupku utvrđivanja statusa lica bez državljanstva. Apelacioni postupak treba da vodi neki nezavisni organ. Podnosilac zahtjeva treba da ima pristup pravnom savjetovanju i, kada je besplatna pravna pomoć dostupna, treba je ponuditi podnosiocima zahtjeva bez finansijskih sredstava.
77. Treba da je moguće uložiti žalbu kako što se tiče činjeničnog stanja, tako i što se tiče primjene zakona, jer postoji mogućnost da je došlo do netačne procjene dokaza na nivou prvog stepena. Na samoj državi je da odluči da li apelaciono tijelo može da donese sopstvenu presudu u pogledu kvalifikovanosti za status po Konvenciji iz 1954. godine ili samo može da poništi odluku organa prve instance i da slučaj vrati na ponovno odlučivanje istom organu. Taj izbor obično odražava opšti pristup takvim stvarima u zakonskom/upravnom sistemu date države. Osim toga, države mogu da dozvoljavaju i dalji sudski postupak, koji se bavi samo razmatranjem pravilne primjene propisa, a može se ograničiti na procesna pravila datog sudskog sistema.

44 Time se naglašava važnost činjenice da podnosilac zahtjeva treba da dobije odgovarajući standard postupanja tokom procesa utvrđivanja statusa. Za više detalja pogledati treći dio ovog priručnika.

C. KOORDINIRANJE POSTUPAKA ODREĐIVANJA STATUSA IZBJEGLICA I LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA

78. Kada neki podnosilac zahtjeva traži status i izbjeglice i lica bez državljanstva, važno je da se svaki od navoda procijeni i da se obje vrste statusa eksplicitno priznaju. To je zato što zaštita po Konvenciji iz 1951. godine u principu nudi veći obim prava na nacionalnom nivou nego zaštita po Konvenciji iz 1954. godine. Ipak, možda postoje situacije kada status izbjeglice prestaje, a da to lice nije steklo državljanstvo, zbog čega je potrebna međunarodna zaštita kao lica bez državljanstva.
79. Kako lice bez državljanstva može da bude i izbjeglica ili da ima pravo na komplementarni vid zaštite⁴⁵, države moraju osigurati poštovanje zahtjeva povjerljivosti za izbjeglice koje istovremeno mogu da budu i lica bez državljanstva prilikom postupka utvrđivanja apatridije. Svakog podnosioca zahtjeva u postupku utvrđivanja apatridije treba obavijestiti na samom početku o potrebi da ukaže na zabrinutosti vezane za izbjeglištvo, ukoliko postoje⁴⁶. Identitet izbjeglice ili tražioca azila ne smije se otkrivati organima u zemlji porijekla datog lica. Kako se to razmatra u nastavku u paragrafima 96-99, od službenika za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva može se zahtijevati da šalju upite stranim organima vezano za podnosioca zahtjeva, što bi moglo dovesti u pitanje povjerljivost na koju imaju pravo izbjeglice i tražioci azila. Kada je to slučaj, utvrđivanje statusa izbjeglice se nastavlja, a razmatranje zahtjeva za priznavanje statusa lica bez državljanstva suspenduje.
80. Kada se utvrđivanje statusa izbjeglice i lica bez državljanstva sprovede u odvojenim postupcima, a utvrđivanje apatridije može da se sprovede bez uspostavljanja kontakta sa organima u zemlji porijekla, oba postupka mogu da teku paralelno. Međutim, kako bi se maksimalno povećala efikasnost, kada se nalazi činjeničnog stanja iz jednog postupka mogu koristiti u drugom, može biti primjereno da se prvo sprovedu intervjui i prikupe i procijene informacije u zemlji porijekla za postupak utvrđivanja statusa izbjeglice
81. Slično tome, u postupku u kome se kombinuje utvrđivanje statusa izbjeglice i apatridije, a sam podnosilac zahtjeva se poziva na oboje, važno je da lice koje sprovodi ispitivanje sprovodi postupak utvrđivanja i jednog i drugog statusa zajedno⁴⁷. Ako nema dovoljno informacija da

45 Pogledati Zaključak Izvršnog komiteta br.103 (LVI) od 2005. godine o komplementarnim vidovima zaštite, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/43576e292.html>.

46 Slično tome, podnosioc zahtjeva za status izbjeglice treba obavijestiti o mogućnosti podnošenja zahtjeva za priznanje statusa lica bez državljanstva.

47 Za utvrđivanje izbjegličkog statusa potrebna je identifikacija bilo zemlje državljanstva tog lica, ili za lice bez državljanstva, zemlje bivšeg uobičajenog prebivališta u svrhu procjene opravdanosti straha od progona. Pogledati paragrafe 87-93 i 101-105, UNHCR, *Priručnik i smjernice za postupke i kriterijume za utvrđivanje izbjegličkog statusa*, HCR/1P/4/ENG/REV. 3. decembar 2011. godine, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f33c8d92.html>.

se zaključi da je neko lice bez državljanstva ukoliko se ne kontaktiraju organi strane države, nastavlja se postupak utvrđivanja statusa izbjeglice.

82. Kako u odvojenim, tako i u kombinovanim postupcima, pod određenim okolnostima mora biti omogućeno da lice ponovo aktivira suspendovani postupak za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva. Takav zahtjev se može ponovo aktivirati u slučaju da:

- zahtjev za priznanje statusa izbjeglice ne bude odobren;
- status izbjeglice bude priznat, ali naknadno prestane;
- status izbjeglice bude otkazan jer kriterijumi uključenosti iz člana 1A(2) Konvencije iz 1951. godine nisu ispunjeni⁴⁸; ili
- ako se pojave dodatni dokazi da je to lice bez državljanstva.

Slična razmatranja primjenjuju se i na lica koja se pozivaju na status lica bez državljanstva i na dodatni vid zaštite.

D. PROCJENA DOKAZA

(1) Vrsta dokaza

83. Za utvrđivanje apatridije potrebna je kombinovana procjena činjenica i zakona. Takvi slučajevi se ne mogu riješiti samo analizom zakona o državljanstvu, jer je za definiciju lica bez državljanstva potrebna evaluacija primjene tih zakona u praksi, uključujući i obim do koga vladini službenici poštuju sudske odluke⁴⁹. Relevantni dokazi mogu da se podijele u dvije kategorije: dokazi koji se odnose na lične okolnosti datog lica i dokazi koji se odnose na zakone i druge okolnosti u odnosnoj državi.

84. Dokazi koji se odnose na ličnu anamnezu pomažu da se utvrdi koje države i postupke u odnosu na državljanstvo treba razmotriti prilikom utvrđivanja statusa državljanstva podnosioca zahtjeva⁵⁰. U svakom konkretnom slučaju relevantna može biti sledeća lista vrste dokaza koja nije iscrpna:

- svjedočenje podnosioca zahtjeva (npr. pisani zahtjev, intervju);
- odgovor(i) stranog organa na upit u pogledu državljanstva lica;
- lične isprave (npr. izvod iz matičnog registra rođenih, izvod iz matične knjige, nacionalna lična karta, dokument o registraciji birača);

48 Pogledati dokument UNHCR-a, *Napomene o otkazivanju statusa izbjeglice*, 22. novembar 2004. godine,

<http://www.unhcr.org/refworld/docid/41a5dfd94.html>.

49 O tome se govori u paragrafu 48 ovog priručnika.

50 Pogledati paragraf 92 ovog priručnika.

- putne isprave (uključujući i istekle);
 - dokumenta u pogledu zahtjeva za sticanje državljanstva ili pribavljanje dokaza o državljanstvu;
 - uvjerenje o naturalizaciji;
 - uvjerenje o odricanju od državljanstva;
 - prethodni odgovori država na upite o državljanstvu podnosioca zahtjeva;
 - izvod iz matične knjige vjenčanih;
 - vojna knjižica/uvjerenje o otpustu;
 - školska svjedočanstva;
 - zdravstvena uvjerenja/potvrde (npr. potvrda rođenja koju je izdala bolnica, vakcinaciona knjižica);
 - lične i putne isprave roditelja, bračnog druga i djece;
 - imigraciona dokumenta, kao što su dozvole boravka u zemlji (zemljama) uobičajenog boravka;
 - ostala dokumenta koja se odnose na zemlje boravka (recimo, potvrde o zaposlenju, vlasnički listovi, ugovori sa stanodavcima, školske evidencije, krštenice); i
 - evidencija izjava komšija i članova zajednice datih pod zakletvom.
85. Informacije koje se odnose na okolnosti u zemlji ili zemljama koje se razmatraju obuhvataju dokaze o zakonima o državljanstvu i drugim relevantnim zakonima, njihovom sprovođenju i praksama relevantnih država, kao i o opštem zakonskom okruženju u tim jurisdikcijama u smislu poštovanja sudskih odluka od strane izvršne vlasti. Te informacije se mogu pribaviti iz raznih izvora, sa strane vlade, kao i nevladinih. U pojedinim slučajevima složenost zakona i praksi u pogledu državljanstva u određenoj državi može opravdati pribavljanje ekspertskih dokaza.
86. Kako bi se takve informacije vezano za zemlju smatrale za precizne, treba ih pribaviti iz pouzdanih i nepristrasnih izvora, poželjno iz više od jednog izvora. Otuda su poželjne one informacije koje potiču od državnih organa direktno uključenih u mehanizam vezan za pitanja državljanstva u relevantnoj državi ili od nedržavnih aktera koji su stekli stručnost u praćenju ili razmatranju takvih pitanja. Važno je da se informacije vezane za državu stalno ažuriraju kako bi se uzele u obzir promjene u zakonima i praksama vezanim za državljanstvo u relevantnim zemljama. Ipak, informacije vezane za državu na koje se postupak oslanja treba da budu istovremene sa događanjima vezanim za državljanstvo koji se razmatraju u datom slučaju. Osim toga, kada se čini da se praksa službenika koji primjenjuju zakone o državljanstvu razlikuje od jednog do drugog regiona, to se mora uzeti u obzir u odnosu na dokaze vezane za zemlju na koje se postupak oslanja.

(2) Pitanja dokaza

87. Organi koji sprovode postupak utvrđivanja apatridije treba da razmotre sve dostupne dokaze, usmene i pisane, u pogledu zahtjeva datog lica.
88. Definicija lica bez državljanstva u članu 1 stav 1 Konvencije iz 1954. godine zahtijeva negativan dokaz, odnosno da se neko lice ne smatra državljaninom bilo koje države u skladu sa njihovim zakonima. To predstavlja značajan izazov za podnosiocima zahtjeva i daje informacije o tome kako treba primjenjivati pravila dokazivanja u postupku utvrđivanja lica bez državljanstva.

(3) Teret dokazivanja

89. Teret dokazivanja u zakonskim postupcima odnosi se na pitanje koja strana snosi odgovornost da dokaže tvrdnju ili navode. Uobičajeno je da u upravnim ili sudskim postupcima podnosilac zahtjeva snosi inicijalnu odgovornost za potkrjepljivanje svoje tvrdnje. U slučaju utvrđivanja apatridije, teret dokazivanja se u principu dijeli, u tom smislu da i podnosilac zahtjeva i ispitivač moraju da sarađuju kako bi pribavili dokaze i utvrdili činjenice. Postupak je saradnički i ima za cilj da pojasni da li neko lice potpada pod obuhvat Konvencije iz 1954. godine. Na taj način, ima dužnost da bude iskren, da što je potpunije moguće predoči svoj položaj i da dostavi sve dokaze koji su razumno dostupni. Slično tome, od organa koji sprovodi postupak utvrđivanja se zahtijeva da pribavi i predoči sve dokaze koji su mu razumno na raspolaganju, te da omogući objektivno utvrđivanje statusa podnosioca zahtjeva. Takav nestranački pristup u praksi postoji u nizu zemalja koje već imaju uspostavljene postupke za utvrđivanje statusa apatridije.
90. S obzirom na prirodu apatridije, podnosioci zahtjeva za priznavanje statusa lica bez državljanstva često nisu u mogućnosti da svoj zahtjev mnogo čime potkrijepe, ako i ištim, u smislu dokumentarnih dokaza. Organi za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva treba to da uzmu u obzir, gdje je primjereno da sa naklonošću saslušaju svjedočenja i pojašnjenja u pogledu odsustva određene vrste dokaza.⁵¹

(4) Standard dokazivanja

91. Kao i kod tereta dokazivanja, standard dokazivanja ili prag dokaza neophodnih za utvrđivanje apatridije mora da uzme u obzir teškoće koje su sastavni dio dokazivanja apatridije, posebno imajući u vidu posljedice neopravdano odbijenog zahtjeva. Zahtijevanje višeg standarda za dokazivanje apatridije obesmišljavalo bi cilj i svrhu Konvencije iz 1954. godine. Zato se državama savjetuje da usvoje isti standard dokaza kakav se zahtijeva prilikom utvrđivanja statusa izbjeglice, odnosno nalaz o

51 Dodatna fleksibilnost je poželjna i kada je pojedincima teško da pribave dokumenta od stranog organa koja su valjano notarski ovjerena ili nose službeni pečat.

postojanju apatridije bio bi potvrđen kada se utvrdi „u razumnoj mjeri“ da se neko lice ne smatra državljaninom bilo koje države u skladu sa njenim zakonima⁵².

92. Nepostojanje državljanstva ne treba ustanoviti u odnosu na svaku državu na svijetu. Neophodno je samo razmotriti one države sa kojima lice ima relevantnu vezu, u principu po osnovu rođenja na njenoj teritoriji, porijeklu, braku, usvojenju ili uobičajenom boravku.⁵³ Međutim, apatridija se neće ustanoviti u razumnoj mjeri kada organ koji sprovodi postupak utvrđivanja može da ukaže na jasan dokaz da je dato lice državljanin jedne konkretne države. Takav dokaz državljanstva može da bude u vidu, recimo, pisane potvrde nadležnog organa zaduženog za donošenje odluka o naturalizaciji u drugoj državi da je podnosilac zahtjeva državljanin te države putem naturalizacije ili informacija kojom se utvrđuje da je po zakonima i praksi druge države u pogledu državljanstva podnosilac zahtjeva automatski tamo stekao državljanstvo⁵⁴.
93. Kada neki podnosilac zahtjeva ne saraduje prilikom utvrđivanja činjenica, recimo time što namjerno ne otkriva informacije koje bi mogle da utvrde njegov/njen identitet, onda on/a možda neće uspjeti u tome da u razumnoj mjeri potvrdi da je lice bez državljanstva čak iako organ koji sprovodi postupak utvrđivanja nije u stanju da pribavi jasne dokaze o konkretnom državljanstvu. Stoga se takav zahtjev može odbiti, osim ako dostupni dokazi, ipak, u razumnoj mjeri ne utvrde postojanje apatridije⁵⁵. Međutim, treba praviti razliku između takvih slučajeva i slučajeva kada neki podnosilac zahtjeva nije u mogućnosti, nasuprot tome da nije voljan, da dostavi dokaze i/ili svjedočenja o svojoj ličnoj anamnezi.

(5) Odmjeravanje dokaza

94. Kada se dostave autentični dokumentarni dokazi u pogledu lične anamneze u postupku utvrđivanja apatridije, ti dokazi uobičajeno imaju prednost u odnosu na svjedočenje lica što se tiče donošenja zaključka o apatridiji. Međutim, kada se dostavi ograničen broj dokumenata ili se uopšte ne dostave dokumenta koja se odnose na lične okolnosti lica, dodatna težina se daje pisanom i/ili usmenom svjedočenju podnosioca zahtjeva, dostupnim informacijama o zemlji i svim rezultatima dodatnih upita kod relevantnih država. Smjernice date u narednom tekstu vezano za težinu koja se pripisuje određenoj vrsti dokaza koji se uobičajeno razmatraju u postupku utvrđivanja apatridije moraju se čitati zajedno sa smjernicama po tom pitanju koje su date u prvom dijelu ovog priručnika.

52 Pogledati paragraf 42, *Priručnik i smjernice za postupke i kriterijumi za utvrđivanje statusa izbjeglice*, fusnota 47 ovog priručnika. U kontekstu utvrđivanja statusa izbjeglice, lice može da tvrdi da postoji utemeljen strah od progona time što utvrdi „u razumnoj mjeri da njegov dalji boravak u zemlji porijekla postao neizdržljiv iz razloga navedenih u definiciji [izbjeglice].“

53 Pogledati paragraf 18 ovog priručnika.

54 Pogledati paragrafe 27 do 44 ovog priručnika o tretmanu dokaza iz drugih država, uključujući tu i konzularne organe.

55 Pogledati odjeljak 9 ovog priručnika o Pitanjima kredibilitnosti.

(6) Pasoši

95. Autentični, neistekao pasoš pokreće pretpostavku da je nosilac pasoša državljanin države koja je pasoš izdala. Međutim, ta se pretpostavka može opovrgnuti kada postoje dokazi koji pokazuju da se neko lice ne smatra državljaninom te države, recimo kada je taj dokument pasoš koji je izdat radi sticanje posebnih pogodnosti (*passport of convenience*) ili je pasoš izdat greškom ili od strane organa koji nije nadležan da vrši utvrđivanje državljanstva. U takvim slučajevima, pasoš ne predstavlja pokazatelj stava države da je to lice njen državljanin. Falsifikovani pasoši ili oni do kojih se došlo drugim prevarnim radnjama ne daju nikakvu takvu pretpostavku⁵⁶.

(7) Upiti prema stranim organima i njihovi odgovori

96. Informacije koje dostave strani organi ponekad su od centralnog značaja za postupke utvrđivanja apatridije, iako nisu neophodni u slučajevima kada i inače ima dovoljno dokaza. Ni u kom slučaju se ne uspostavlja kontakt sa organima države protiv koje lice navodi utemeljen strah od progona osim ako nije definitivno zaključeno da to lice nije niti izbjeglica niti ima pravo na komplementarni vid zaštite.
97. Fleksibilnost može biti neophodna u odnosu na postupke za uspostavljanje kontakta sa stranim organima kako bi se potvrdilo da li je neko lice državljanin ili ne. Neki strani organi prihvataju upite koji dolaze direktno od druge države, dok neki ukazuju na to da odgovaraju samo na zahtjeve koji dolaze od pojedinaca⁵⁷.
98. Kada organi koji vode postupak utvrđivanja apatridije šalju upite stranim organima u pogledu statusa državljanstva ili apatridije nekog lica, moraju razmotriti težinu koju će dati odgovoru ili izostanku odgovora od strane odnosne države⁵⁸.
99. Kada odgovor stranog organa uključuje obrazloženje za koje se čini da sadrži grešku u smislu primjene lokalnog zakona na okolnosti slučaja ili grešku u procjeni činjenica, odgovor se mora prihvatiti kao takav. Prilikom utvrđivanja da li je neko lice državljanin u svrhu definicije lica bez državljanstva presudan je subjektivni stav druge države⁵⁹. Ukoliko to vrijeme dozvoljava, organi za utvrđivanje apatridije možda mogu da

56 O tim pitanjima, pogledati i paragrafe 45 i 46 ovog priručnika.

57 Države možda žele da uspostave bilateralne ili multilateralne aranžmane za postavljanje upita u pogledu državljanstva. Primjer takvog aranžmana je Konvencija iz 1999. godine o izdavanju uvjerenja o državljanstvu, kojoj mogu da pristupe zemlje članice Međunarodne komisije o građanskom statusu, Evropske unije i Savjeta Evrope.

58 Smjernice o tom pitanju date su u paragrafu 41 ovog priručnika.

59 Pogledati paragrafe 45 i 46 koji konstatuju da je greška u primjeni lokalnog zakona na slučaj određenog lica nebitna za utvrđivanje stava države.

ukažu na takve bojazni kod stranog organa u nadi da će se steći jasniji uvid u status državljanstva tog lica. I zaista, u pojedinim slučajevima to može dovesti do toga da strani organ sa zakašnjenjem prizna da je dato lice njihov državljanin ili da prihvate da to lice ima pravo da stekne državljanstvo.

(8) Intervjui

100. Razgovor sa podnosiocem zahtjeva je važna prilika za donosioca odluke da razmotri sva pitanja u pogledu predstavljenih dokaza. Ispitivanje uz postavljanje otvorenih pitanja, koje se vodi u nestranačkoj atmosferi, može da stvori „klimu povjerenja“⁶⁰ koja podstiče podnosioca zahtjeva da daju što je moguće potpuniji iskaz⁶¹. Podnosioci zahtjeva se moraju podsjetiti na samom početku intervjuja da imaju dužnost da sarađuju u toku postupka. Ipak, od podnosioca zahtjeva se samo može očekivati da da najbolji odgovor koji je u stanju da da, a u mnogim slučajevima čak i osnovne informacije su možda nepoznate, recimo mjesto rođenja ili da li je rođenje upisano. Iako je u principu jedan intervju dovoljan da se upozna sa anamnezom podnosioca zahtjeva, ponekad je neophodno održavanje i naknadnih intervjuja.

(9) Pitanja kredibilnosti

101. Kredibilnost izjava podnosioca zahtjeva neće se dovoditi u pitanje tokom postupaka za utvrđivanje apatridije u situacijama u kojima odluka može da se donese na osnovu dostupnih dokumentarnih dokaza kada se ocijene u svjetlu relevantnih informacija vezanih za zemlju. Međutim, kada postoji malo ili nimalo takvih dokumentarnih dokaza, organi za utvrđivanje apatridije moraće da se u većoj mjeri oslanjaju na svjedočenje podnosioca zahtjeva i tada mogu da se jave pitanja vezana za kredibilnost priče podnosioca zahtjeva. Prilikom procjene da li se izjave mogu smatrati za kredibilne, donosilac odluke može da razmotri objektivne indikatore kredibilnosti, naime, konkretnost i dovoljnost obezbijeđenih podataka, dosljednost priče podnosioca zahtjeva, uključujući pisane i usmene izjave, konzistentnost izjava podnosioca zahtjeva sa izjavama svjedoka i članova porodice, konzistentnost sa informacijama o zemlji porijekla i uvjerljivost izjava.
102. Od podnosioca zahtjeva se samo može očekivati da posjeduje razuman nivo znanja s obzirom na faktore kao što su nivo obrazovanja podnosioca zahtjeva i godine starosti u vrijeme relevantnih događanja.

60 Pogledati paragraf 200 *Priručnika i smjernica za postupke i kriterijume za utvrđivanje statusa izbjeglice*, fusnota 47 ovog priručnika.

61 Tehnike intervjuisanja se uopštenije razmatraju u dokumentu UNHCR-a, *Intervjuisanje podnosioca zahtjeva za status izbjeglica*, RLD 4, 1995, <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/3ccea3304.pdf>. Pogledati i dokument UNHCR-a, *Više od dokaza, Procjena kredibilnosti u sistemima azila u EU: Rezime*, 2013., <http://www.refworld.org/docid/51a704244.html>, str 24

Zakoni koji regulišu pitanje državljanstva i njihova primjena mogu da budu složeni. Podnosilac zahtjeva neće nužno moći da jasno objasni zašto su organi donijeli određenu odluku ili koja je praksa u pogledu državljanstva u zemljama koje se razmatraju. Kada je etnički identitet podnosioca zahtjeva od materijalnog značaja za utvrđivanje statusa, testiranje njegovog/njenog poznavanja kulturnih praksi ili jezika mora, između ostalog, da uzme u obzir različite nivoe obrazovanja i razumijevanja tradicija. Uporno neobjašnjeno izbjegavanje odgovora na ključna pitanja može legitimno da pokrene bojazan u pogledu krediz bilnosti lica u vezi tih aspekata njegovog/njenog svjedočenja. To je još relevantnije kada lice odbije, bez obrazloženja, da odgovara na određena pitanja.

103. Kada utvrđuje da li je priča podnosioca zahtjeva kredibilna, donosilac odluke mora da procjeni da li je predočena priča suvisla sama za sebe, kao i da li je u skladu sa pouzdanim informacijama o zakonima koji regulišu državljanstvo i praksom u relevantnim zemljama, te da li je potkrepljuju bilo kakvi dostupni dokumentarni ili drugi dokazi.⁶² Kredibilitet se ne podriva sitnijim nedosljednostima u priči podnosioca zahtjeva, posebno kada one nisu od materijalnog značaja za zahtjev ili se odnose na događaje koji su se desili prije mnogo godina. Kada se čini da je svjedočenje podnosioca zahtjeva u sukobu sa dokazima u pogledu odnosne zemlje, važno je potvrditi da nema regionalnih razlika ili diskrimnatornih praksi na osnovu političkog opredjeljenja, etničkog porijekla, vjere ili drugih osnova u primjeni datog mehanizma vezanog za državljanstvo od strane službenih lica date države.
104. Ponašanje podnosioca zahtjeva nije pouzdan indikator kredibiliteta. Lice bez državljanstva može biti izloženo značajnoj diskriminaciji zbog neposjedovanja državljanstva, što čini da ta osoba bude uznemirena, povučena ili da zauzima odbrambeni stav prilikom svakog ispitivanja. I kulturne razlike između podnosioca zahtjeva i donosioca odluke često sprječavaju precizno tumačenje konkretnih vidova ponašanja.
105. Ne treba izvlačiti negativne zaključke kada neko lice nije imalo priliku da, u odgovarajućem okruženju za razgovor, objasni ili pojasni očite nedostajuće elemente, kontradikcije ili neusaglašenosti u svojoj priči.
106. Kredibilitet činjenica od materijalnog značaja za tvrdnju utvrđuje se pozivanjem na indikatore kredibiliteta, vodeći računa o svim razumnim objašnjenjima koje da podnosilac zahtjeva za očite probleme vezane za kredibilitet i posvećujući dužnu pažnju njegovim/njenim ličnim okolnostima. Ako i nakon dužnog razmatranja izjava podnosioca zahtjeva i svih drugih dostupnih dokaza ipak ostaje element sumnje u odnosu

62 Pogledati Više od dokaza, *Procjena kredibiliteta u sistemima azila u EU: Rezime*, ibid, strane 49-50 I Aneksi

na kredibilnost relevantnih činjenica iz njegovih/njenih navoda, a nema drugih dokaza koji bi te navode potvrdili, donosilac odluke treba da razmotri da li je primjereno da se primijeni načelo pretpostavke najbolje namjere (*the benefit of the doubt*)⁶³.

107. Čak i kad se ustanovi da materijalni elementi izjave podnosioca zahtjeva nisu kredibilni, to ne sprječava utvrđivanje apatridije. Svjedočenje lica mora se procjenjivati u svjetlu svih ostalih dokaza, kao što su oni koji se odnose na date zemlje, koji ipak mogu da podržavaju nalaz da se radi o licu bez državljanstva⁶⁴.

E. DODATNA PROCEDURALNA RAZMATRANJA

(1) Grupno utvrđivanje statusa

108. S obzirom na prirodu apatridije, individualizovani postupci predstavljaju normu jer oni omogućavaju ispitivanje ličnih okolnosti podnosioca zahtjeva. Zemlje koje su usvojile postupke za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva do sada su slijedile takav pristup. Većina njih su države ugovornice Konvencije iz 1954. godine i procjenjuju posjedovanje državljanstva/apatridiju u odnosu na lica prisutna u migratornom kontekstu.
109. Međutim, moguće je odobriti status lica bez državljanstva i pojedincima u okviru grupe na *prima facie* osnovi⁶⁵, odnosno, bez sprovođenja punog postupka za individualno utvrđivanje statusa. To može biti primjereno gdje postoje jasne, očite i objektivne informacije o neposjedovanju državljanstva pripadnika jedne grupe takve da oni zadovoljavaju *prima facie* definiciju lica bez državljanstva iz člana 1 stav 1 Konvencije iz 1954. godine. U odsustvu dokaza o suprotnom, prihvatljivost nekog lica za zaštitu po konvenciji se, stoga, zasniva na tome da li je pripadnik, odnosno pripadnica jedne utvrđene grupe koja zadovoljava definiciju iz člana 1 stav 1.

63 Princip pretpostavka najbolje namjere (*benefit of the doubt*) se analizira u, npr. Priručniku i Smjernicama za postupke utvrđivanja izbjegličkog statusa, posebno u pasusu 203, i u dokumentu *Više od dokaza, Procjena kredibilnosti u sistemima azila u EU: Rezime*, pogotovo na strani 44.

64 Sličan pristup se primjenjuje i prilikom određivanja izbjegličkog statusa. Pogledati paragraf 42 Priručnik i smjernice za postupke i kriterijume za utvrđivanje izbjegličkog statusa, fusnota 47 ovog priručnika. S obzirom na prirodu definicije apatridije, manje je vjerovatno da će pitanja kredibiliteta spriječiti utvrđivanje nalaza apatridije nego što je to slučaj kod utvrđivanja izbjegličkog statusa.

65 Tehnika *prima facie* koristi se prilikom utvrđivanja izbjegličkog statusa, obično u kontekstu grupe. Ali je primjenjivana i prilikom pojedinačnih utvrđivanja pravnog položaja.

110. *Prima facie* priznanje nije supsidijarna kategorija niti niži status, već prije odražava efikasnu procjenu dokaza koja vodi priznanju statusa po Konvenciji iz 1954. godine. Kao lica bez državljanstva, oni uživaju prava koja idu uz taj status, dok se takav status ne završi. Kao i kod individualnih mehanizama utvrđivanja, mora da postoji djelotvoran pravni lijek za pojedince u grupi kako bi mogli da osporavaju negativni *prima facie* nalaz po pitanju statusa.
111. Grupno utvrđivanje statusa mora omogućiti razmatranje isključenja predviđenog članom 1 stav 2 Konvencije iz 1954. godine na individualnoj osnovi. Lica koja potpadaju pod član 1 stav 2 ne bi imala pravo na zaštitu po Konvenciji iz 1954. godine čak iako zadovoljavaju definiciju lica bez državljanstva datu u članu 1 stav 1 tog instrumenta⁶⁶.

(2) Pritvaranje

112. Rutinsko pritvaranje lica koja traže zaštitu po osnovu apatridije je proizvoljno⁶⁷. Apatridija, po svojoj prirodi, ozbiljno ograničava pristup osnovnim ličnim i putnim ispravama koje državljani uobičajeno posjeduju. Nadalje, lica bez državljanstva često nemaju zakoniti boravak ni u jednoj zemlji. Zato se neposjedovanje dokumentacije ili neophod-

66 Član 1 stav 2 tiče se lica koja ne zaslužuju zaštitu bilo zato što za njih postoji alternativna opcija zaštite ili zbog svog ponašanja:

2. Ova konvencija neće se primjenjivati:

(i) na lica koja trenutno uživaju zaštitu ili pomoć organa ili agencija Ujedinjenih nacija, a da to nije Visoki komesarijat za izbjeglice Ujedinjenih nacija, i to sve dok uživaju takvu zaštitu ili pomoć;

(ii) na lica kojima nadležni organi zemlje u kojoj borave priznaju da imaju prava i obaveze koje se vezuju za posjedovanje državljanstva te zemlje;

(iii) na lica za koje postoje ozbiljni razlozi da se smatra:

(a) da su počinila zločin protiv mira, ratni zločin ili zločin protiv čovječnosti, u skladu sa definicijama sadržanim u međunarodnim instrumentima sačinjenim da bi se donijele odredbe koje se tiču takvih zločina; (b) da su počinila težak zločin nepolitičke prirode izvan zemlje boravka prije nego što su ušli u tu zemlju; (c) da su kriva za djela suprotna ciljevima i principima Ujedinjenih nacija.

67 Pogledati, što se tiče generalno imigracionog pritvora, stav koji je zauzela Radna grupa Ujedinjenih nacija o proizvoljnom pritvaranju: (58)...smatra da imigracioni pritvor postepeno treba ukidati. Imigranti koji su u neregularnom položaju nisu počinili nikakvo krivično djelo. Inkriminacija neregularnih migracija prevazilazi legitimne interese država da zaštite svoju teritoriju i regulišu neregularne migracione tokove. (59) Ukoliko mora da postoji upravni pritvor, načelo srazmjernosti zahtijeva da to bude krajnja opcija. Moraju se poštovati striktna zakonska ograničenja, te obezbijediti sudska zaštita. Razlozi koje iznose države kako bi opravdale pritvor, kao što su neophodnost identifikacije migranta u neregularnom položaju, rizik od bijega ili omogućavanje protjerivanja neregularnog migranta kome je uručen nalog o protjerivanju, moraju biti jasno definisani i iscrpno navedeni u propisima, Radna grupa UN o proizvoljnom pritvoru, *Izveštaj za Savjet za ljudska prava, A/HRC/13/30*, 18. januar 2010. godine, <http://www.refworld.org/docid/502e0fa62.html>. Konkretno vezano za lica bez državljanstva, pogledati Zaključak Izvršnog komiteta UNHCR-a br. 106 (LV1) iz 2006. godine o identifikaciji, sprječavanju i smanjenju apatridije, <http://www.unhcr.org/453497302.html> koji „poziva države da ne drže u pritvoru lica bez državljanstva na isključivoj osnovi neposjedovanja državljanstva i da prema njima postupaju u skladu sa međunarodnim pravom o ljudskim pravima...”.

nih imigracionih dozvola ne može koristiti kao opšte obrazloženje za pritvaranje takvih lica. Član 9 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima ("ICCPR"), kojim se garantuje pravo na slobodu i bezbjednost lica, zabranjuje nezakonit, kao i proizvoljan pritvor. Da bi pritvor bio zakonit, mora biti regulisan domaćim zakonima, poželjno sa postavljenim maksimalnim rokovima za takav pritvor, te da podliježe periodičnom sudskom preispitivanju. Kako pritvor ne bi bio proizvoljan, mora biti neophodan u svakom pojedinačnom slučaju, razuman u svim okolnostima, srazmjeran i nediskriminatoran. Neograničen pritvor, kao i obavezni vidovi pritvora su proizvoljni sami po sebi⁶⁸.

113. Pritvor je, otuda, krajnja mjera i može se samo opravdati kada su druge manje invazivne i prisilne mjere razmotrene, te je ustanovljeno da su nedovoljne da se zaštiti zakonit cilj vlade kome se teži pritvorom. Alternative pritvoru, od obaveze javljanja ili sistema jemstva/kaucije do strukturiranog nadzora u zajednici i/ili programa vođenja predmeta, čine dio svake procjene neophodnosti i srazmjernosti pritvora. Opšta načela koja se odnose na pritvor primjenjuju se *a fortiori* na djecu koja se po pravilu ne drže u pritvoru ni pod kakvim okolnostima.
114. Kada lica koja čekaju ishod postupka utvrđivanja apatridije budu u pritvoru, ne smiju se držati zajedno sa osuđenim kriminalcima ili licima koja su u pritvoru u prekrivičnom postupku⁶⁹. Nadalje, sudski nadzor nad pritvorom je uvijek neophodan i pritvorena lica treba da imaju pristup pravnom zastupanju, uključujući i besplatne pravne savjete za lica bez sredstava.
115. Za lica bez državljanstva, nepostojanje postupaka za utvrđivanje statusa u kojima bi se potvrdio identitet ili državljanstvo može da vodi do produženog ili pritvora na neodređeno vrijeme. Zbog toga su postupci za utvrđivanje apatridije važan mehanizam za smanjenje rizika produženog i/ili proizvoljnog pritvora.

68 Pogledati odluku Komiteta UN za ljudska prava u slučaju *van Alpen protiv Holandije*, Saopštenje br. 305/1988, 23. jul 1990. godine, <http://www.refworld.org/docid/525414304.html> paragraf 5.8; *A protiv Australije*, CCPR/C/59/D/560/1993, 30. april 1997. godine, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b71a0.html> paragraf 9.4; i *Danyal Shafiq protiv Australije*, CPR/C/88/D/1324/2004, 13 novembar 2006. godine, <http://www.refworld.org/docid/47975af921.html> paragraf 7.3. U kontekstu izbjeglica, Zaključak Izvršnog komiteta UNHCR-a br. 44 (XXXVII) iz 1986. godine o pritvaranju izbjeglica i tražilaca azila, dostupan na: <http://www.refworld.org/docid/3ae68c43c0.html> navodi da pritvaranje tražilaca azila uobičajeno treba izbjegavati, ali ako je neophodno, treba samo da se dešava na osnovima propisanim u zakonu kako bi se utvrdio identitet lica; kako bi se pribavile osnovne činjenice o slučaju; kada je lice namjerno uništilo dokumentaciju ili dostavilo prevarnu dokumentaciju kako bi organe zavelo na pogrešan trag; i/ili kada postoje bojazni vezane za nacionalnu bezbjednost ili javni red i mir. Pogledati i dokument UNHCR-a, *Smjernice o primjenljivim kriterijumima i standardima koji se odnose na pritvaranje tražilaca azila i alternative pritvoru*, 2012. godina, <http://www.unhcr.org/505b10ee9.html>.

69 Pogledati slične smjernice u odnosu na pritvor za tražioce azila, *ibid.*

(3) Uloga UNHCR-a

116. UNHCR pomaže državama na razne načine da ispune svoj mandat vezano za apatridiju⁷⁰. Oslanjajući se na svoje komparativno znanje o postupcima za utvrđivanje apatridije u nizu zemalja i sopstvenom iskustvu prilikom procjena apatridije i državljanstva, UNHCR može da posavjetuje kako u vezi razrade novih postupaka za utvrđivanje apatridije, tako i u vezi unapređenja postojećih⁷¹. Osim toga, UNHCR može pomoći u upitima koje sprovode organi za utvrđivanje statusa apatridije sa organima drugih država i može da djeluje kao informaciona baza o zakonima i praksama vezanim za državljanstvo⁷². Pristup podnosioca zahtjeva UNHCR-u takođe igra značajnu ulogu u osiguravanju pravičnosti postupka određivanja statusa. I konačno, UNHCR sam može da sprovodi postupak utvrđivanja apatridije na individualnoj i/ili grupnoj osnovi, ukoliko je to potrebno.

(4) Ispitivanje rješenja u inostranstvu

117. Pojedini podnosioci zahtjeva u postupcima utvrđivanja apatridije možda imaju realne izgleda prijema ili readmisije u drugu državu, u nekim slučajevima putem sticanja ili ponovnog sticanja državljanstva. Ti slučajevi, koji se obično javljaju kada lica traže utvrđivanje statusa apatrida u migratornom kontekstu, pokreću pitanje saradnje među državama radi iznalaženja najprikladnijeg rješenja. Napori da se osigura prijem ili readmisija mogu biti opravdani, ali do toga treba da dođe nakon utvrđivanja statusa apatridije. Međutim, suspenzija postupka utvrđivanja nije primjerena u ovom kontekstu jer je priznanje statusa lica bez državljanstva neophodno kako bi se osigurala puna zaštita prava na koja to lice ima pravo.

(5) Dodatne procesne i dokazne zaštitne mjere za specifične grupe

118. Određene grupe se mogu suočavati sa posebnim izazovima prilikom utvrđivanja njihovog statusa državljanstva. Iz razloga godina starosti, roda i različitosti može biti neophodno da određenim licima budu

70 Pogotovo, po paragrafu 4 Rezolucije 61/137 Generalne skupštine UN. Pogledati paragraf 4 i Aneks IV ovog priručnika.

71 Kako je predviđeno Zaključkom Izvršnog komiteta UNHCR-a br. 106 (LVII) iz 2006. godine, fusnota 66 ovog priručnika, Izvršni komitet je zahtijevao da UNHCR „aktivno distribuira informacije i, gdje je to primjereno, obučava relevantne aktore sa strane vlade o odgovarajućim mehanizmima za identifikaciju, evidentiranje i odobravanje statusa lica bez državljanstva“ i „da pruži tehnički savjet državama ugovornicama o sprovođenju Konvencije iz 1954. godine kako bi se osigurala dosljedna primjena njenih odredbi“ (paragrafi (t) i (x)). Pogledati i Aneks V.

72 Državama se savjetuje i da konsultuju baze podataka o državljanstvu putem izvora kao što su Refworld baza podataka UNHCR-a, www.refworld.org ili regionalne izvore kao što su baza podataka o zakonima o državljanstvu Posmatrača demokratije Evropske unije (EUDO), <http://eudo-citizenship.eu/databases> i projekat Praćenja upravljanja i javnog zastupanja u Africi (AfriMAP), www.afriMAP.org.

dodijeljene dodatne proceduralne i dokazne garancije kako bi se osiguralo donošenje pravičnih odluka prilikom utvrđivanja statusa lica bez državljanstva.

119. Djeca, posebno ona bez pratnje, mogu da se suočavaju sa velikim teškoćama prilikom saopštavanja osnovnih činjenica u pogledu njihovog državljanstva. Države koje uspostavljaju postupke za utvrđivanje apatridije moraju da slijede princip najboljeg interesa djeteta prilikom razmatranja statusa državljanstva i potrebe za zaštitom djece kao lica bez državljanstva⁷³. Dodatne proceduralne i dokazne garancije za djecu podnosiocima zahtjeva uključuju prioritarno rješavanje njihovog zahtjeva, obezbjeđivanje odgovarajuće kvalifikovanih zakonskih zastupnika, ispitivača i tumača, kao i pretpostavku većeg dijela tereta dokazivanja na državi.
120. Pod određenim okolnostima, slična razmatranja mogu da se primjenjuju na osobe sa invaliditetom⁷⁴ koje se suočavaju sa teškoćama prilikom saopštavanja informacija o svom državljanstvu. Donosioci odluka treba da uzmu u obzir da je, usljed diskriminacije, za osobe sa invaliditetom manje vjerovatno da posjeduju lične i druge isprave.
121. Bilo bi poželjno kad bi se svim podnosiocima zahtjeva mogao ponuditi izbor da ispitivači i tumači budu istog pola kao i oni sami. Ispitivači i tumači takođe treba da budu upoznati sa i da reaguju na moguća kulturno ili vjerski osjetljiva pitanja ili lične faktore kao što su godine starosti i nivo obrazovanja. Kao rezultat diskriminacije, žene se možda suočavaju sa dodatnim barijerama prilikom sticanja relevantne dokumentacije, kao što su izvodi iz matičnih registara rođenih ili drugih ličnih isprava koje bi bile relevantne za utvrđivanje njihovog statusa u pogledu državljanstva.

73 Sva razdvojena i djeca bez pratnje treba da imaju pristup postupku za utvrđivanje njihovog najboljeg interesa. Ishod postupka za utvrđivanje apatridije, kao što je slučaj i sa rezultatom postupka za utvrđivanje izbjegličkog statusa, čini dio postupka za utvrđivanje najboljeg interesa. Što se tiče postupka za utvrđivanje izbjegličkog statusa i utvrđivanja najboljeg interesa, pogledati dokument UNHCR-a, *UNHCR Smjernice o utvrđivanju najboljeg interesa djeteta*, maj 2008. godine, <http://www.refworld.org/docid/48480c342.html>.

74 Konvencija iz 2006. godine o pravima osoba sa invaliditetom prepoznaje da je „invaliditet koncept koji se razvija i da invaliditet proizilazi iz interakcije lica sa oštećenjima i barijerama u ponašanju i okruženju kojima se onemogućava njihovo puno i djelotvorno učešće u društvu ravnopravno sa drugima“, preambula, paragraf (e).

F. UTVRĐIVANJE APATRIDIJE U SITUACIJAMA U KOJIMA SE NE PRIMJENJUJE KONVENCIJA IZ 1954. GODINE

122. Mnoga lica bez državljanstva koja zadovoljavaju definiciju iz Konvencije iz 1954. godine nađu se u zemljama koje taj međunarodni ugovor ne obavezuje. Ipak, i jedan broj država ne-ugovornica je uveo određeni vid postupka za utvrđivanje apatridije kako bi se rješavao položaj takvih lica na njihovim teritorijama, s obzirom na njihove obaveze po međunarodnom pravu za ljudska prava. U odnosu na međunarodno pravo, apatridija je relevantna činjenica u smislu sprovođenja pravde, recimo u odnosu na zaštitu od proizvoljnog pritvaranja (član 9 stav 1 ICCPR), prava žena na ravnopravan tretman sa muškarcima u pogledu državljanstva (član 9 Konvencije iz 1979. godine o eliminaciji svih vidova diskriminacije žena) i prava svakog djeteta na državljanstvo (član 24 stav 3 ICCPR i član 7 stav 1 Konvencije iz 1989. godine o pravima djeteta).
123. *De facto* lica bez državljanstva takođe su van zaštite na osnovu Konvencije iz 1954. godine⁷⁵. Neke države su uključile koncept *de facto* apatridije (u suštinskom značenju, ne uvijek po imenu) u svoje postupke za utvrđivanje apatridije, razmatranjem kvalifikovanosti za zaštitu na toj osnovi uz kriterijume iz Konvencije iz 1954. godine.
124. Države se podstiču da obezbijede zaštitu *de facto* apatridima pored lica bez državljanstva po Konvenciji iz 1954. godine. Često su *de facto* apatridi u neregularnim situacijama ili u produženom pritvoru jer nisu u mogućnosti da se vrate u svoju zemlju državljanstva. Zemlje uzimaju razne faktore u obzir kada odlučuju o vrsti postupka u kome će se utvrđivati *de facto* apatridija. Jedna stvar o kojoj treba voditi računa je da na samom početku neće biti jasno, čak ni po stanovištu samog podnosioca zahtjeva, da li je on ili ona lice bez državljanstva po Konvenciji iz 1954. godine ili potpada pod koncept *de facto* apatrida. Bez obzira na to gdje se utvrđuje *de facto* apatridija, taj postupak ne smije da sprječava pojedince da traže zaštitu kao izbjeglica ili kao lice bez državljanstva po Konvenciji iz 1954. godine, jer bi priznanje takvog statusa pokrenulo veće obaveze države po međunarodnom pravu nego priznanje statusa *de facto* lica bez državljanstva.

⁷⁵ Kako je konstatovano u paragrafu 7 ovog priručnika, ne postoji međunarodna definicija termina *de facto* lica bez državljanstva. Odjeljak II.A. Zaključaka iz Pratoa, fusnota 4 ovog priručnika, predlaže sledeću operativnu definiciju ovog termina: *De facto* lica bez državljanstva su lica van države svog državljanstva koja nisu u stanju ili, iz valjanih razloga, ne žele da se stave pod zaštitu te države. Zaštita u tom smislu se odnosi na pravo diplomatske zaštite koju vrši zemlja državljanstva kako bi se ispravio neki međunarodno učinjen nezakoniti čin protiv jednog od njenih državljana, kao i diplomatska i konzularna zaštita i pomoć generalno, uključujući i u odnosu na povratak u zemlju državljanstva.

DIO TRI: STATUS LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA NA NACIONALNOM NIVOU

A. MEĐUNARODNO PRAVO I STATUS LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA

(1) Paralele između statusa izbjeglica i lica bez državljanstva

125. Status predviđen za lica bez državljanstva u Konvenciji iz 1954. godine urađen je po modelu statusa utvrđenog za izbjeglice u Konvenciji iz 1951. godine. Poređenje teksta ova dva međunarodna ugovora pokazuje da su brojne odredbe Konvencije iz 1954. godine doslovce ili sa minimalnim izmjenama preuzete iz odgovarajućih odredbi Konvencije iz 1951. godine. To je uglavnom tako zbog historijata zajedničkog pisanja konvencija iz 1951. i iz 1954. godine, jer su obje proistekle iz rada *ad hoc* komiteta o licima bez državljanstva i povezanim problemima koga je imenovao Ekonomski i socijalni savjet 1949. godine⁷⁶. Kao rezultat toga, *Travaux Préparatoires* Konvencije iz 1951. godine posebno je relevantan za tumačenje Konvencije iz 1954. godine⁷⁷.
126. Kao što je slučaj i sa Konvencijom iz 1951. godine, prava predviđena Konvencijom iz 1954. godine nisu ograničena na pojedince kojima je priznat status lica bez državljanstva nakon postupka koji je sprovela država ili UNHCR. Neko lice je apatrid od onog momenta kada ono zadovolji kriterijume iz definicije date u Konvenciji iz 1954. godine, a svako utvrđivanje te činjenice je samo deklaratorno. Umjesto toga, prava koja pojedincu pripadaju po ovoj Konvenciji vezana su za prirodu prisustva tog lica u državi, koja se procjenjuje u smislu stepena vezanosti za zemlju domaćina.

76 Rezolucija 248 (IX) (B) od 8. avgusta 1949. godine. Iako je inicijalna namjera bila da se zaštita lica bez državljanstva rješava protokolom koji bi shodno primjenjivao većinu materijalnih prava predviđenih Konvencijom iz 1951. godine, naknadno je odlučeno da se usvoji samostalan instrument, Konvencija o statusu lica bez državljanstva. Za dodatne informacije o istorijatu izrade konvencija, pogledati detaljan pregled *Travaux Préparatoires* u dokumentu UNHCR-a, *Konvencija o statusu lica bez državljanstva: Njen istorijat i tumačenje – Komentari koje je dao Nehemiah Robinson*, 1955. godine, <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4785f03d2.pdf> („Robinsonovi komentari na Konvenciju iz 1954. godine“)

77 Posebno pogledati paragrafe 132-139 ovog priručnika o obimu prava koja se odobravaju licima bez državljanstva po Konvenciji iz 1954. godine zavisno od njihovog nivoa vezanosti za državu ugovornicu.

127. Uprkos zajedničkom opštem pristupu, Konvencija iz 1954. godine ipak sadrži nekoliko značajnih razlika u odnosu na Konvenciju iz 1951. godine. Ne postoji zabrana protjerivanja (*refoulement*) (član 33, Konvencija iz 1951. godine) i nema zaštite od kazni za ilegalan ulazak (član 31, Konvencija iz 1951. godine). Nadalje, pravo na zapošljavanje i pravo udruživanja obezbjeđuju niži standard tretmana nego onaj koji obezbjeđuju iste odredbe iz Konvencije iz 1951. godine⁷⁸. Obim zaštite od protjerivanja se takođe razlikuje u ova dva međunarodna ugovora.
128. Lice bez državljanstva može istovremeno da bude i izbjeglica⁷⁹. Kada je to slučaj, važno je da se svaki zahtjev procjenjuje i da se eksplicitno prizna i status lica bez državljanstva i izbjeglički status. Slično tome, kada postoje standardi postupanja za komplementarni vid zaštite, uključujući i zaštitu od protjerivanja - *refoulement*, države moraju da primijene te standarde na lica bez državljanstva koja se kvalifikuju za tu zaštitu⁸⁰.

(2) Pregled standarda postupanja koji se zahtijeva po Konvenciji iz 1954. godine

129. Članovi 12-32 Konvencije iz 1954 godine uspostavljaju širok obim građanskih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava koje države treba da omoguće licima bez državljanstva. Konvencija iz 1954. godine dijeli ta prava na sledeće kategorije:
- pravni položaj (uključujući lični status, imovinska prava, pravo udruživanja i pravo pokretanja sudskog postupka);
 - lukrativna zaposlenja (uključujući plaćena zanimanja, samozapošljenje i pristup slobodnim zanimanjima);
 - socijalne povlastice (uključujući pravo na sledovanja, stanovanje, javno obrazovanje, pomoć države, radno zakonodavstvo i socijalno osiguranje); i
 - administrativne mjere (uključujući administrativnu pomoć, slobodu kretanja, lične isprave, putne isprave, fiskalne namete, prenos imovine, protjerivanje i naturalizaciju).

78 Međutim, kao i Konvencija iz 1951. godine, Konvencija iz 1954. godine poziva države da „razmotre sa blagonaklonošću usvajanje mjera koje imaju za cilj da u pogledu obavljanja plaćenih zanimanja izjednače prava svih lica bez državljanstva sa pravima njihovih državljana...”. Pogledati član 17 stav 2 Konvencije iz 1954. godine.

79 Kako je konstatovano u paragrafu 15 ovog priručnika, definicije lica bez državljanstva po Konvenciji iz 1954. godine i izbjeglice iz Konvencije iz 1951. godine ne isključuju jedna drugu.

80 Radi više informacija o tome kako treba procjenjivati zahtjeve za izbjeglički status, za komplementarnu zaštitu i za status lica bez državljanstva u postupcima utvrđivanja apatridije, kao i neophodnim garancijama povjerljivosti, pogledati paragrafe 78-82 ovog priručnika.

130. Konvencija iz 1954. godine uspostavlja minimalne standarde. Kao što je slučaj i sa Konvencijom iz 1951. godine, Konvencija iz 1954. godine zathijeva od država da obezbijede svojim korisnicima tretman koji podrazumijeva sledeće:
- tretman koji se obezbeđuje licima bez državljanstva bez obzira na tretman koji se obezbeđuje građanima ili ostalim strancima;
 - isti tretman kao državljani;
 - tretman što je pogodniji moguće, a u svakom slučaju, ne manje povoljan nego što je tretman stranaca uopšte pod istim okolnostima; i
 - isti tretman koji se generalno primjenjuje na strance.
131. Države imaju diskreciono pravo da omoguće veći paritet između statusa lica bez državljanstva i državljana, a takva obaveza može da postoji i po međunarodnim ugovorima kojima se regulišu ljudska prava. Odgovornost koja se stavlja na države da poštuju, štite i ispunjavaju prava iz Konvencije iz 1954. godine izbalansirana je obavezom iz člana 2 istog ugovora da lica bez državljanstva poštuju zakone zemlje u kojoj se nađu.

(a) Prava na postepenoj, uslovnoj skali

132. Prava predviđena Konvencijom iz 1954. godine se proširuju na lica bez državljanstva na osnovu njihovog stepena vezanosti za državu. Neke odredbe su primjenljive na svako lice koje zadovoljava definiciju „lica bez državljanstva“ u Konvenciji iz 1954. godine i koje ili potpada pod jurisdikciju države ugovornice ili je prisutno na njenoj teritoriji. Međutim, druga prava se omogućavaju licima bez državljanstva zavisno od toga da li je dato lice „zakonito u“, „zakonito boravi“ ili „ima uobičajen boravak“ na teritoriji države ugovornice. Na taj način, države mogu da odobre licima koja su priznata kao apatridi sveobuhvatnija prava nego što su ona koja se garantuju licima koja još iščekuju rezultat postupka utvrđivanja. Ipak, i oni imaju pravo na mnoga prava po Konvenciji iz 1954. godine. To je slično tretmanu koji po Konvenciji iz 1951. godine imaju tražioci azila.
133. Ona prava po Konvenciji iz 1954. godine koja se aktiviraju kada je neko lice pod jurisdikcijom države ugovornice uključuju lični status (član 12), imovinu (član 13), pristup sudovima (član 16 stav 1), pravo sledovanja (član 20), javno obrazovanje (član 22), administrativnu pomoć (član 25) i olakšice kod naturalizacije (član 32). Dodatna prava koja se stiču kada je lice fizički prisutno na teritoriji države ugovornice su sloboda vjeroispovijesti (član 4) i pravo na lične isprave (član 27).
134. Konvencija iz 1954. godine predviđa da lica bez državljanstva koja su „zakonito u“ državi ugovornici (na francuskom *“se trouvant régulière-*

ment") imaju pravo na dodatni niz prava. Prava vezana za biti „zakonito u“ državi ugovornici uključuju pravo na samozapošljavanje (član 18), slobodu kretanja unutar države (član 26) i zaštitu od protjerivanja (član 31).

135. Da bi lica bez državljanstva bila „zakonito u“ državi ugovornici, njihovo prisustvo u zemlji treba da odobri država. Taj koncept obuhvata i prisustvo koje se eksplicitno sankcioniše, kao i ono koje je poznato i nije zabranjeno, vodeći računa o svim ličnim okolnostima te osobe⁸¹. Trajanje prisustva može biti privremeno. To tumačenje izraza iz Konvencije iz 1954. godine u skladu je sa njenim ciljem i svrhom, a to je da se osigura najšire moguće vršenje prava sadržanih u Konvenciji od strane lica bez državljanstva. Kako to potvrđuje istorijat izrade konvencije⁸², podnosioci zahtjeva za priznanje statusa lica bez državljanstva koji uđu u postupak utvrđivanja statusa samim tim su „zakonito u“

81 Konvencija iz 1951. godine uslovljava i uživanje specifičnih prava izbjeglica različitim stepenima vezanosti za državu, pogledati paragraf 29 dokumenta UNHCR-a, *Napomena o međunarodnoj zaštiti*, A/AC.96/830, 7. septembar 1994. godine, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f0a935f2.html>. Prema *Robinsonovim komentarima na Konvenciju iz 1954. godine*, fusnota 75 ovog priručnika: „Pretpostavlja se da izraz „zakonito u zemlji“ kako se koristi u ovoj Konvenciji [iz 1954. godine] ima isto značenje kao i u Konvenciji o izbjeglicama“; u paragrafu 5 komentara na član 15. Koncept „zakonitog“ boravka u svrhu Konvencije iz 1951. godine tumači se kako slijedi i, s obzirom na zajednički istorijat pisanja konvencija iz 1951. i iz 1954. godine, primjenjuje se i na tumačenje Konvencije iz 1954. godine: „...‘zakonit’ se uobičajeno procjenjuje u odnosu na preovlađujuće nacionalne zakone i propise; ipak, odluka u odnosu na zakonitost treba da uzme u obzir sve preovlađujuće okolnosti, uključujući i činjenicu da je dati boravak poznat i nije zabranjen, tj. toleriše se zbog teških okolnosti u kojima se to lice nalazi“. Pogledati u tom smislu i diskusiju o „zakonito u“ u paragrafu 8 dokumenta UNHCR-a, *“Zakonito boravi” – Napomena o tumačenju*, 3. maj 1988. godine, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/42ad93304.html>. Komitet UN za ljudska prava je odlučio da lice kome je izdat nalog za protjerivanje, a koji nije sproveden, kome je dozvoljeno da boravi u Švedskoj na humanitarnim osnovama, jeste „zakonito na teritoriji“ u svrhu uživanja prava slobode kretanja po članu 12 ICCPR. Pogledati *Celepili protiv Švedske*, CCPR/C/51/D/456/1991, 26. jul 1994. godine, <http://www.refworld.org/docid/51b6e7ad4.html> paragraf 9.2.

82 Pogledati *Robinsonove komentare na Konvenciju iz 1954. godine*, fusnota 75 ovog priručnika, pogotovo u odnosu na članove 15, 18 i 31. S obzirom na istorijat zajedničkog pisanja konvencija iz 1951. i iz 1954. godine i mjeru do koje konkretne odredbe Konvencije iz 1954. godine odražavaju one iz Konvencije iz 1951. godine, važno je konstatovati izjavu francuskog delegata prilikom objašnjenja značenja izraza „regularno primljen“ kako se koristi u tekstu koji je predložila Francuska koji je kasnije komitet za izradu konvencija prihvatio: „Svako lice koje posjeduje dozvolu boravka je u regularnom položaju. U stvari, isto važi i za lice koje još uvijek nije u posjedu dozvole boravka, ali koje je podnijelo zahtjev i ima potvrdu da je podnijelo zahtjev. Samo ona lica koja nisu podnijela zahtjev ili čiji je zahtjev odbijen su u neregularnom položaju“. Ad hoc komitet UN za izbjeglice i lica bez državljanstva, *Ad hoc komitet o apatridiji i povezanim problemima, prva sjednica: rezime zapisnika sa 15. sastanka održanog u Lake Success, Njujork, 27. januara 1950. godine*, E/AC.32/SR.15, 6. februara 1950. godine, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/40aa1d5f2.html>. Iako se u konačnom izraz „regularno primljen“ nije našao u Konvenciji iz 1951. godine, on leži u osnovi koncepta „zakonito u“.

državi ugovornici⁸³. Nasuprot tome, osoba koja ima status imigranta u zemlji, a odbije moučnost da uđe u postupak utvrđivanja apatridije nije „zakonito u“ zemlji.

136. Konvencija iz 1954. godine predviđa drugi niz prava za lica bez državljanstva koja „zakonito borave“ u državi ugovornici (na francuskom *“résidant régulièrement”*). Prava vezana za „zakoniti boravak“ iz Konvencije iz 1954. godine uključuju pravo udruživanja (član 15), pravo na rad (član 17), djelovanje u slobodnim zanimanjima (član 19), pristup javnim stanovima (član 21), pravo na javnu pomoć (član 23), radna i prava na socijalno staranje (član 24) i putne isprave (član 28)⁸⁴.
137. Zahtjev „zakonitog boravka“ predviđa duže trajanje prisustva na teritoriji. Međutim, ne mora da bude u vidu stalnog boravka. Kraći periodi boravka koje je odobrila država mogu biti dovoljni dokgod se ne radi o prolaznim posjetama. Lica bez državljanstva koja imaju dozvolu boravka potpadala bi pod ovu kategoriju⁸⁵. Ona takođe obuhvata i lica koja imaju privremenu dozvolu boravka ako se ona odnosi na period duži od nekoliko mjeseci. Nasuprot tome, ne bi se smatralo da posjetilac čiji je kraći ulazak odobren „zakonito boravi“. Lica kojima se prizna status apatrida nakon sprovedenog postupka utvrđivanja statusa, ali kojima nije izdata boravišna dozvola u principu „zakonito borave“ u državi ugovornici po osnovu dužine vremena već provedenog u zemlji prilikom iščekivanja odluke.
138. Konačni niz prava predviđen Konvencijom iz 1954. godine su ona koja se odobravaju licima bez državljanstva koja imaju „uobičajen boravak“ ili „boravak“ u državi ugovornici, prava koja pripadaju onima koji imaju „uobičajen boravak“ su zaštita umjetničkih prava i prava intelektualne svojine (član 14) i prava koja se odnose na pristup sudovima, uključujući i pravnu pomoć i pomoć pri davanju kaucije ili plaćanju obezbjeđenja za pravne troškove (član 16 stav 2).

83 Pogledati paragraf 72 koji predviđa da postupci za utvrđivanje apatridije treba da imaju suspenzivno dejstvo na postupak udaljenja za odnosnu osobu tokom trajanja postupka, dok se ne riješi status. Obično je kratko vrijeme tokom kog neko lice može da se smatra da je „zakonito u“ zemlji na osnovu toga što je u toku postupak utvrđivanja apatridije. Kako je to utvrđeno u paragrafima 74-75, za očito osnovane zahtjeve može biti potrebno tek nekoliko mjeseci da se donese konačna odluka o statusu, a odluke u prvom stepenu obično se donose ne kasnije od šest mjeseci od podnošenja zahtjeva.

84 Od 1. aprila 2010. godine, sve putne isprave koje izdaju države, uključujući i putne isprave za lica bez državljanstva u skladu sa Konvencijom iz 1954. godine moraju imati mogućnost mašinskog očitavanja u skladu sa standardima Međunarodne organizacije za civilno vazduhoplovstvo (“ICAO”). Pogledati ICAO, *Aneks 9 Konvencije o olakšavanju međunarodnog civilnog vazduhoplovstva*, jul 2005. godine i ICAO-UNHCR, *Vodič za izdavanje putnih isprava sa omogućenim mašinskim očitanjem za izbjeglice i lica bez državljanstva*, oktobar 2012. godine, <http://www.refworld.org/docid/52b166a34.html>

85 Koncept „boravka“ tumačen je u kontekstu Konvencije iz 1951. godine i primjenljiv je na tumačenje Konvencije iz 1954. godine kako slijedi: „‘boravak’ znači nešto manje od trajnog prebivališta, mada očito i više nego usputne stanice“. Pogledati pasus 23, UNHCR, *“Zakoniti boravak” – Napomena o tumačenju*, fusnota 80 ovog priručnika.

139. Stanje da lice bez državljanstva ima „uobičajen boravak“ ili „boravak“ ukazuje na to da lice prebiva u državi ugovornici na trajnoj i stabilnoj osnovi. „Uobičajen boravak“ se shvata kao stabilni, faktički boravak. To obuhvata ona lica bez državljanstva koja su dobila stalni boravak, a takođe se primjenjuje i na lica bez dozvole boravka koja su naseljena u zemlji, s obzirom na to da su tamo proveli niz godina i imaju očekivanje i daljeg boravka tu.

(3) Međunarodno pravo o ljudskim pravima

140. Status lica bez državljanstva po nacionalnom zakonu treba da odražava i primjenjive odredbe međunarodnog prava o ljudskim pravima. Ogromna većina ljudskih prava se primjenjuje na sva lica bez obzira na njihov status državljanstva ili imigracioni status, uključujući i lica bez državljanstva⁸⁶. Nadalje, načelo jednakosti i nediskriminacije u načelu zabranjuje svaku diskriminaciju po osnovu neposjedovanja statusa državljanina⁸⁷. Legitimno pravljenje razlike može biti dozvoljeno za grupe koje su u materijalno drugačijem položaju⁸⁸. Na taj način, države mogu ispitati mogućnost uvođenja mjera afirmativne akcije kako bi pomogle posebno osjetljivim grupama lica bez državljanstva na sopstvenoj teritoriji.
141. Međunarodno pravo o ljudskim pravima dopunjava režim zaštite predviđen Konvencijom iz 1954. godine⁸⁹. Iako niz odredbi međunarodnog prava o ljudskim pravima preslikava prava koja stoje u Konvenciji iz 1954. godine, druge predviđaju viši standard tretmana ili čak prava kojih uopšte nema u konvenciji⁹⁰.
142. Od posebnog značaja za lica bez državljanstva jeste pravo ulaska u „svoju zemlju“ predviđeno članom 12 stav 4 ICCPR. To ide dalje od

86 Pogledati dokument Komiteta za ljudska prava, *Opšti komentar br. 15 (Položaj stranaca po paktu)*, 11. april 1986. godine, <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/45139acfc.pdf> i dokument Komiteta za ljudska prava, *Opšti komentar br. 31 (Priroda opšte zakonske obaveze koju pakt nameće državama ugovornicama)*, CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, 26. maj 2004. godine, <http://www.refworld.org/docid/478b26ae2.html>. Pogledati i dokument Potkomisije UN za promovisanje i zaštitu ljudskih prava, specijalni izvještaj za prava nedržavljanima, *Konačni izvještaj*, E/CN.Sub.2/2003/23, 26. maj 2003. godine, <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/3f46114c4.pdf>. Skrećemo pažnju da se puno uživanje ljudskih prava olakšava posjedovanjem državljanstva, otuda potreba za posebnom zaštitom apatrida u formi Konvencije iz 1954. godine.

87 Pogledati, na primjer, član 2 stav 1 i član 26 ICCPR.

88 Pogledati dokument Komiteta za ljudska prava, *Opšti komentar br. 18 (Nediskriminacija)*, 10. novembar 1989. godine, <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/453883fa8.pdf> paragraf 13. Pogledati i Rezime i paragraf 23 Specijalnog izvjestioca UN o nedržavljanima, *Konačni izvještaj*, fonsota 85 ovog priručnika.

89 Predviđa i alternativni regulatorni okvir u zemljama koje nisu pristupile Konvenciji iz 1954. godine. To se razmatra u nastavku, u paragrafu 166.

90 Na primjer, zaštitu od proizvoljnog pritvaranja koja se nalazi u članu 9 stav 1 ICCPR. Regionalni ugovori o ljudskim pravima takođe su relevantni.

prava ulaska u svoju zemlju državljanstva⁹¹. Takođe garantuje pravo ulaska, a time i pravo ostanka, lica sa posebnim vezama sa tom državom. To uključuje, na primjer, lica bez državljanstva davno naslanjena u toj državi kao i lica bez državljanstva kojima je državljanstvo oduzeto u suprotnosti sa međunarodnim pravom ili kojima je osporeno državljanstvo države koja je putem sukcesije stekla teritoriju na kojoj oni imaju uobičajen boravak.

143. Čak i kad se u obzir uzme taj razvoj međunarodnog prava o ljudskim pravima, Konvencija iz 1954. godine zadržava svoj značaj jer rješava pitanja konkretno vezana za apatridiju koja se ne rješavaju nigdje drugo, konkretno obezbjeđivanje ličnih isprava i putnih isprava, kao i administrativnu pomoć licima bez državljanstva. Nadalje, odredbe konvencije ne dozvoljavaju derogaciju u vrijeme vanrednog stanja, za razliku od nekih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, te postavlja niz standarda koji su povoljniji nego slične odredbe po pravu o ljudskim pravima⁹².

B. LICA U MIGRATORNOM KONTEKSTU

(1) Lica koja iščekuju utvrđivanje statusa apatridije

144. Kako se to razmatra u uvodnom dijelu ovog priručnika, iako Konvencija iz 1954. godine eksplicitno ne rješava pitanje postupka za utvrđivanje statusa apatridije, postoji implicitna odgovornost država da identifikuju lica bez državljanstva kako bi im dodijelile odgovarajuće standarde tretmana po konvenciji⁹³. Naredni paragrafi razmatraju odgovarajući status za lica koja iščekuju odluku u postupku utvrđivanja apatridije.

91 Pogledati dokument Komiteta za ljudska prava, *Opšti komentar br. 27 (Sloboda kretanja)*, CCPR/C/21/Rev.1/Add.9, 2. novembar 1999. godine, <http://www.refworld.org/docid/45139c394.html> paragraf 20: Formulacija člana 12 stav 4 ne pravi razliku između državljanja i stranaca („niko“). Na taj način, lica koja imaju pravo na vršenje ovog prava mogu se identifikovati jedino tumačenjem fraze „svoja zemlja“. Izraz „svoja zemlja“ je širi od koncepta „zemlja državljanstva“. Nije ograničen na državljanstvo u formalnom smislu, odnosno na državljanstvo stečeno rođenjem ili dodjelom; u najmanjem slučaju obuhvata još i ono lice koje, zbog svojih posebnih veza sa ili zahtjevima u odnosu na određenu zemlju, ne može da se smatra običnim strancem. To bi bio slučaj, recimo, sa državljanima zemlje kojima je državljanstvo ukinuto u suprotnosti sa međunarodnim pravom i onih lica čija je zemlja državljanstva uključena ili prebačena u drugi nacionalni entitet, a kojima se osporava njihovo državljanstvo. Jezik člana 12 stav 4 nadalje dozvoljava šire tumačenje koje može da obuhvati ostale kategorije lica sa dugotrajnim prebivalištem, uključujući, ali se ne ograničavajući na lica bez državljanstva proizvoljno lišena prava da steknu državljanstvo takve zemlje prebivališta.

92 Na primjer, zaštita od protjerivanja za lica koja su „zakonito na“ teritoriji ograničena je članom 13 ICCPR na proceduralne zaštitne mjere, dok član 31 Konvencije iz 1954. godine takođe ograničava i materijalne osnove za opravdanje protjerivanja.

93 Pogledati paragraf 8.

145. Lice koje iščekuje donošenje odluke ima pravo, kao minimum, na sva prava zasnovana na jurisdikciji ili prisustvu na teritoriji, kao i prava koja proističu iz toga što su „zakonito u“ zemlji⁹⁴. Na taj način, status tog lica mora da garantuje, između ostalog, lične isprave, pravo na samozaposlenje, slobodu kretanja i zaštitu od protjerivanja⁹⁵. Kako su pomenuta konvencijska prava formulisana gotovo identično kao ona u Konvenciji iz 1951. godine, preporučuje se da lica koja iščekuju utvrđivanje statusa apatridije dobiju iste standarde tretmana kao i tražioci azila čiji zahtjev se razmatra u istoj državi.
146. Status onih koji iščekuju okončanje postupka utvrđivanja apatridije mora odražavati i primjenljiva ljudska prava, kao što su zaštita od proizvoljnog pritvora i pomoć prilikom zadovoljenja osnovnih potreba⁹⁶. Omogućavanjem licima koja iščekuju okončanje postupka utvrđivanja apatridije da se angažuju na poslovima koji im donose prihode, čak i na ograničenoj osnovi, može smanjiti pritisak na državne resurse i doprinosi dostojanstvu i samodovoljnosti odnosnih lica.

(2) Lica kojima je potvrđen status apatrida – pravo boravka

147. Iako Konvencija iz 1954. godine eksplicitno ne zahtijeva od država da licu koje je dobilo status apatrida odobri pravo boravka, davanje takve dozvole bi ispunilo cilj i svrhu ovog ugovora. To se odražava u praksi država koje imaju postupke za utvrđivanje statusa. Bez prava ostanka, to lice je u riziku od nastavljanja nesigurnosti i spriječeno je da uživa u pravima koja se garantuju Konvencijom iz 1954. godine i međunarodnim pravom o ljudskim pravima.
148. Stoga se preporučuje da države odobre licima kojima je priznat status apatrida dozvolu boravka koja važi najmanje dvije godine, mada su dozvole za duži boravak, recimo na pet godina, poželjnije u interesu stabilnosti. Treba da postoji mogućnost produženja takvih dozvola i da obezbjeđuju mogućnost olakšane naturalizacije kako je to predviđeno članom 32 Konvencije iz 1954. godine.
149. Ako neko lice kome je priznat status apatrida naknadno stekne ili ponovo stekne državljanstvo druge države, recimo usljed promjene njenih zakona kojima se regulišu pitanja državljanstva, to lice prestaje da bude apatrid u smislu Konvencije iz 1954. godine. To može opravdati otkazivanje dozvole boravka dobijene na osnovu statusa lica bez državljanstva, iako treba uzeti u obzir aspekte srazmjernosti u odnosu na stečena prava i faktore koji nastaju na osnovu međunarodnog prava

94 Kako je to predviđeno paragrafima 134-135 ovog priručnika. To se primjenjuje i na države bez predviđenog postupka za utvrđivanje statusa kada neko lice podnese zahtjev kao lice bez državljanstva u nekom drugom kontekstu.

95 Pogledati paragraf 72 ovog priručnika o zaštiti od protjerivanja za pravične i efikasne postupke utvrđivanja statusa.

96 Pogledati paragrafe 140-141 ovog priručnika.

o ljudskim pravima, kao što je stepen do koga je to lice uspostavilo privatni i porodični život u toj državi.

150. Priznanje statusa lica bez državljanstva po Konvenciji iz 1954. godine takođe povlači za sobom prava iz „zakonitog boravka“⁹⁷, osim prava prebivališta. Tako pravo na rad, pristup zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti, kao i putna isprava, moraju da prate dozvolu boravka.
151. Iako se Konvencija iz 1954. godine ne bavi pitanjem jedinstva porodice, države ugovornice se ipak podstiču da omoguće ujedinjenje lica kojima je priznat status apatrida na njihovoj teritoriji sa njihovim supružnicima i zavisnim licima⁹⁸. I zaista, neke države imaju obaveze da to urade koje proističu iz relevantnih međunarodnih ili regionalnih ugovora o ljudskim pravima⁹⁹.
152. Dvije odredbe Konvencije koje su ograničene samo za lica koja imaju „uobičajen boravak“ ne bi automatski proisticale iz priznanja statusa lica bez državljanstva¹⁰⁰. One se mogu aktivirati ako se može smatrati da to lice živi u zemlji na stabilnoj osnovi.

(3) Kada je zaštita dostupna u drugoj državi

153. Kada neko lice kome je priznat status apatrida ima realne izgleda da u nekoj drugoj državi, u bliskoj budućnosti, dobije zaštitu u skladu sa standardima Konvencije iz 1954. godine, država domaćin ima diskreciono pravo da prizna status koji je po svojoj prirodi više privremen nego što je to opisano u paragrafima 148-152 ovog priručnika. Posebno se razmatraju oni koji zatraže dobrovoljni otpust iz svog državljanstva iz razloga pogodnosti ili ličnog izbora¹⁰¹.
154. U takvim slučajevima treba voditi računa da se osigura usko tumačenje kriterijuma za utvrđivanje da li neko lice ima realne izgleda da dobije zaštitu negdje drugo¹⁰². Po mišljenju UNHCR-a, samo se može smatrati da je zaštita dostupna u drugoj zemlji kada lice bez državljanstva:

97 Pogledati paragrafe 136-137 ovog priručnika.

98 Za objašnjenje jedinstva porodice u kontekstu Konvencije iz 1951. godine pogledajte *Priručnik o postupcima i kriterijumima za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva*, fusnota 47 ovog priručnika, uz paragrafe 181-188. Da li bi lica zavisna od osobe sa priznatim statusom apatrida i sama imala pravo na status lica bez državljanstva podliježe ispitivanju statusa državljanstva svakog zavisnog lica kako bi se potvrdila kvalifikovanost za dobijanje statusa apatrida po Konvenciji iz 1954. godine. Međutim, omogućavanje jedinstva porodice bi se moglo postići i time što se licima zavisnim od lica bez državljanstva odobre prava boravka na teritoriji države ugovornice, čak i kada zavisna lica sama nisu apatridi.

99 Za više detalja o tome kako obaveze iz međunarodnog prava o ljudskim pravima nadopunjuju one koje proističu iz Konvencije iz 1954. godine, pogledati paragrafe 140-143 ovog priručnika.

100 Pogledati paragrafe 138-139 ovog priručnika.

101 Pogledati dalje paragrafe 161-162 u nastavku priručnika

102 Nadalje, potrebne su zaštitne mjere kako bi se spriječilo da neke lice ostane bez zakonskog statusa bilo gdje i da se osigura da se pravilno razmotre sve posebne okolnosti koje opravdavaju izdavanje dozvole boravka.

- može da stekne ili ponovo stekne državljanstvo putem jednostavne, brze i nediskrecione procedure, koja predstavlja čistu formalnost; ili
 - uživa status stalnog boravka u zemlji prethodnog uobičajenog boravka u koju je neposredni povratak moguć.
155. Što se tiče sticanja ili ponovnog sticanja državljanstva, mora biti omogućeno da lica iskoriste postupak koji je lako dostupan, kako fizički, tako i finansijski, kao i da je jednostavan u smislu proceduralnih koraka i zahtjeva u pogledu dokaza. Nadalje, postupak za sticanje/ponovno sticanje državljanstva mora biti brz, a ishod garantovan, jer je nediskrecion kada se zadovolje propisani uslovi¹⁰³.
156. Nasuprot tome, drugi postupci za sticanje državljanstva možda ne pružaju dovoljno pouzdane izglede dobijanja zaštite na nekom drugom mjestu, pa stoga ne opravdavaju dodjelu samo privremenog statusa lica bez državljanstva. Na primjer, ne bi bilo dovoljno da neko lice ima pristup postupcima naturalizacije koji, u pravilu, ostavljaju diskreciona prava u rukama službenika i koji nemaju garantovan ishod. Slično tome, postupci sa nejasnim uslovima za sticanje državljanstva ili oni koji bi obavezali neko lice da bude fizički prisutno u zemlji bivšeg državljanstva gdje im zakoniti ulazak i boravak nisu garantovani takođe nisu dovoljni.
157. Što se tiče sposobnosti nekog lica da se vrati u zemlju prethodnog uobičajenog boravka, to mora biti praćeno mogućnošću da se živi bezbjednim i dostojanstvenim životom u skladu sa ciljem i svrhom Konvencije iz 1954. godine. Dakle, ovaj izuzetak se samo primjenjuje na ona lica koja već uživaju status trajnog boravka u drugoj zemlji ili bi ga dobili po dolasku, gdje je to praćeno punim obimom građanskih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava i gdje postoje razumni izgledi za dobijanje državljanstva te države¹⁰⁴. Ne bi bila dovoljna dozvola za kratkoročni povratak u drugu zemlju.

(a) Kada je apatridija rezultat gubitka/lišenja ili dobrovoljnog odricanja od državljanstva u dobroj namjeri

158. U mnogim slučajevima lice saraduje u pokušaju sticanja ili povraćaja državljanstva ili pravljenja aranžmana za povratak u zemlju prethod-

¹⁰³ Primjer bi bio postupak putem koga bivši državljani mogu ponovno da steknu svoje državljanstvo jednostavnim potpisivanjem izjave u najbližem konzularnom predstavništvu po dostavljanju izvoda iz matične knjige rođenih ili poništenog/isteklog pasoša, gdje je onda nadležni organ u obavezi da im vrati državljanstvo. Slični postupci mogu uključivati i registraciju ili vršenje prava opcije na sticanje državljanstva.

¹⁰⁴ Paragrafe 20-22 dokumenta UNHCR-a, *Stav o povratku lica za koja se ustanovi da im nije potrebna međunarodna zaštita u njihove zemlje porijekla: uloga UNHCR-a*, novembar 2010. godine, <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4cea23c62.pdf> treba čitati u svjetlu kriterijuma postavljenih u ovom priručniku.

nog uobičajenog boravka. To može da se desi kada se neko lice nedobrovoljno odreklo ili je izgubilo državljanstvo. To se takođe može desiti i kada se neko lice svjesno i u dobroj namjeri odreklo svog bivšeg državljanstva u cilju sticanja drugog državljanstva. U nekim slučajevima, zbog loše osmišljenih zakona o državljanstvu takva lica moraju da se odreknu svog državljanstva kako bi podnijeli zahtjev za drugim državljanstvom, a onda ne budu u mogućnosti da steknu drugo i ostanu apatridi.

159. Najbolje rješenje u takvim slučajevima jeste ponovno sticanje bivšeg državljanstva. Kada neka država utvrdi da su takva lica bez državljanstva, ali imaju mogućnost ponovnog sticanja svog bivšeg državljanstva, ta država ne treba da im obezbijedi boravišnu dozvolu. Umjesto toga, može im se obezbijediti neki vid imigracionog statusa kako bi se tim licima omogućilo da kratko ostanu na teritoriji dok ne srede prelazak u drugu zemlju. Takva privremena dozvola mogla bi da bude za kratak period od nekoliko mjeseci, a prava koja se obezbjeđuju ne treba da u potpunosti preslikavaju ona koja su potrebna prilikom izdavanja dozvole boravka. Mogao bi biti opravdan status koji bi bio bliži onome koji se obezbjeđuje tokom procesa utvrđivanja statusa.
160. Države mogu da izdaju privremenu dozvolu boravka kada se prijem/ponovni prijem ili ponovno sticanje državljanstva ne ostvari, ali ne greškom tog lica. Međutim, produženje može biti ograničenog trajanja kako bi se postigao pravičan balans između omogućavanja okončanja aktivnosti na prijemu/readmisiji ili ponovnom sticanju i obezbijedi određeni stepen sigurnosti za dato lice bez državljanstva. Ako taj rok istekne, a proces prijema/readmisije ili ponovnog sticanja nije okončan uprkos pokušajima tog lica u dobroj namjeri, onda je odgovornost države ugovornice da odobri tom licu status koji se u načelu odobrava prilikom priznanja statusa lica bez državljanstva; odnosno, dozvola boravka sa mogućnošću produženja sa sljedstvenim pravima, uključujući i pravo na rad i dobijanje putne isprave.

(b) Kada apatridija proističe iz nedobrovoljnog odricanja od državljanstva kao stvar pogodnosti ili izbora

161. Neka lica se dobrovoljno odriču državljanstva jer ne žele da budu državljani određene države ili iz uvjerenja da će im to omogućiti odobravanje statusa zaštite u drugoj zemlji¹⁰⁵. Readmisija u zemlju bivšeg državljanstva, zajedno sa sticanjem tog državljanstva, je poželjna solucija u takvim situacijama. Kada izostane saradnja tog lica u smislu readmisije u drugu državu ili ponovnog sticanja državljanstva,

¹⁰⁵ Međunarodno pravo prepoznaje da svako lice ima pravo na državljanstvo, ali to ne obuhvata pravo pojedinca da bira određeno državljanstvo. Postoji široko prihvatanje automatske dodjele državljanstva od strane država na osnovu faktora koji su van kontrole pojedinaca, kao što su porijeklo, rođenje na teritoriji ili prebivalište na teritoriji u momentu državne sukcesije.

organi imaju pravo da razgovaraju sa drugom državom kako bi obezbijedili prijem odnosnog lica. U tom kontekstu će biti relevantne druge međunarodne obaveze države bivšeg državljanstva, uključujući i one koje se odnose na sprječavanje apatridije nakon odricanja od državljanstva i pravo na ulazak u sopstvenu zemlju¹⁰⁶.

162. Država ne mora nužno da odobri ili produži dozvolu boravka takvim licima. Niti bi ona imala pravo na sva prava predviđena Konvencijom iz 1954. godine. Ukoliko nema nikakvih drugih prepreka u pogledu zaštite, nedobrovoljni povratak se ne može isključiti u takvim slučajevima, recimo, kada je prethodna zemlja državljanstva ujedno i zemlja prethodnog uobičajenog boravka i njeni organi su spremni da odobre stalni boravak odnosnom licu.

(c) Razmatranje lokalnih veza

163. Kada neko lice razvije bliske veze sa državom domaćinom kao rezultat dugotrajnog boravka ili porodičnih veza, bilo bi primjereno odobravanje statusa koji se uobičajeno daje prilikom priznanja statusa lica bez državljanstva, odnosno dozvola boravka koja se može produžavati sa pripadajućim pravima, čak i kada zaštita može biti dostupna u drugoj državi¹⁰⁷. U pojedinim slučajevima takav pristup može biti neophodan kako bi se ispunile obaveze u pogledu ljudskih prava, kao što je suzdržavanje od nezakonitog ili proizvoljnog miješanja u privatnost, porodični život ili dom¹⁰⁸.

106 Pogledati pogotovo član 7 stav 1 konvencije iz 1961. godine o smanjenju broja lica bez državljanstva i član 12 stav 4 ICCPR. Osim toga, prijateljski odnosi i saradnja među državama na osnovu principa dobre vjere zahtijeva readmisiju u takvim okolnostima. Brojni sporazumi među državama danas to olakšavaju obezbjeđivanjem readmisije lica bez državljanstva, uključujući i bivše državljane i lica koja su imala uobičajen boravak. UNHCR možda može da odigra ulogu u tom smislu, pogledati paragraf (j) Zaključka Izvršnog komiteta UNHCR-a br. 96 (LIV) iz 2003. godine o povraćaju lica za koja se ustanovi da im nije potrebna međunarodna zaštita, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f93b1ca4.html> u kome Izvršni komitet: Preporučuje, zavisno od situacije, da UNHCR djeluje komplementarno naporima država u povraćaju lica za koja se ustanovi da im nije potrebna međunarodna zaštita time što će: (i) promovisati kod država načela koja se oslanjaju na odgovornost država da prihvate nazad sopstvene državljane, kao i načela smanjenja broja lica bez državljanstva; (ii) zauzimati jasne javne stavove o prihvatljivosti povratka lica za koja se ustanovi da im nije potrebna međunarodna zaštita; (iii) nastaviti dijalog sa državama da se revidiraju propisi o državljanstvu, posebno ako omogućavaju odricanje od državljanstva, a da se istovremeno ne osigura da je odnosno lice steklo drugo državljanstvo i da se može iskoristiti da se zaustavi ili odloži povratak lica u zemlju državljanstva.

107 Ovo posebno stoji kada je veza sa drugom državom relativno slaba. Međutim, treba praviti razliku između toga i veza koje su toliko čvrste da se smatra da je lice u „svojoj državi“.

108 Pogledati paragrafe 140-143 ovog priručnika.

C. LICA U „SVOJOJ ZEMLJI“

164. Kako je konstatovano u paragrafu 142 ovog priručnika, može se za određena lica bez državljanstva smatrati da su u „svojoj zemlji“ u smislu predviđenom članom 12 stav 4 ICCPR. Ta definicija uključuje lica koja dugotrajno, uobičajeno borave u državi koja je često i njihova zemlja rođenja. Time što se nalaze u „svojoj zemlji“, oni imaju pravo da u nju ulaze i u njoj ostanu sa značajnim implikacijama po njihov status po nacionalnom zakonu. Njihova duboka veza sa odnosnom zemljom, često praćenja odsustvom veza sa drugim zemljama, nameće politički i moralni imperativ toj državi da omogući njihovu punu integraciju u društvo. Činjenica da su ti ljudi lica bez državljanstva u „svojoj zemlji“ često je odraz diskriminatornog tretmana u formulisanju i primjeni zakona o državljanstvu. Neki neće imati državljanstvo uprkos činjenici da su rođeni i isključivo živjeli u toj zemlji; drugima je njihovo državljanstvo možda oduzeto zbog pripadnosti onom dijelu društva koje je izgubilo političku ili društvenu naklonost¹⁰⁹.
165. Odgovarajući status za takve pojedince u „svojoj zemlji“ jeste državljanstvo odnosne države. Kako je to i predviđeno drugim dijelom ovog priručnika, u ovim slučajevima pravi mehanizam za utvrđivanje statusa nekog pojedinca ili grupe stanovnika jeste onaj koji se odnosi na obnovu ili dodjelu državljanstva¹¹⁰. Pokretanje postupka za utvrđivanje apatridije u principu nije primjereno. Međutim, ako se očekuje da lica traže zaštitu putem takvog mehanizma, status koji im se dodijeli nakon priznavanja uključuje, kao minimum, trajni boravak sa omogućenim pristupom državljanstvu¹¹¹.

109 U tom smislu je relevantna zabrana proizvoljnog lišenja državljanstva koja se, između ostalog, pominje u členu 15 stav 2 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i zabrana diskriminacije koja se nalazi u međunarodnom pravu o ljudskim pravima, pogotovo *jus cogens* zabrana rasne diskriminacije. Priroda *jus cogens* norme razmatra se u fusnoti 13 ovog priručnika.

110 Pogledati paragrafe 58-61.

111 Kada su države na svojoj teritoriji kreirale populacije bez državljanstva, možda nisu voljne da uvedu postupke za utvrđivanje apatridije ili da odobre licima bez državljanstva preporučeni status. U takvim slučajevima naponi UNHCR-a da se obezbijede rješenja za odnosnu populaciju mogu ići i dalje od zastupanja u pravcu obezbjeđivanja tehničkih savjeta i operativne podrške inicijativama koje imaju za cilj prepoznavanje veze između takvih lica i te države putem dodjele državljanstva.

D. STATUS LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA KOJA NISU OBUHVAĆENA KONVENCIJOM IZ 1954. GODINE

166. Mnogi pojedinci koji zadovoljavaju definiciju lica bez državljanstva iz Konvencije iz 1954. godine žive u zemljama koje nisu potpisnice ovog međunarodnog ugovora. Ipak, standardi iz konvencije i praksa država ugovornica mogu se pokazati korisnima za takve zemlje prilikom osmišljavanja i sprovođenja strategija za rješavanje apatridije na njihovim teritorijama, te za regulisanje statusa lica bez državljanstva. Pogotovo one države koje još nisu potpisnice konvencije mogu da konstatuju praksu obezbjeđivanja ličnih isprava i putnih isprava licima bez državljanstva, što su mjere koje su već usvojile određene države koje nisu strane ugovornice ove konvencije. Osim toga, sve države treba da poštuju svoje obaveze po međunarodnom pravu za ljudska prava, kao što je zaštita od proizvoljnog pritvora (član 9 stav 1 ICCPR) i, u slučaju apatrida *in situ*, pravo na ulazak i ostanak u „svojoj zemlji“ (član 12 stav 4 ICCPR)¹¹².
167. *De facto* lica bez državljanstva takođe ne potpadaju pod zaštitu koju obezbjeđuje Konvencija iz 1954. godine¹¹³. Ipak, budući da *de facto* lica bez državljanstva ne mogu neposredno da se vrate u svoju zemlju državljanstva, ukoliko im se makar ne obezbijedi privremena dozvola boravka, time se promovirše veći stepen stabilnosti. Stoga, države mogu da razmotre opciju da im dodijele status sličan onom koji je preporučen u paragrafu 159 za lica bez državljanstva koja imaju mogućnost da na nekom drugom mjestu obezbijede zaštitu. U mnogim slučajevima, takva privremena mjera biće dovoljna jer će povratak biti omogućen putem, recimo, bolje konzularne pomoći ili promjene politike u pogledu konzularne pomoći takvim licima.
168. Kada su mogućnosti nacionalne zaštite manje izgledne, preporučuje se da se unaprijedi status *de facto* lica bez državljanstva odobravanjem dozvole boravka slično onoj koja se odobrava za lica kojima je priznat

112 Za više detalja pogledati paragrafe 164-165 ovog priručnika.

113 Kako je to konstatovano u paragrafu 7 ovog priručnika, ne postoji međunarodno prihvaćena definicija *de facto* apatridije. U skladu sa skorašnjim naporima na definisanju tog termina, *de facto* lica bez državljanstva posjeduju državljanstvo, ali nisu u mogućnosti, ili iz valjanih razloga ne žele, da se stave pod zaštitu države čije državljanstvo posjeduju. Pogledati nadalje Odjeljak II.A. *Zaključaka iz Pratoa*, fusnota 4 ovog priručnika, koji predlažu sledeću operativnu definiciju tog termina: *De facto* lica bez državljanstva su lica van zemlje svog državljanstva koja nisu u stanju ili, iz valjanih razloga, ne žele da iskoriste zaštitu te države. Zaštita u ovom smislu se odnosi na pravo na diplomatsku zaštitu koju pruža država čije se državljanstvo posjeduje kako bi se ispravio neki međunarodno učinjen nezakoniti akt protiv jednog od njenih državljana, kao i diplomatska i konzularna zaštita i pomoć generalno, uključujući i u odnosu na povratak u državu čije se državljanstvo posjeduje.

status lica bez državljanstva shodno Konvenciji iz 1954. godine. U principu, činjenica da *de facto* apatridi posjeduju državljanstvo znači da je povratak u njihovu zemlju državljanstva željeno trajno rješenje. Međutim, kada se ispostavi da su prepreke za povratak nepremostive, razmatranje sa praktičnog i humanitarnog stanovništva ukazuje na to da lokalna rješenja putem naturalizacije predstavljaju primjeren odgovor.

ANEKS I – KONVENCIJA IZ 1954. GODINE O STATUSU LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA*

Uvod

Visoke strane ugovornice,

smatrajući da Povelja Ujedinjenih nacija i Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka, koju je 10. decembra 1948. godine potvrdila Generalna skupština Ujedinjenih nacija, utvrđuju načelo da sva ljudska bića bez razlike treba da uživaju prava čovjeka i osnovne slobode,

smatrajući da je Organizacija Ujedinjenih nacija pokazala više puta duboku brigu koju osjeća za lica bez državljanstva i da se starala da ovim licima obezbijedi najšire moguće uživanje prava čovjeka i osnovnih sloboda,

smatrajući da se samo lica bez državljanstva koja su istovremeno i izbjeglice mogu koristiti Konvencijom o statusu izbjeglica od 28. jula 1951. godine i da postoje mnoga lica bez državljanstva na koja se navedena konvencija ne primjenjuje,

smatrajući da je poželjno da se međunarodnim sporazumom reguliše i poboljša položaj lica bez državljanstva,

sporazumjele su se u sledećem:

I poglavlje

OPŠTE ODREDBE

ČLAN 1

Definicija izraza „lice bez državljanstva”

1. Izraz „lice bez državljanstva” u smislu ove konvencije označava lice koje nijedna država prema svom zakonodavstvu ne smatra svojim državljaninom.

2. Ova konvencija neće se primjenjivati:

- i) na lica koja sada uživaju zaštitu ili pomoć organa ili ustanova Ujedinjenih nacija, izuzev Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice, i to za vrijeme dok uživaju takvu zaštitu ili takvu pomoć;
- ii) na lica za koja nadležne vlasti zemlje u kojoj ona imaju svoje boravište smatraju da imaju prava i obaveze koje su vezane za državljanstvo te zemlje;
- iii) na lica za koja se iz ozbiljnih razloga smatra;

* Ujedinjene nacije, Međunarodni ugovori, br. 360, str. 117

- a) da su izvršila zločin protiv mira, ratni zločin ili zločin protiv čovječanstva, u smislu međunarodnih instrumenata izrađenih u cilju da predvide odredbe koje se odnose na ove zločine;
- b) da su izvršila težak zločin po opštem pravu van zemlje u kojoj imaju boravište i prije nego što su primljena u tu zemlju;
- c) da su odgovorna za postupke koji su protivni ciljevima i načelima Ujedinjenih nacija.

ČLAN 2

Opšte obaveze

Svako lice bez državljanstva ima, u odnosu na zemlju u kojoj se nalazi, dužnosti koje naročito obuhvataju obavezu poštovanja zakona i drugih propisa, kao i mjera preduzetih u cilju održavanja javnog reda.

ČLAN 3

Nediskriminacija

Države ugovornice primjenjivaće odredbe ove konvencije na lica bez državljanstva bez diskriminacije u pogledu rase, vjere ili zemlje porijekla.

ČLAN 4

Vjera

Države ugovornice tretiraće na svojoj teritoriji lica bez državljanstva na način koji neće biti nepovoljniji od onog koji je predviđen za njihove državljane u pogledu slobode ispovjedanja vjere i slobode vjerskog vaspitanja njihove djece.

ČLAN 5

Prava priznata nezavisno od ove konvencije

Nijedna odredba ove konvencije ne dira u druga prava i povlastice priznate licima bez državljanstva nezavisno od ove konvencije.

ČLAN 6

Izraz „pod istim okolnostima”

Izraz „pod istim okolnostima” u smislu ove konvencije označava da sve uslove (a naročito one koji se odnose na trajanje i uslove boravka ili prebivanja) koje bi zainteresovano lice moralo da ispuni da bi moglo da se koristi pravom o kome je riječ, kad ne bi bilo lice bez državljanstva, mora ono da ispuni, sem uslova koje zbog njihove prirode ne može da ispuni lice bez državljanstva.

ČLAN 7

Oslobođenje od reciprociteta

1. Svaka država ugovornica primjeniće na lice bez državljanstva isti režim koji primjenjuje na strance uopšte, ukoliko odredbe predviđene ovom konvencijom nijesu povoljnije.

2. Poslije prebivanja od tri godine, sva lica bez državljanstva uživace na teritorijama država ugovornica oslobođenja od zakonodavnog reciprociteta.

3. Svaka država ugovornica nastaviće da odobrava licima bez državljanstva prava i povlastice na koje su ona, ako reciprociteta nema, već mogla polagati pravo na dan stupanja na snagu konvencije za tu državu.

4. Države ugovornice razmotriće sa blagonaklonošću mogućnost da se licima bez državljanstva, ako reciprociteta nema, priznaju i druga prava i povlastice pored onih na koja ona mogu polagati pravo na osnovu paragrafa 2 i 3, kao i mogućnost da lica bez državljanstva koja ne ispunjavaju uslove predviđene u paragrafima 2 i 3 uživaju oslobođenje od reciprociteta.

5. Odredbe paragrafa 2 i 3 primjenjuju se kako na prava i povlastice iz čl. 13, 18, 19, 21 i 22 ove konvencije, tako i na prava i povlastice koji nijesu predviđeni ovom konvencijom.

ČLAN 8

Oslobođenje od izuzetnih mjera

Što se tiče izuzetnih mjera koje se mogu preduzeti protiv ličnosti, dobara ili interesa državljana ili bivših državljana određene države, države ugovornice neće primjenjivati ove mjere na lice bez državljanstva isključivo zbog toga što je ono bilo državljanin te države. Države ugovornice koje po svom zakonodavstvu ne mogu da primjene opšte načelo potvrđeno u ovom članu, oslobodiće u odgovarajućim slučajevima takva lica bez državljanstva od primjene tih mjera.

ČLAN 9

Privremene mjere

Nijedna odredba ove konvencije nema za cilj da spriječi državu ugovornicu da protiv određenog lica za vreme rata ili u drugim opasnim ili izuzetnim okolnostima privremeno preduzme mjere koje ta država smatra neophodnim za državnu bezbjednost, dok od strane te države ugovornice ne bude ustanovljeno da je to lice zaista lice bez državljanstva i da je održavanje pomenutih mjera u odnosu na to lice potrebno u interesu državne bezbjednosti.

ČLAN 10

Kontinuitet prebivanja

1. Ako je lice bez državljanstva bilo deportovano u toku Drugog svjetskog rata i odvedeno na teritoriju jedne od država ugovornica pa tu i dalje boravi, trajanje ovog prisilnog boravka računaće se kao stalno prebivanje na toj teritoriji.

2. Ako je lice bez državljanstva bilo u toku Drugog svjetskog rata deportovano sa teritorije jedne države ugovornice i na tu teritoriju se vratilo sa ciljem da tu boravi, prije stupanja na snagu ove konvencije period koji prethodi tom deportovanju i period koji ga slijedi smatraće se kao neprekidan u svim slučajevima gdje se traži boravljenje bez prekida.

ČLAN 11

Lica bez državljanstva - pomorci

U slučaju kad su lica bez državljanstva legalno zaposlena kao članovi posade na brodu koji vije zastavu države ugovornice, ova država će ispitati sa blagonaklonošću mogućnost da takvim licima bez državljanstva odobre da se nastane na njenoj teritoriji i da im izda putne isprave ili da ih privremeno primi na svoju teritoriju, naročito u cilju da im time olakša nastanjenje u drugoj zemlji.

II poglavlje

PRAVNI POLOŽAJ

ČLAN 12

Lični status

1. Lični status svakog lica bez državljanstva biće regulisan zakonom zemlje u kojoj to lice ima svoj domicil, odnosno zakonom zemlje u kojoj ono ima svoje prebivanje, ako nema domicila.

2. Svaka država ugovornica poštovaće prava koja je lice bez državljanstva ranije steklo i koja proističu iz njegovog ličnog statusa, a naročito prava koja proističu iz braka, pod uslovom ispunjenja formalnosti predviđenih zakonodavstvom te države, s tim da, u slučaju potrebe, predmetno pravo uvijek mora da bude jedno od onih prava koja bi bila priznata od zakonodavstva pomenute države da zainteresovano lice nije postalo lice bez državljanstva.

ČLAN 13

Pokretna i nepokretna imovina

U pogledu sticanja pokretne i nepokretne imovine i drugih uz to vezanih prava, kao i u pogledu zakupa i drugih ugovora koji se odnose na pokretnu i nepokretnu imovinu, države ugovornice tretiraće svako lice bez državljanstva na što je moguće povoljniji način, a u svakom slučaju na način koji neće biti nepovoljniji od onog koji je pod istim okolnostima predviđen za strance uopšte.

ČLAN 14

Intelektualna i industrijska svojina

U oblasti zaštite industrijske svojine, naročito u oblasti pronalazaka crteža, modela, fabričkih marki i trgovačkog imena, kao i u oblasti zaštite književne, umjetničke i naučne svojine, svako lice bez državljanstva uživaće u zemlji u kojoj ima redovno boravište zaštitu koja je priznata državljanima te zemlje. Na teritoriji ma koje od ostalih država ugovornica, ono će uživati zaštitu koja je na toj teritoriji priznata državljanima zemlje u kojoj ono ima svoje redovno boravište.

ČLAN 15

Pravo udruživanja

Što se tiče udruženja sa ciljevima koji nisu politički i lukrativni i profesionalnih sindikata, države ugovornice tretiraće lica bez državljanstva koja legalno borave na njihovoj teritoriji na što je moguće povoljniji način, a u svakom slučaju na način koji neće biti nepovoljniji od onog koji je pod istim okolnostima predviđen za strance uopšte.

ČLAN 16

Pravo pokretanja sudskog postupka

1. Svako lice bez državljanstva imaće na teritorijama država ugovornica slobodan i lak pristup pred sudove.

2. U državi ugovornici u kojoj ima svoje redovno boravište, svako lice bez državljanstva tretiraće se na isti način kao i državljanin u pogledu pristupa pred sudove podrazumijevajući tu i pravnu pomoć i oslobođenje od polaganja kaucija *iudicatum solvi*.

3. U državama ugovornicama, sem onima u kojima lice bez državljanstva ima svoje redovno boravište, tretiraće se u pogledu pitanja predviđenih u paragrafu 2 na isti način kao i državljanin zemlje u kojoj ono ima svoje redovno boravište.

III poglavje

LUKRATIVNA ZAPOSLENJA

ČLAN 17

Plačena zanimanja

1. U pogledu obavljanja plaćene profesionalne djelatnosti, države ugovornice tretiraće svako lice bez državljanstva koje legalno boravi na njihovoj teritoriji na što je moguće povoljniji način, a u svakom slučaju na način koji neće biti nepovoljniji od onog koji je pod istim okolnostima predviđen za strance uopšte.

2. Države ugovornice razmotriće sa blagonaklonošću usvajanje mjera koje imaju za cilj da u pogledu obavljanja plaćenih zanimanja izjednače prava svih lica bez državljanstva sa pravima njihovih državljana, a naročito onih lica bez državljanstva koja su došla na njihovu teritoriju po osnovu izvršenja programa regrutovanja radne snage ili plana imigracije.

ČLAN 18

Neplaćena zanimanja

Države ugovornice tretiraće lica bez državljanstva koja se legalno nalaze na njihovoj teritoriji na što je moguće povoljniji način, a u svakom slučaju na način koji neće biti nepovoljniji od onog koji je pod istim okolnostima predviđen za strance uopšte, u pogledu obavljanja neplaćenog zanimanja u poljoprivredi, industriji, zanatstvu i trgovini, kao i u pogledu osnivanja trgovačkih i industriskih društava.

ČLAN 19

Slobodna zanimanja

Svaka država ugovornica tretiraće lica bez državljanstva koja legalno borave na njejoj teritoriji i imaju diplome priznate od nadležnih vlasti te države, a žele da obavljaju neko slobodno zanimanje, na što je moguće povoljniji način, a u svakom slučaju na način koji neće biti nepovoljniji od onog koji je pod istim okolnostima predviđen za strance uopšte.

IV poglavlje

SOCIJALNE POVLASTICE

ČLAN 20

Pravo sledovanja

U slučaju kad postoji sistem sledovanja kome podleže cjelokupno stanovništvo i koji regulišu opštu raspodjelu proizvoda u kojima vlada nestašica, lica bez državljanstva tretiraće se na isti način kao i domaći državljani.

ČLAN 21

Stan

U pogledu stana, ukoliko ovo pitanje spada pod udar zakona i drugih propisa ili podleže kontroli državnih vlasti, države ugovornice tretiraće lica bez državljanstva koja legalno borave na njihovoj teritoriji na što je moguće povoljniji način a u svakom slučaju na način koji neće biti nepovoljniji od onog koji je pod istim okolnostima predviđen za strance uopšte.

ČLAN 22

Opšte obrazovanje

1. Države ugovornice tretiraće lica bez državljanstva na isti način kao i svoje državljane u pogledu osnovnog obrazovanja.

2. Države ugovornice tretiraće lica bez državljanstva na što je moguće povoljniji način, a u svakom slučaju na način koji neće biti nepovoljniji od onog koji je pod istim okolnostima predviđen za strance uopšte, u pogledu drugih vrsta nastave sem osnovne nastave, a naročito u pogledu pristupa na studije, priznavanja školskih uverenja, diploma i akademskih zvanja stečenih u inostranstvu, smanjenja dažbina i taksa i dodeljivanja stipendija.

ČLAN 23

Državna pomoć

U pogledu dodeljivanja državne pomoći i olakšica države ugovornice tretiraće lica bez državljanstva koja legalno borave na njihovoj teritoriji na isti način kao i svoje državljane.

ČLAN 24

Radno zakonodavstvo i socijalno osiguranje

1. Države ugovornice tretiraće lica bez državljanstva koja legalno borave na njihovoj teritoriji na isti način kao i svoje državljane u pogledu:

- a) plata, podrazumijevajući tu i porodične dodatke kad ovi dodaci čine sastavni dio plate, radnog vremena, prekovremenih časova rada, plaćenog odsustva, ograničenja u domaćoj radinosti, godina starosti za prijem u službu, izučavanje zanata i stručnog uzdizanja, rada žena i omladine, kao i uživanja povlastica koje pružaju kolektivni ugovori, ukoliko su ova pitanja regulisana zakonodavstvom ili zavise od administrativnih vlasti;
- b) socijalnog osiguranja (zakonske odredbe koje se odnose na nesreće na radu, profesionalne bolesti, porođaj, bolest, invaliditet, starost i smrt, nezaposlenost, izdržavanje porodice, kao i na svaki drugi rizik koji je, saglasno nacionalnom zakonodavstvu, obuhvaćen sistemom socijalnog osiguranja), pod rezervom:
 - i) odgovarajućih aranžmana koji se odnose na održavanje stečenih prava i prava koja su u toku sticanja;
 - ii) posebnih odredaba propisanih nacionalnim zakonodavstvom zemlje koja se odnose na davanja ili delove davanja, isključivo plativa iz javnih fondova, kao i na dodatke isplaćene licima koja ne ispunjavaju uslove za uplatu doprinosa potrebne za dodeljivanje redovne penzije.

2. Prava na davanja koja se javljaju smrću lica bez državljanstva, koja je nastupila kao posledica nesreće na radu ili profesionalne bolesti, neće biti ugrožena radi toga što lice kome to pravo pripada boravi van teritorije države ugovornice.

3. Države ugovornice proširiće na lica bez državljanstva povlastice iz sporazuma koje su one zaključile ili će zaključiti između sebe u pogledu održavanja stečenih prava ili prava koja su u toku sticanja u oblasti socijalnog osiguranja, ukoliko lica bez državljanstva ispunjavaju uslove predviđene za državljane zemalja potpisnica pomenutih sporazuma.

4. Države ugovornice razmotriće sa blagonaklonošću mogućnost da prošire na lica bez državljanstva, u najvećoj mogućoj mjeri, povlasticu iz sličnih ugovora koji su ili će biti na snazi između država ugovornica i država koje nisu ugovornice.

V poglavlje

ADMINISTRATIVNE MJERE

ČLAN 25

Administrativna pomoć

1. Ako bi za vršenje određenih prava od strane lica bez državljanstva normalno bila potrebna pomoć stranih vlasti na koje se ono ne može obratiti, države ugovornice na čijoj teritoriji ono boravi staraće se da mu ovu pomoć pruže same njihove vlasti.

2. Vlast ili vlasti pomenute u paragrafu 1 izdaće ili će narediti da se pod njihovom kontrolom izdaju licima bez državljanstva dokumenta ili uvjerenja koji bi normalno bili izdati strancu od strane njegovih nacionalnih vlasti ili njihovim posredništvom.

3. Dokumenti ili uvjerenja na taj način izdata zamjenice zvanična akta izdata strancima od strane njihovih nacionalnih vlasti ili njihovim posredništvom i biće punovažna dok se protivno ne dokaže.

4. Pod rezervom izuzetaka koji bi se mogli dopustiti u korist veoma siromašnih lica, za usluge pomenute u ovom članu plaćaće se naknade, ali će one biti umjerene i u srazmjeri sa naknadama koje plaćaju domaći državljani prilikom korišćenja istih usluga.

5. Odredbe ovog člana ni u čemu ne povređuju odredbe čl. 27 i 28.

ČLAN 26

Sloboda kretanja

Svaka država ugovornica priznaće licima bez državljanstva koja se legalno nalaze na njenoj teritoriji pravo da tu izaberu svoje mjesto boravljenja i da se slobodno kreću, pod rezervama predviđenim u propisima koji se, pod istim okolnostima, primjenjuju na strance uopšte.

ČLAN 27

Lične isprave

Države ugovornice izdaće lične isprave svakom licu bez državljanstva koje se nalazi na njihovoj teritoriji a nema važeću putnu ispravu.

ČLAN 28

Putne isprave

Države ugovornice izdaće licima bez državljanstva koja legalno borave na njihovoj teritoriji putne isprave koje im omogućuju da putuju van te teritorije, ukoliko se tome ne protive viši razlozi državne

bezbjednosti ili javnog reda. Odredbe priloga uz ovu konvenciju primjenjivaće se na ove dokumente. Države ugovornice mogu izdati takvu putnu ispravu i svakom drugom licu bez državljanstva koje se nalazi na njihovoj teritoriji; one će obratiti naročitu pažnju na slučajeve lica bez državljanstva koja se nalaze na njihovoj teritoriji a nisu u stanju da dobiju putnu ispravu zemlje njihovog redovnog boravišta.

ČLAN 29

Fiskalni tereti

1. Države ugovornice neće podvrgavati lica bez državljanstva plaćanju drugih ili većih dažbina, taksa, poreza, ma pod kojim nazivom to bilo, od onih koji se ubiraju ili će se ubirati u istim slučajevima od domaćih državljana.

2. Odredbe prethodnog paragrafa ne protive se primjeni na lica bez državljanstva odredaba zakona i propisa koji se odnose na takse za izdavanje administrativnih dokumenata strancima, podrazumijevajući tu i lične isprave.

ČLAN 30

Prenos imovine

1. Svaka država ugovornica dozvoliće licima bez državljanstva, saglasno zakonima i propisima njihove zemlje, da imovinu koju su ona unijela na njenu teritoriju prenesu na teritoriju druge zemlje gdje im je odobreno da se ponovo nastane.

2. Svaka država ugovornica sa blagonaklonom pažnjom razmotriće molbe podnijete od strane lica bez državljanstva koja žele da dobiju odobrenje za prenos i ostale imovine potrebne za njihov smještaj u drugoj zemlji gdje im je odobreno da se ponovo nastane.

ČLAN 31

Protjerivanje

1. Države ugovornice protjeraće lice bez državljanstva koje se legalno nalazi na njihovoj teritoriji samo u slučaju kad to nalažu razlozi državne bezbjednosti ili javnog reda.

2. Protjerivanje takvog lica bez državljanstva uslediće samo kao izvršenje odluke donijete saglasno postupku predviđenom u zakonu. Licu bez državljanstva mora se dopustiti, sem u slučaju kad se tome protive viši razlozi državne bezbjednosti, da podnese dokaze o svojoj nevinosti, da podnese žalbu i da u tom cilju bude zastupljeno pred nadležnom vlašću ili pred jednim ili više lica naročito imenovanih od strane nadležne vlasti.

3. Države ugovornice odobriće takvom licu bez državljanstva razuman rok u kom će ono moći da potraži legalan prijem u drugu zemlju. Države ugovornice mogu za vrijeme tog roka da primjene mjere unutrašnjeg karaktera koje one smatraju potrebnim.

ČLAN 32

Naturalizacija

Države ugovornice olakšaće, u granicama mogućnosti, asimilaciju i naturalizaciju lica bez državljanstva. One će naročito nastojati da ubrzaju postupak naturalizacije i da smanje, u granicama mogućnosti, takse i troškove ovog postupka.

VI poglavlje

ZAVRŠNE KLAUZULE

ČLAN 33

Obavještenja koja se odnose na nacionalne zakone i propise

Države ugovornice dostaviće Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija tekstove zakona i propisa koje će one izdati u cilju obezbjeđenja primjene ove konvencije.

ČLAN 34

Rješavanje sporova

Svaki spor između članica ove konvencije koji se odnosi na njeno tumačenje ili na njenu primjenu, a koji se nije mogao regulisati na drugi način, biće podnijet Međunarodnom sudu pravde na zahtjev jedne od strana u sporu.

ČLAN 35

Potpisivanje, ratifikacija i pristupanja

1. Ova konvencija biće otvorena za potpisivanje u sjedištu Organizacije Ujedinjenih nacija do 31. decembra 1955. godine.
2. Ona će biti otvorena za potpisivanje:
 - a) svakoj državi članici Organizacije Ujedinjenih nacija;
 - b) svakoj drugoj državi nečlanici koja je pozvana na konferenciju Ujedinjenih nacija o pravnom položaju lica bez državljanstva;
 - c) svakoj državi kojoj Generalna skupština Ujedinjenih nacija uputi poziv da je potpiše ili da joj pristupi.

3. Ona mora da bude ratifikovana, a ratifikacioni instrumenti biće deponovani kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.

4. Države pomenute u paragrafu 2 ovog člana moći će da pristupe ovoj konvenciji. Pristupanje se vrši deponovanjem instrumenata o pristupanju kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.

ČLAN 36

Klauzula o teritorijalnoj primjeni

1. Svaka država moći će u momentu potpisivanja, ratifikacije ili pristupanja izjaviti da će se ova konvencija prostirati na sve teritorije koje ona predstavlja na međunarodnom planu, ili na jednu teritoriju ili na više njih. Takva izjava proizvešće dejstvo u momentu stupanja na snagu konvencije za tu državu.

2. U svakom docnijem trenutku ovo proširenje primjene izvršiće se notifikacijom upućenom Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija i proizvešće dejstvo počev od devedesetog dana od dana kada je Generalni sekretar Ujedinjenih nacija primio notifikaciju, odnosno na dan stupanja na snagu konvencije za tu zemlju, ako ovaj dan pada docnije.

3. Što se tiče teritorija na koje se ova konvencija ne bi primjenjivala danom potpisivanja, ratifikacije ili pristupanja, svaka zainteresovana država razmotriće mogućnost da, čim to bude moguće, preduzme sve mjere potrebne za primjenu ove konvencije na te teritorije pod rezervom pristanka vlada tih teritorija, koji bi se tražio iz ustavnih razloga.

ČLAN 37

Federalna klauzula

U slučaju savezne države ili države koja nije unitarna, primjenjivaće se ove odredbe:

- a) što se tiče članova ove konvencije, čija je primjena u nadležnosti zakonodavstva savezne zakonodavne vlasti, obaveze savezne vlade biće u tom pogledu iste kao i obaveze strana koje nisu savezne države;
- b) što se tiče članova ove konvencije, za čiju je primjenu nadležno zakonodavstvo svake države, pokrajine ili oblasti kao sastavnih jedinica, koje na osnovu ustavnog sistema federacije nijesu obavezne da preduzimaju zakonodavne mjere, savezna vlada obavjestiće o ovim članovima, što je moguće prije i uz svoje povoljno mišljenje, nadležne vlasti tih država, pokrajina ili oblasti;
- c) savezna država koja je članica ove konvencije dostaviće, na zahtjev svake druge države ugovornice koji joj bude prosljedio Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, izvještaj o zakonodavstvu i praksi koji su na snazi u federaciji i njenim sastavnim jedinicama u pogledu određene odredbe konvencije, označujući mjeru

u kojoj se, putem zakonodavne ili druge akcije, pomenuta odredba izvršuje.

ČLAN 38

Rezerve

1. U momentu potpisivanja, ratifikacije ili pristupanja, svaka država moći će da stavi rezerve na članove konvencije, sem na čl. 1, 3, 4, 16 (1) i 33 - 42.

2. Svaka država ugovornica koja je stavila rezervu saglasno paragrafu 1 ovog člana moći će da je u svakom momentu povuče i to saopštenjem upućenim u tom cilju Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija.

ČLAN 39

Stupanje na snagu

1. Ova konvencija stupiće na snagu devedeset dana po danu deponovanja šestog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju.

2. Za svaku državu koja bude ratifikovala konvenciju ili joj bude pristupila posle deponovanja šestog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju, ona će stupiti na snagu devedeset dana po danu deponovanja instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju, od strane te države.

ČLAN 40

Otkazivanje

1. Svaka država ugovornica moći će u svakom momentu da otkáže konvenciju putem notifikacije upućene Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija.

2. Otkazivanje će proizvesti dejstvo u odnosu na zainteresovanu državu godinu dana od dana njegovog prijema od strane Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.

3. Svaka država koja je podnijela izjavu ili uputila notifikaciju saglasno članu 36, moći će i docnije da obavesti Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o prestanku primjene Konvencije na teritoriju navedenu u notifikaciji. Konvencija će tada prestati da se primjenjuje na tu teritoriju godinu dana od dana prijema notifikacije od strane Generalnog sekretara.

ČLAN 41

Revizija

1. Svaka država ugovornica moći će u svako doba da zatraži reviziju ove konvencije putem notifikacije upućene Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija.

2. Za slučaj potrebe, Generalna skupština Ujedinjenih nacija preporučiće mjere koje treba da se preduzmu u vezi sa tim zahtjevom.

ČLAN 42

Notifikacije koje upućuje Generalni sekretar Ujedinjenih nacija

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija obavjestiće sve države članice Ujedinjenih nacija i države koje nijesu članice pomenute u članu 35:

- a) o potpisivanjima, ratifikacijama i pristupanjima predviđenim u članu 35;
- b) o izjavama i notifikacijama predviđenim u članu 36;
- c) o stavljenim ili povučenim rezervama predviđenim u članu 38;
- d) o datumu stupanja na snagu ove konvencije po članu 39;
- e) o otkazivanjima i notifikacijama predviđenim u članu 40;
- f) o zahtjevima za reviziju predviđenim u članu 41.

U potvrdu čega su dolje potpisani, punopravno ovlašćeni, potpisali u ime svojih vlada ovu konvenciju.

Sačinjeno u Njujorku, dvadeset osmog septembra hiljadu devet sto pedeset četvrte godine, u jednom primjerku, čiji su tekstovi na engleskom, španskom i francuskom jeziku podjednako punovažni i koji će biti deponovan u arhivi Organizacije Ujedinjenih nacija, a njegovi prepisi ovjereni kao saglasni biće dostavljeni svim državama članicama Ujedinjenih nacija i državama koje nijesu članice pomenutim u članu 35.

PRILOG

Paragraf 1

1. Putna isprava predviđena u članu 28 ove konvencije mora da označava da je njen imalac lice bez državljanstva u smislu Konvencije od 28 septembra 1954. godine.

2. Ova isprava biće sačinjena najmanje na dva jezika: jedan od ova dva jezika biće engleski ili francuski.

3. Države ugovornice razmotriće mogućnost usvajanja putne isprave prema priloženom obrascu.

Paragraf 2

Djeca će moći da budu pomenuta u ispravi roditelja ili u izuzetnim okolnostima u ispravi druge odrasle osobe, ukoliko propisima zemlje koja izdaje ispravu nije drukčije određeno.

Paragraf 3

Takse koje se naplaćuju prilikom izdavanja isprave neće prelaziti najnižu tarifu koja se primjenjuje prilikom izdavanja pasoša domaćim državljanima.

Paragraf 4

Isprava će se izdati za što je moguće veći broj zemalja, izuzev u specijalnim ili izuzetnim slučajevima.

Paragraf 5

Isprava će važiti najmanje tri mjeseca a najviše dve godine.

Paragraf 6

1. Obnavljanje ili produženje važnosti isprave spada u nadležnost vlasti koja ju je izdala i to za sve vrijeme dok se imalac nije legalno nastanio na drugoj teritoriji i dok legalno boravi na teritoriji pomenute vlasti. Izdavanje nove isprave, u istim uslovima, spada u nadležnost vlasti koja je izdala staru ispravu.

2. Diplomatski ili konzularni predstavnici moći će da budu ovlašćeni da produžuju važnost putnih isprava koje su izdale njihove vlade za vrijeme koje neće biti duže od šest mjeseci.

3. Države ugovornice razmotriće sa blagonaklonošću mogućnost da obnove ili produže važnost putnih isprava ili da izdaju nove putne isprave licima bez državljanstva koja više ne borave redovno na njihovoj teritoriji, i to u slučaju kad ova lica bez državljanstva nijesu u mogućnosti da dobiju putne isprave od zemlje u kojoj legalno borave.

Paragraf 7

Države ugovornice priznaće važnost isprava izdatih saglasno odredbama člana 28 ove konvencije.

Paragraf 8

Nadležne vlasti zemlje u koju lice bez državljanstva želi da ode staviće, ako pristaju da ga prime, vizu na njegovu ispravu, ukoliko je takva viza potrebna.

Paragraf 9

1. Države ugovornice obavezuju se da izdaju tranzitne vize licima bez državljanstva koja su dobila vizu za teritoriju koja predstavlja krajnji cilj njihovog putovanja.

2. Izdavanje ove vize može se odbiti sa razloga koji opravdavaju odbijanje vize svakom strancu.

Paragraf 10

Takse za izdavanje izlaznih, ulaznih ili tranzitnih viza neće prelaziti najnižu tarifu koja se primjenjuje pri izdavanju viza na strane pasoše.

Paragraf 11

U slučaju kad lice bez državljanstva promeni boravište i legalno se nastani na teritoriji druge države ugovornice, odgovornost za izdavanje nove isprave pada ubuduće, shodno odredbama i uslovima člana 28, na nadležnu vlast pomenute teritorije, kojoj lice bez državljanstva ima pravo da podnese zahtev.

Paragraf 12

Vlast koja izdaje novu ispravu dužna je da oduzme staru ispravu i da je vrati zemlji koja ju je izdala, ako je u starom dokumentu naznačeno da se mora vratiti zemlji koja ju je izdala; u protivnom slučaju, vlast koja izdaje novu ispravu oduzeće i poništiće staru ispravu.

Paragraf 13

1. Svaka putna isprava izdata na osnovu člana 28 ove konvencije daje pravo imaocu, sem u slučaju protivne napomene, da se u svakom momentu za vreme trajanja važnosti isprave vrati na teritoriju države koja ju je izdala. U svakom slučaju, vrijeme za koje imalac može da se vrati u zemlju koja je izdala putnu ispravu ne može da bude kraće od tri mjeseca, sem u slučaju kad zemlja u koju lice bez državljanstva želi da ode ne zahtjeva da putna isprava sadrži odredbu o pravu na povratak.

2. Pod rezervom odredaba iz prethodnog stava, država ugovornica može zahtijevati da se imalac ove isprave podvrgne istim formalnostima koje mogu biti nametnute licima koja izlaze iz zemlje ili se vraćaju u zemlju.

Paragraf 14

Samo pod rezervom odredaba paragrafa 13, odredbe ovog priloga ni u čemu ne diraju u zakone i druge propise koji na teritorijama država ugovornica regulišu uslove prijema, tranzita, boravka, nastanjenja i izlaska.

Paragraf 15

Izdavanje isprave, kao i napomene koje su na njoj stavljene, ne određuju pravno stanje imaoca niti u njega diraju, naročito u pogledu narodnosti.

Paragraf 16

Izdavanje isprave ne daje imaocu nikakvo pravo na zaštitu od strane diplomatskih i konzularnih predstavnika zemlje koja je izdala putnu ispravu i ne daje *ipso facto* ovim predstavnicima pravo zaštite.

OBRAZAC PUTNE ISPRAVE

[ovdje nije prenesen]

ANEKS II – KONVENCIJA IZ 1961. GODINE O SMANJENJU BROJA LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA*

Države potpisnice,

djelujući u skladu sa Rezolucijom 896 (IX) Generalne skupštine Ujedinjenih nacija od 4. decembra 1954. godine,

smatrajući poželjnim da se međunarodnim sporazumom smanji broj lica bez državljanstva,

saglasile su se o sledećem:

ČLAN 1.

1. Država potpisnica dodijeliće svoje državljanstvo licu rođenom na njenoj teritoriji koje bi u suprotnom ostalo bez državljanstva. Takvo državljanstvo biće dodijeljeno:

- (a) prilikom rođenja, na osnovu zakona, ili
- (b) na osnovu zahtjeva podnijetog nadležnom organu od strane ili u ime lica o kome se radi, na način propisan nacionalnim zakonom. U skladu sa odredbama paragrafa 2 ovog člana, nijedan takav zahtjev ne može biti odbijen.

Država potpisnica koja propiše dodjeljivanje svoga državljanstva u skladu sa tačkom (b) ovog paragrafa takođe može propisati dodjelu svoga državljanstva na osnovu zakona, u starosnom dobu i saglasno uslovima propisanim nacionalnim zakonom.

2. Država potpisnica može usloviti dodjelu svoga državljanstva u skladu sa tačkom (b) paragrafa 1 ovog člana ispunjavanjem jednog ili više uslova koji slijede:

- (a) da zahtjev bude podnjet tokom perioda koji odredi država potpisnica, koji počinje najkasnije sa napunjenih osamnaest godina života a završava se najranije sa dvadeset i jednom godinom života; pri tome, licu o kome je riječ treba omogućiti period od barem godinu dana tokom koga može lično podnijeti zahtjev a da ne mora dobiti zakonsko ovlaštenje da tako postupi;
- (b) da je lice o kome je riječ stalno boravilo na teritoriji države potpisnice tokom perioda određenog od strane države potpisnice, ne duže od pet godina neposredno prije podnošenja zahtjeva niti duže od deset godina ukupno;

* Ujedinjene nacije, Međunarodni ugovori, br. 989, str. 175

- (c) da lice o kome je riječ nije bilo osuđivano za krivično djelo protiv nacionalne bezbjednosti i da nije osuđivano na zatvorsku kaznu od pet godina ili više za neko krivično djelo;
- (d) da je lice o kome je riječ oduvijek bilo bez državljanstva.

3. Bez obzira na odredbe paragrafa 1 tačka (b) i paragrafa 2 ovog člana, dijete rođeno u bračnoj vezi na teritoriji države potpisnice čija majka posjeduje državljanstvo te države rođenjem stiče to državljanstvo ako bi u suprotnom ostalo bez državljanstva.

4. Država potpisnica dodijeliće svoje državljanstvo licu koje bi u suprotnom bilo bez državljanstva, a koje nije u mogućnosti da dobije državljanstvo države potpisnice na čijoj je teritoriji rođeno zbog toga što je istekao zakonski period za podnošenje zahtjeva za dobijanje državljanstva ili zato što ne ispunjava zakonom propisane uslove o boravku, ako je prilikom rođenja tog lica jedan od roditelja posjedovao državljanstvo prvopomenute države potpisnice. Ako roditelji tog lica ne posjeduju isto državljanstvo prilikom njegovog rođenja, pitanje da li to lice treba da dobije državljanstvo oca ili majke biće riješeno na osnovu odredbi nacionalnog zakona dotične države potpisnice. Ako je propisano da treba podnijeti zahtjev za dobijanje državljanstva, taj zahtjev treba da podnese nadležnom organu lice o kome se radi ili neko u njegovo ime, na način propisan nacionalnim zakonom. U skladu sa paragrafom 5 ovog člana, takav zahtjev ne može se odbiti.

5. Država potpisnica može dodijeliti svoje državljanstvo u skladu sa odredbama paragrafa 4 ovog člana, ako bude ispunjen jedan ili više sledećih uslova:

- (a) da zahtjev bude podniet prije nego što podnosilac zahtjeva dostigne određeno starosno doba, ne više od dvadeset i tri godine starosti, određeno zakonom države potpisnice;
- (b) da je lice o kome je riječ stalno boravilo na teritoriji države potpisnice tokom perioda neposredno prije podnošenja zahtjeva koji odredi država potpisnica, a koji nije duži od tri godine;
- (c) da je lice o kome je riječ oduvijek bilo bez državljanstva.

ČLAN 2.

Za nahoče pronađeno na teritoriji države potpisnice, u odsustvu dokaza koji govore suprotno, smatraće se da je rođeno na njenoj teritoriji od roditelja koji posjeduju državljanstvo te države.

ČLAN 3.

U svrhu utvrđivanja obaveza država potpisnica u skladu sa odredbama ove Konvencije, smatraće se da se čin rođenja do koga dođe na brodu ili u avionu odigrao na teritoriji države pod čijom zastavom plovi taj brod ili na teritoriji države gdje je dotični avion registrovan.

ČLAN 4.

1. Država potpisnica dodjeljuje svoje državljanstvo licu koje nije rođeno na teritoriji te države ako bi to lice u suprotnom bilo bez državljanstva, pod uslovom da je prilikom rođenja tog lica jedan od roditelja posjedovao državljanstvo te države. Ako roditelji tog lica ne posjeduju isto državljanstvo prilikom njegovog rođenja, pitanje da li to lice treba da dobije državljanstvo oca ili majke biće riješeno na osnovu odredbi nacionalnog zakona dotične države potpisnice. U skladu sa odredbama ovog paragrafa, državljanstvo će biti dodijeljeno:

- (a) prilikom rođenja na osnovu zakona, ili
- (b) na osnovu zahtjeva podnijetog nadležnom organu od strane ili u ime lica o kome je riječ, na način propisan nacionalnim zakonom. U skladu sa odredbama paragrafa 2 ovog člana, takav zahtjev ne može se odbiti.

2. Država potpisnica može dodijeliti svoje državljanstvo u skladu sa odredbama paragrafa 1 ovog člana ako bude ispunjen jedan ili više sledećih uslova:

- (a) da zahtjev bude podniet prije nego što podnosilac zahtjeva dostigne određeno starosno doba, ne više od dvadeset i tri godine starosti, određeno zakonom države potpisnice;
- (b) da je lice o kome je riječ stalno boravilo na teritoriji države potpisnice tokom perioda neposredno prije podnošenja zahtjeva koji odredi država potpisnica, a koji nije duži od tri godine;
- (c) da lice o kome je riječ nije osuđivano za krivično djelo protiv nacionalne bezbjednosti;
- (d) da je lice o kome je riječ oduvijek bilo bez državljanstva.

ČLAN 5.

1. Ako prema zakonu države potpisnice bilo kakva promjena ličnog statusa neke osobe, na primjer, stupanje u brak, razvod braka, proglašavanje vanbračnog djeteta zakonitim, priznavanje očinstva ili usvajanje, rezultira gubitkom državljanstva, takav gubitak državljanstva biće uslovljen posjedovanjem ili sticanjem državljanstva neke druge države.

2. Ako, prema zakonu države potpisnice, vanbračno rođeno dijete gubi državljanstvo te države zbog priznavanja srodstva, tom licu biće data prilika da povрати to državljanstvo na osnovu pismenog zahtjeva podnijetog odgovarajućem organu, a uslovi za podnošenje takvog zahtjeva neće biti stroži od onih navedenih u paragrafu 2 člana 1. ove Konvencije.

ČLAN 6.

Ako zakon države potpisnice uslovljava gubitak državljanstva supružnika ili djece lica koje izgubi njeno državljanstvo ili mu ono bude oduzeto, takav gubitak državljanstva biće uslovljen njihovim posjedovanjem ili sticanjem državljanstva neke druge države.

ČLAN 7.

1. (a) Ako zakon države potpisnice uslovljava gubitak državljanstva ili odricanje od državljanstva, takvo odricanje od državljanstva neće rezultirati gubitkom državljanstva osim ukoliko lice o kome je reč ne posjeduje ili ne stekne državljanstvo neke druge države.

(b) Odredbe tačke (a) ovog paragrafa neće važiti u slučajevima kada njihova primjena ne bi bila u skladu sa principima naznačenim u članovima 13. i 14. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, usvojene 10. decembra 1948. godine od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija.

2. Državljanin neke države potpisnice koji podnese zahtjev za naturalizaciju u nekoj stranoj zemlji neće izgubiti svoje državljanstvo osim ukoliko ne stekne ili ne dobije garancije o sticanju državljanstva te strane zemlje.

3. U skladu sa odredbama paragrafa 4 i 5 ovog člana, državljanin neke države potpisnice neće izgubiti svoje državljanstvo, i time ostati bez državljanstva, zbog odlaska iz države potpisnice, boravka u inostranstvu, neprijavlivanja boravka ili nekog drugog sličnog razloga.

4. Naturalizovano lice može izgubiti državljanstvo zbog boravka u inostranstvu tokom perioda koji nije manji od sedam uzastopnih godina, u skladu sa odredbama zakona države potpisnice, ako ne prijavi odgovarajućem organu svoju namjeru da zadrži svoje državljanstvo.

5. U slučaju državljanina države potpisnice rođenog van teritorije te države, zakonom te države može se usloviti zadržavanje njenog državljanstva po isteku godine dana od sticanja punoljetstva tog lica time da tada boravi na teritoriji te države ili da se prijavi nadležnom organu.

6. Izuzev u slučajevima pomenutim u ovom članu, niko ne može izgubiti državljanstvo države potpisnice ako bi time ostao bez državljanstva, bez obzira na to što takav gubitak državljanstva nije izričito zabranjen bilo kojom drugom odredbom ove Konvencije.

ČLAN 8.

1. Država potpisnica neće lišiti neko lice svoga državljanstva ako bi ono time ostalo bez državljanstva.

2. Bez obzira na odredbe paragrafa 1 ovog člana, neko lice može biti lišeno državljanstva države potpisnice:

- (a) u okolnostima u kojima je, prema odredbama paragrafa 4 i 5 člana 7. Konvencije, dopustivo da neko izgubi državljanstvo;
- (b) u slučaju da je državljanstvo stečeno davanjem lažnih podataka ili prevarom.

3. Bez obzira na odredbe paragrafa 1 ovog člana, država potpisnica može zadržati pravo na to da neko lice liši državljanstva ako u vrijeme potpisivanja, ratifikacije ili pristupanja Konvenciji naznači da zadržava to pravo iz jednog ili više razloga koji slijede, za koje postoji osnov u njenom nacionalnom zakonu u tom trenutku:

- (a) ako je, u suprotnosti sa obavezom lojalnosti prema državi potpisnici, lice o kome je riječ:
 - (i) zanemarujući izričitu zabranu dotične države potpisnice, pružalo usluge ili nastavilo da pruža usluge, ili je primalo ili nastavilo da prima dohodak od druge države, ili
 - (ii) ako se lice o kome je riječ ponašalo na način koji ozbiljno šteti vitalnim interesima te države;
- (b) ako je lice o kome je riječ položilo zakletvu, ili dalo zvaničnu izjavu lojalnosti drugoj državi, ili dalo nepobitan dokaz svoje riješenosti da se odrekne lojalnosti državi potpisnici.

4. Država potpisnica neke koristiti svoje pravo da nekoga liši državljanstva, koje joj daju odredbe paragrafa 2 i 3 ovog člana, osim u saglasnosti sa odredbama zakona, kojim će se licu o kome je riječ obezbijediti pravo na pravično saslušanje pred sudom ili nekim drugim ovlašćenim tijelom.

ČLAN 9.

Država potpisnica ne može lišiti nijedno lice niti grupu lica državljanstva na osnovu rasne ili etničke pripadnosti, vjeroispovesti ili iz političkih razloga.

ČLAN 10.

1. Svaki međunarodni sporazum o prenosu teritorija sklopljen između zemalja potpisnica sadržiće odredbe kojima će se obezbijediti da nijedno lice ne ostane bez državljanstva kao rezultat takvog prenosa teritorija. Država potpisnica uložiće sve napore da obezbijedi da svaki takav sporazum sklopljen sa državom koja nije potpisnica ove Konvencije sadrži takve odredbe.

2. U odsustvu takvih odredbi, Država potpisnica na koju se prenosi neka teritorija ili koja na neki drugi način stekne teritoriju dodijeliće svoje državljanstvo licima koja bi u suprotnom ostala bez državljanstva kao rezultat prenosa ili sticanja teritorije.

ČLAN 11.

Države potpisnice promovisaće osnivanje organa u okviru Ujedinjenih nacija kome bi se lice koje se poziva na ovu Konvenciju moglo obratiti radi razmatranja takvog zahtjeva i radi pomoći u podnošenju zahtjeva nadležnom organu, i to što je prije moguće poslije deponovanja šestog instrumenta ratifikacije ili pristupanja.

ČLAN 12.

1. U slučaju države potpisnice koja ne dodjeljuje svoje državljanstvo prilikom rođenja na osnovu zakona, u skladu sa odredbama paragrafa 1 člana 1. ili člana 4. ove Konvencije, odredbe paragrafa 1 člana 1. ili člana 4., u zavisnosti od slučaja, primjenjivaće se na lica rođena prije i na lica rođena poslije stupanja Konvencije na snagu.

2. Odredbe paragrafa 4 člana 1. ove Konvencije primjenjivaće se na lica rođena prije i na lica rođena poslije njenog stupanja na snagu.

3. Odredbe člana 2. ove Konvencije primjenjivaće se samo na nahočad pronađenu na teritoriji države potpisnice poslije stupanja Konvencije na snagu u toj državi.

ČLAN 13.

Ova Konvencija neće biti tumačena tako da utiče na bilo kakve odredbe sadržane u zakonu države potpisnice, koje su na snazi sada ili mogu stupiti na snagu kasnije, a koje su povoljnije kada je riječ o smanjenju broja lica bez državljanstva; ona takođe neće uticati na bilo kakve odredbe sadržane u bilo kojoj drugoj konvenciji, međunarodnom sporazumu ili ugovoru sklopljenom između dvije ili više država potpisnica, koji je na snazi sada ili može stupiti na snagu kasnije.

ČLAN 14.

Bilo kakav spor između država potpisnica oko tumačenja ili primjene ove Konvencije koji ne može drugačije da se riješi biće proslijeđen Međunarodnom sudu pravde na zahtjev bilo koje strane u sporu.

ČLAN 15.

1. Ova Konvencija primjenjivaće se na sve teritorije koje nemaju samoupravu, područja pod starateljstvom, kolonije i druge nematične teritorije za čije je međunarodne odnose odgovorna bilo koja država potpisnica; država potpisnica o kojoj je riječ će, u skladu sa odredbama paragrafa 2 ovog člana, prilikom potpisivanja, ratifikacije ili pristupanja Konvenciji objaviti na koju će se nematičnu teritoriju ili teritorije primjenjivati ova Konvencija *ipso facto* kao rezultat takvog potpisivanja, ratifikacije ili pristupanja.

2. U bilo kom slučaju kada se, u vezi sa državljanstvom, nematična teritorija ne tretira isto kao matična teritorija, ili u bilo kom slučaju kada se prethodna saglasnost nematične teritorije zahtjeva ustavnim zakonima ili praksom države potpisnice ili nematične teritorije da bi se Konvencija primjenjivala na tu teritoriju, ta država potpisnica uložiće napor da obezbjedi neophodnu saglasnost nematične teritorije u roku od dvanaest mjeseci od dana potpisivanja Konvencije od strane te države potpisnice; kada ta saglasnost bude dobijena, država potpisnica će o tome obavjestiti Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija. Ova Konvencija primjenjivaće se na teritoriju ili teritorije navedene u takvom obaveštenju od dana kada Generalni sekretar UN primi to obaveštenje.

3. Po isteku perioda od dvanaest mjeseci pomenutog u paragrafu 2 ovog člana, država potpisnica o kojoj je riječ obavestiće Generalnog sekretara UN o rezultatima konsultacija sa onim nematičnim teritorijama za čije je međunarodne odnose ta država odgovorna i koja je mogla uskratiti saglasnost za primjenu Konvencije.

ČLAN 16.

1. Ova Konvencija biće dostupna za potpisivanje u sjedištu Ujedinjenih nacija od 30. avgusta 1961. do 31. maja 1962. godine.

2. Ova Konvencija biće dostupna za potpisivanje u ime:

- (a) bilo koje države članice Ujedinjenih nacija;
- (b) bilo koje druge države pozvane da prisustvuje Konferenciji Ujedinjenih nacija o eliminisanju lišenosti državljanstva ili smanjenju broja lica bez državljanstva u budućnosti;
- (c) bilo koja država kojoj poziv za potpisivanje ili pristupanje Konvenciji može biti upućen od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija.

3. Ova Konvencija biće ratifikovana, a instrumenti ratifikacije biće deponovani kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.

4. Ova Konvencija biće dostupna za pristupanje državama pomenutim u paragrafu 2 ovog člana. Pristupanje će se izvršiti deponovanjem instrumenta pristupanja kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.

ČLAN 17.

1. U trenutku potpisivanja, ratifikacije ili pristupanja Konvenciji, svaka država može izraziti rezerve u pogledu članova 11., 14. ili 15.

2. Nikakve druge rezerve u pogledu ove Konvencije neće biti prihvatljive.

ČLAN 18.

1. Ova Konvencija stupiće na snagu dvije godine od dana deponovanja šestog instrumenta ratifikacije ili pristupanja.

2. Za svaku državu koja ratifikuje ovu Konvenciju ili joj pristupi poslije deponovanja šestog instrumenta ratifikacije ili pristupanja, Konvencija će stupiti na snagu devedesetog dana od dana kada ta država deponuje svoj instrument ratifikacije ili pristupanja, ili na dan kada ova Konvencija stupi na snagu u skladu sa odredbama paragrafa 1 ovog člana, i to na onaj od ova dva dana koji kasnije pada.

ČLAN 19.

1. Svaka država potpisnica može da se odrekne ove Konvencije u bilo kom trenutku pismenim obavještenjem upućenim Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija. Takvo odricanje od Konvencije stupiće na snagu godinu dana od dana prijema obavještenja od strane Generalnog sekretara.

2. U slučajevima kada, u skladu sa odredbama člana 15., ova Konvencija postane primjenljiva na neku nematičnu teritoriju države potpisnice, ta država može u bilo kom trenutku poslije toga, uz saglasnost teritorije o kojoj je riječ, obavjestiti Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija da se odriče ove Konvencije separatno, u odnosu na tu teritoriju. Takvo odricanje stupiće na snagu godinu dana od dana prijema takvog obavještenja od strane Generalnog sekretara, koji će obavjestiti sve druge države potpisnice o tom obavještenju i o datumu njegovog prijema.

ČLAN 20.

1. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija obavjestiće sve članice Ujedinjenih nacija i nečlanice pomenute u članu 16. ove Konvencije o sljedećem:

- (a) potpisima, ratifikacijama i pristupanjima Konvenciji u skladu sa odredbama člana 16.;
- (b) rezervama izraženim u skladu sa odredbama člana 17.;
- (c) datumu stupanja na snagu ove Konvencije u skladu sa odredbama člana 18.;
- (d) odricanjima od Konvencije u skladu sa odredbama člana 19.

2. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija će, najkasnije nakon deponovanja šestog instrumenta ratifikacije ili pristupanja Konvenciji, pokrenuti pred Generalnom skupštinom UN pitanje osnivanja organa pomenutog u članu 11. ove Konvencije.

ČLAN 21.

Ovu Konvenciju registrovaće Generalni sekretar Ujedinjenih nacija na dan njenog stupanja na snagu.

POTVRĐUJUĆI NAPRED NAVEDENO, doljepotpisani opumomoćeni predstavnici potpisali su ovu Konvenciju.

SAČINJENO u Njujorku, dana trinaestog avgusta hiljadu devetsto šezdeset i prve godine, u jednom primjerku, čiji su tekstovi na kineskom, engleskom, francuskom, ruskom i španskom podjednako valjani, i koji će biti deponovani u arhivi Ujedinjenih nacija, a čije će ovjerene kopije biti uručene od strane Generalnog sekretara svim članicama Ujedinjenih nacija i nečlanicama pomenutim u članu 16. ove Konvencije.

ANEKS III – LISTA DRŽAVA UGOVORNICA KONVENCIJE IZ 1954. GODINE O STATUSU LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA I KONVENCIJE IZ 1961. GODINE O SMANJENJU BROJA LICA BEZ DRŽAVLJANSTVA

Zemlja	Konvencija iz 1954. godine*	Konvencija iz 1961. godine*
Albanja	23. jun 2003. godine a	9. jul 2003. godine a
Alžir	15. jul 1964. godine	
Antigva i Barbuda	25. oktobar 1988. godine d	
Argentina	1. jun 1972. godine a	
Jerermenija	18. maj 1994. godine a	18. maj 1994. godine a
Australija	13. decembar 1973. godine a	13. decembar 1973. godine a
Austrija	8. februar 2008. godine a	22. septembar 1972. godine a
Azerbejdžan	16. avgust 1996. godine a	16. avgust 1996. godine a
Barbados	6. mart 1972. godine d	
Belgija	27. maj 1960. godine r	
Belize	14. septembar 2006. godine a	
Benin	8. decembar 2011. godine a	8. decembar 2011. godine a
Bolivija (Višenacionalna Država)	6. oktobar 1983. godine	6. oktobar 1983. godine
Bosna i Hercegovina	1. septembar 1993. godine d	13. decembar 1996. godine a
Bocvana	25. februar 1969. godine d	
Brazil	13. avgust 1996. godine r	25. oktobar 2007. godine a
Bugarska	22. mart 2012. godine a	22. mart 2012. godine a
Burkina Faso	1. maj 2012. godine a	
Kanada		17. jul 1978. godine a
Čad	12. avgust 1999. godine a	12. avgust 1999. godine a
Kina [‡]		
Kostarika	2. novembar 1977. godine r	2. novembar 1977. godine a
Obala Slonovače	3. oktobar 2013. godine a	3. oktobar 2013. godine a
Hrvatska	12. oktobar 1992. godine d	22. septembar 2013. godine a
Češka Republika	19. jul 2004. godine a	19. decembar 2011. godine a

* Pristupanje (a), sukcesija (d), ratifikacija (r)

[‡] Nakon ponovnog preuzimanja vršenja suvereniteta nad Hong Kongom 10. juna 1997. godine, Kina je obavijestila Generalnog Sekretara da će odgovornost za međunarodna prava i obaveze Hong Konga u odnosu na Konvenciju iz 1954. godine preuzeti Vlada Narodne Republike Kine.

Zemlja	Konvencija iz 1954. godine*	Konvencija iz 1961. godine*
Danska	17. januar 1956. godine r	11. jul 1977. godine a
Ekvador	2. oktobar 1970. godine r	24. septembar 2012. godine a
Fidži	12. jun 1972. godine d	
Finska	10. oktobar 1968. godine a	7. avgust 2008. godine a
Francuska	8. mart 1960. godine r	
Gruzija	23. decembar 2011. godine a	
Njemačka	26. oktobar 1976. godine r	31. avgust 1977. godine a
Grčka	4. novembar 1975. godine a	
Gvatemala	28. novembar 2000. godine r	19. jul 2001. godine a
Gvineja	21. mart 1962. godine a	
Honduras	1. oktobar 2012. godine r	18. decembar 2012. godine a
Mađarska	21. novembar 2001. godine a	12. maj 2009. godine a
Irska	17. decembar 1962. godine a	18. januar 1973. godine a
Izrael	23. decembar 1958. godine r	
Jamajka		9. januar 2013. godine a
Italija	3. decembar 1962. godine r	
Kiribati	29. novembar 1983. godine d	29. novembar 1983. godine d
Letonija	5. novembar 1999. godine a	14. april 1992. godine a
Lesoto	4. novembar 1974. godine d	24. septembar 2004. godine a
Liberija	11. septembar 1964. godine a	22. septembar 2004. godine a
Libija	16. maj 1989. godine a	16. maj 1989. godine a
Lihtenštajn	25. septembar 2009. godine r	25. septembar 2009. godine a
Litvanija	7. februar 2000. godine a	22. jul 2013. godine a
Lukesemburg	27. januar 1960. godine r	
Madagaskar ⁺	[20. februar 1962. godine a]	
Malavi	7. oktobar 2009. godine a	
Meksiko	7. jun 2000. godine a	
Crna Gora	23. oktobar 2006. godine d	5. decembar 2013. godine a
Holandija	12. april 1962. godine r	13. maj 1985. godine r
Novi Zeland		20. septembar 2006. godine a
Nikaragva	15. jul 2013. godine a	29. jul 2013. godine a
Niger		17. jun 1985. godine a

⁺ Obavještenjem koje je Generalni sekretar dobio 2. aprila 1965. godine, Vlada Madagaskara je odustala od konvencije; odustanak je stupio na snagu 2. aprila 1966. godine

Zemlja	Konvencija iz 1954. godine*	Konvencija iz 1961. godine*
Nigerija	20. septembar 2011. godine a	20. septembar 2011. godine a
Norveška	19. novembar 1956. godine r	11. avgust 1971. godine a
Panama	2. jun 2011. godine a	2. jun 2011. godine a
Paragvaj		6. jun 2011. godine a
Peru	23. januar 2014. godine a	
Filipini	22. septembar 2011. godine r	
Portugalija	1. oktobar 2012. godine a	1. oktobar 2012. godine a
Republika Koreja	22. avgust 1962. godine a	
Republika Moldavija	19. april 2012. godine a	19. april 2012. godine a
Rumunija	27. januar 2006. godine a	27. januar 2006. godine a
Ruanda	4. oktobar 2006. godine a	4. oktobar 2006. godine a
Senegal	21. septembar 2005. godine a	21. septembar 2005. godine a
Srbija	12. mart 2001. godine d	7. decembar 2011. godine a
Slovačka	3. april 2000. godine a	3. april 2000. godine a
Slovenija	6. jul 1992. godine d	
Španija	12. maj 1997. godine a	
Sent Vinsent i Grenadini	27. april 1999. godine d	
Svazilend	16. novembar 1999. godine a	16. novembar 1999. godine a
Švedska	2. april 1965. godine r	19. februar 1969. godine a
Švajcarska	3. jul 1972. godine r	
Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija	18. januar 1994. godine d	
Trinidad and Tobago	11. april 1966. godine d	
Tunis	29. jul 1969. godine a	12. maj 2000. godine a
Turkmenistan	7. decembar 2011. godine a	29. avgust 2012. godine a
Uganda	15. april 1965. godine a	
Ukrajina	25. mart 2013. godine a	25. mart 2013. godine a
Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske	16. april 1959. godine r	29. maj 1966. godine r
Urugvaj	2. april 2004. godine a	21. septembar 2001. godine a
Zambija	1. novembar 1974. godine d	
Zimbabve	1. decembar 1998. godine d	

ANEKS IV – IZVODI IZ REZOLUCIJA GENERALNE SKUPŠTINE

Rezolucija koju je usvojila Generalna skupština 23. decembra 1994. godine

A/RES/49/169, 24. februar 1995. godine

49/169, Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice

Generalna skupština, ...

20. Poziva države da pomognu Visokom komesaru da ispuni svoje obaveze u skladu sa Rezolucijom Generalne skupštine 3274 (XXIX) od 10. decembra 1974. godine, u odnosu na smanjenje apatridije, uključujući i promovisanje pristupanja i pune implementacije međunarodnih instrumenata koji se odnose na apatridiju;

Rezolucija koju je usvojila Generalna skupština 21. decembra 1995. godine

A/RES/50/152, 9. februar 1996. godine

50/152, Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice

Generalna skupština,

...

Zabrinuta da apatridija, uključujući i nesposobnost utvrđivanja državljanstva nekog lica, može dovesti do progona, te naglašavajući u ovom smislu da su sprječavanje i smanjenje apatridije i zaštita lica bez državljanstva važni i u sprječavanju potencijalnih izbjegličkih situacija,

...

14. Podstiče Visokog komesara da nastavi sa svojim aktivnostima u ime lica bez državljanstva, u okviru svoje statutorne funkcije obezbjeđivanja međunarodne zaštite i traženja preventivnog djelovanja, kao i njegove odgovornosti po rezolucijama Generalne skupštine 3274 (XXIV) od 10. decembra 1974. godine i 31/36 od 30. novembra 1976. godine;

15. Zahtijeva od Kancelarije Visokog komesara, s obzirom na ograničen broj država ugovornica ovih instrumenata, da aktivno promoviše pristupanje Konvenciji iz 1954. godine o statusu lica bez državljanstva¹ i Konvencije iz 1961. godine o smanjenju broja lica bez državljanstva², kao i da pruži relevantne tehničke i savjetodavne usluge koje se odnose na pripremu i sprovođenje zakonskih propisa o državljanstvu zainteresovanim državama; ...

1 Ujedinjene nacije, Međunarodni ugovori, tom 360, br.5158.

2 Ibid., tom 989, br. 14458

Rezolucija koju je usvojila Generalna skupština 19. decembra 2006. godine

A/RES/61/137, 25. jnuar 2007. godine

61/137. Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice

Generalna skupština,...

2. Pozdravlja važan posao koji je odradila Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice i njenog Izvršnog komiteta tokom godine, te konstatuje u tom kontekstu usvajanje zaključka o ženama i djevojčicama koje su u riziku i zaključak o identifikaciji, sprječavanju i smanjenju apatridije i zaštiti lica bez državljanstva³³, koji imaju za cilj jačanje međunarodnog režima zaštite, u skladu sa Agendom za zaštitu,⁴⁴ te u pomaganju vladama da ispune svoje odgovornosti koje se odnose na zaštitu u današnjem promjenljivom međunarodnom okruženju, uključujući i promovisanjem progresivne implementacije mehanizama i standarda putem relevantnih nacionalnih javnih politika koje podržava međunarodna zajednica;...

4. Konstatuje da su sada 62 države ugovornice Konvencije z 1954. godine koja se odnosi na status lica bez državljanstva⁵⁵ i da su 33 države ugovornice Konvencije iz 1961. godine o smanjenju broja lica bez državljanstva⁶⁶, podstiče države koje to nisu uradile da razmotre pristupanje ovim instrumentima, konstatuje rad Visokog komesara u pogledu identifikacije lica bez državljanstva, sprječavanja i smanjenja apatridije, te zaštite lica bez državljanstva, te podstiče Kancelariju Visokog komesara da nastavi da radi u toj oblasti u skladu sa relevantnim rezolucijama Generalne skupštine i zaključcima Izvršnog komiteta;...

3 Ibid., poglavlje III, odjeljci A i B.

4 Ibid., 52. sjednica, Dodatak br. 12A (A/57/12/Add.1), Aneks IV.

5 Ujedinjene nacije, Međunarodni ugovori, tom 360, br. 5158.

6 Ibid., tom 989, br. 14458.

ANEKS V – IZVODI IZ ZAKLJUČAKA IZVRŠNOG KOMITETA UNHCR-a

Zaključak o sprječavanju i smanjenju apatridije i zaštiti lica bez državljanstva

br. 78 (XLVI) – 1995

20. oktobar 1995. godine

Izvršni komitet,

Prepoznajući pravo svakog na državljanstvo i pravo da se ne bude proizvoljno lišen svog državljanstva,

Zabrinuti da apatridija, uključujući i nemogućnost utvrđivanja sopstvenog državljanstva, može dovesti do progonstva,

Naglašavajući da su sprječavanje i smanjenje apatridije i zaštita lica bez državljanstva važni u sprječavanju potencijalnih izbjegličkih situacija,

- (a) *Prepoznaje* odgovornosti već povjerene Visokom komesaru za izbjeglice bez državljanstva i u odnosu na smanjenje apatridije, te podstiče UNHCR da nastavi sa svojim aktivnostima u ime lica bez državljanstva, u okviru svoje statutorne funkcije obezbjeđivanja međunarodne zaštite i omogućavanja preventivnog djelovanja, kao i odgovornosti koju mu je povjerila Generalna skupština da preduzima funkcije predviđene po članu 11 Konvencije iz 1961. godine o smanjenju broja lica bez državljanstva;...
- (c) *Zahtijeva* od UNHCR-a da aktivno promoviše pristupanje Konvenciji iz 1954. godine o statusu lica bez državljanstva i Konvenciji iz 1961. godine o smanjenju broja lica bez državljanstva, s obzirom na ograničen broj država koje su strane ugovornice ovim instrumentima, kao i da obezbijede relevantne tehničke i savjetodavne usluge koje se odnose na pripremu i sprovođenje zakona o državljanstvu zainteresovanim državama;...

Opšti zaključak o međunarodnoj zaštiti

br. 95 (LIV) – 2003

10. oktobar 2003. godine

Izvršni komitet,...

(v) Podstiče države da sarađuju sa UNHCR-om u vezi načina rješavanja slučajeva apatridije i da razmotre mogućnost obezbjeđivanja mjesta za raseljavanje kada se situacija lica bez državljanstva ne može riješiti u sadašnjoj zemlji domaćinu ili drugoj zemlji bivšeg uobičajenog prebivališta, te je i dalje nesigurna;

Zaključak o identifikaciji, sprječavanju i smanjenju apatridije i zaštiti lica bez državljanstva

br. 106 (LVII) – 2006

6. oktobar 2006. godine

Izvršni komitet,

I dalje duboko zabrinut zbog istrajavanja problema apatridije u raznim regionima svijeta i pojave novih situacija apatridije,...

Potvrđujući odgovornosti koje je Visokom komesaru dala Generalna skupština Ujedinjenih nacija da doprinosi sprječavanju i smanjenju apatridije i da unapređuje zaštitu lica bez državljanstva,

Podsjećajući na svoj Zaključak br. No 78 (XLVI) o sprječavanju i smanjenju apatridije i zaštiti lica bez državljanstva, kao i Zaključke 90 (LII), 95 (LIV), 96 (LIV), te Zaključke 99 (LV) i 102 (LVI) u pogledu rješavanja produženih situacija apatridije,

- (a) *Podstiče* UNHCR, u saradnji sa vladama, sa drugim agencijama Ujedinjenih nacija i međunarodnim, kao i relevantnim regionalnim i nevladinim organizacijama, da jača svoje napore na ovom polju time što će se sprovesti ciljane aktivnosti kao podrška identifikaciji, sprječavanju i smanjenju apatridije, te unaprijediti zaštitu lica bez državljanstva;

Identifikacija apatridije

- (b) *Poziva* UNHCR da nastavi da radi sa zainteresovanim vladama da se pokrenu ili obnove naponi na identifikaciji populacija lica bez državljanstva i populacija lica sa neutvrđenim državljanstvom koja borave na njihovoj teritoriji, u saradnji sa drugim agencijama Ujedinjenih nacija, posebno sa UNICEF-om i UNFPA, kao i sa DPA, OHCHR i UNDP-em u okviru nacionalnih programa, koji mogu da uključe, kako je primjereno, procese povezane sa prijavom rođenja i ažuriranjem podataka o stanovništvu;

- (c) *Podstiče* UNHCR da sprovodi istraživanja i distribuira njihove nalaze, pogotovo u regionima gdje se sprovodi malo istraživanja apatridije, sa relevantnim akademskim institucijama ili ekspertima i vladama, kako bi se promovisalo veće razumijevanje prirode i obima problema apatridije, identifikovale populacije lica bez državljanstva i shvatili razlozi koji su doveli do apatridije, što bi sve poslužilo kao osnova za osmišljavanje strategija za rješavanje problema;
- (d) *Podstiče* države koje posjeduju statističke podatke o licima bez državljanstva ili pojedincima sa neutvrđenim državljanstvom da takve podatke učine dostupnim UNHCR-u, te poziva UNHCR da uspostavi formalniju i sistematičniju metodologiju za prikupljanje, ažuriranje i razmjenu informacija;
- (e) *Podstiče* UNHCR da uključi u svoje dvogodišnje izvještaje Izvršnom komitetu o aktivnostima koje se odnose na lica bez državljanstva statističke podatke koje su dostavile države i one proistekle iz istraživanja koje su sprovele akademske institucije i eksperti, civilno društvo i sopstveni zaposleni na terenu u pogledu obima apatridije;
- (f) *Podstiče* UNHCR da nastavi da državama pruža tehničke savjete i operativnu podršku, te da promoviše razumijevanje problema apatridije, kao i da omogućava dijalog između zainteresovanih država na globalnom i na regionalnom nivou;
- (g) *Konstatuje* saradnju uspostavljenu sa Međuparlamentarnom unijom (IPU) u oblasti državljanstva i apatridije, *te nadalje konstatuje Priručnik za parlamentarce o državljanstvu i apatridiji iz 2005. godine* koji se koristi u nacionalnim i regionalnim parlamentima radi podizanja svijesti i izgradnje kapaciteta između državnih uprava i civilnog društva; ...

Zaštita lica bez državljanstva

- (s) *Podstiče* države da razmotre pristupanje Konvenciji iz 1954. godine o statusu lica bez državljanstva i, što se tiče država ugovornica, da razmotre ukidanje rezervi;
- (t) *Zahtijeva* od UNHCR-a da aktivno distribuira informacije i, gdje je to primjereno, obučava sagovornike sa strane vlada u pogledu odgovarajućih mehanizama za identifikaciju, evidentiranje i odobravanje statusa lica bez državljanstva;
- (u) *Podstiče* države koje još nisu strane ugovornice Konvencije iz 1954. godine o statusu lica bez državljanstva da tretiraju lica bez državljanstva koja zakonito borave na njihovoj teritoriji u skladu sa međunarodnim pravom o ljudskim pravima; te da razmotre, kako je primjereno, omogućavanje naturalizacije u skladu sa nacionalnim propisima lica bez državljanstva koja imaju uobičajeno i zakonito boravište;

- (v) *Podstiče* UNHCR da sprovodi programe, na zahtjev zainteresovanih država, koji doprinose zaštiti i pomoći licima bez državljanstva, pogotovo pomaganjem licima bez državljanstva u pristupu pravnim lijekovima za zaštitu svoje situacije lica bez državljanstva, te u tom kontekstu da sarađuje sa NVO u obezbjeđivanju pravnih savjeta i druge pomoći, kako je primjereno;
- (w) *Poziva države* da ne drže u pritvoru lica bez državljanstva isključivo na osnovu njihove apatridije i da ih tretiraju u skladu sa međunarodnim pravom o ljudskim pravima, te poziva države ugovornice Konvencije iz 1954. godine o statusu lica bez državljanstva da u potpunosti sprovedu njene odredbe;
- (x) *zahtijeva* od UNHCR-a da dalje unapređuje obuku svojih zaposlenih i zaposlenih u drugim agencijama Ujedinjenih nacija po pitanjima koja se odnose na apatridiju kako bi se omogućilo da UNHCR pruži tehničke savjete državama ugovornicama za sprovođenje Konvencije iz 1954. godine kako bi se osigurala dosljedna primjena njenih odredbi.

UNHCR
The UN
Refugee Agency

© 2014 UNHCR
Sva prava zadržana za sve države